JESPER JUUL

PaAugliai:

KAI AUKLĖJIMAS NEBEPADEDA

Ramiai per audringus laikus

TYTO ALBA

JESPER JUUL

PAAUGLIAI:

KAI AUKLĖJIMAS NEBEPADEDA

Ramiai per audringus laikus

Iš vokiečių kalbos vertė
Valdemaras Kvietkauskas

VILNIUS 2010

UDK 159.927
Ju288

Sudarytojas *Mathias Voelchert*

ISBN 978-9986-16-786-0

Turinys

Pratarmė

Tėvai visada nori tik gero! Dar nesu sutikęs tėvų, kurie norėtų pakenkti savo vaikams. Jei ir darė ką nors, kas gal buvo beprasmiška ar klaidinga, tai tik iš bejėgiškumo, baimės ir abejonių. Niekada nemačiau tėvų, linkinčių vaikams blogo (kalbu apie 99,9 procento šeimų, ne apie tą 0,1 procento, taip sensacingai nušviestą žiniasklaidos). Meilė, siejanti vaikus ir tėvus, kur kas stipresnė, nei manome. Ji pagrįsta tuo, kas esminga. Kasdieniški mažmožiai, tokie kaip sutartų taisyklių laikymasis arba nesilaikymas, čia nieko nelemia. Svarbu tai, ką darome ir sakome mes, tėvai. *Dažnai* tai neduoda norimų rezultatų. Bet *visuomet* daro mūsų vaikams įspūdį.

Danų šeimos terapijos specialistas Jesperis Juulas, konsultuodamas šeimas, stengiasi padėti tėvams, ieškantiems naujų kelių pas savo vaikus. Kaip man, tėvui arba motinai, nepažeminti vaikų ir pačiam nenusižeminti? To siekdami tėvai suvokia, ko nori ir kokie bus padariniai abiem pusėms. Toks suvokimas gali ateiti kalbantis, jei tėvai pamatys, kad nėra vieniši. Ir dar supras, kad ir specialistai ne viską gali, tačiau bent jau patarti sugeba. Kad visa gudrybė susidūrus su auklėjimo problemomis – užmegzti ryšį su partneriu ir vaikais, bent jau „ganėtinai gerą“, nebūtinai „tobulą“.

Šioje knygoje kalbama apie paauglius, apie vaikų brendimo laikotarpį, apie tai, kaip tėvams ir vaikams bendromis jėgomis įveikti to audringo meto sunkumus. Norėtume kuo mažiau apsunkinti jus teorijomis ir kuo daugiau duoti praktiškų patarimų. Tad remdamiesi Jesperio Juulo nuostatomis apie tai, kas gali būti pravartu tėvams ir bręstantiems jų vaikams, pateikiame jums Jesperio Juulo susirašinėjimą su tėvais ir paaugliais, kurie jam rašė apie savo sunkumus. Laiškuose kalbama apie rūpesčius, kurių tuo laikotarpiu dažnai kyla ir vieniems, ir kitiems (pavyzdžiui, dėl mokymosi problemų, atsakomybės sau ir visuomenei, alkoholio, bausmių ir jų padarinių, bendravimo ir pasitikėjimo). Sužinosite, kaip tokios problemos sprendžiamos.

Kaip paauglių tėvams sekasi nuo auklėjimo pereiti prie bendravimo,

dar vaizdžiau pasakojama trečioje šios knygos dalyje. Mat 2009 metų kovo mėnesį dešimt šeimų dalyvavo Šeimų laboratorijos eksperimente. Jos labai atvirai kalbėjo apie savo santykius ir sunkumus. Per įtemptą trijų dienų programą Jesperis Juulas su tėvais ir paaugliais stengėsi apibrėžti naująjį tėvų vaidmenį ir uždavinius vaikų brendimo laikotarpiu. Mat kai vaikai tampa paaugliais, jau vėlu imtis tradicinio auklėjimo. Vis dėlto tėvai bei šeima paaugliams ir toliau lieka labai svarbūs, nors daugiausia jie bendrauja su bendraamžiais. Knyga konkrečiais pavyzdžiais atskleis naujų būdų, kaip gerai sutarti. Todėl aš, kaip Vokietijos šeimų laboratorijos vedėjas ir šios knygos sudarytojas, kuo nuoširdžiausiai dėkoju už atvirumą šeimoms, dalyvavusioms eksperimente!

Tėvai ir jaunuoliai brendimo laikotarpiu turi nuostabią galimybę taip pakeisti tarpusavio santykius, kad tai, kas iki tol buvo neįmanoma, taptų galima. Vadovauti turi imtis tėvai. Šiuo atveju, kaip ir visais kitais, vadovauti reiškia suprasti tą, kuriam vadovauji, įsigilinti į jo požiūrį, o ne įsakinėti, kontroliuoti ir reikalauti paklusnumo. Ne auklėti, ne manipuliuoti, o paremti, tapti pagalbininku. Tai taip sunku, nes nauja – mums visiems.

Kalbėdamasis su viena mama, Jesperis Juulas į jos klausimą „Kaip man elgtis su devyniolikmečiu sūnumi?" atsako taip: „Tai priklauso nuo tavo galimybių. Su kuo tu gali susitaikyti, o su kuo – ne? Tėvai net ir suaugusiems vaikams tebėra svarbus modelis, pavyzdys ir diskusijų partneris. Nereikėtų dėl vaikų aukoti savo pačių vertybių, jausmų ir nusistatytų ribų. Nepasitikiu idėjomis, kurios skatina prireikus veikti ryžtingai. Tai visuomet yra ne kas kita kaip tam tikra manipuliacija: atseit elgiuosi šitaip, nes noriu, kad *tu* pasikeistum. Meilės santykiuose tai niekada nebus veiksminga."

Šiais laikais tėvams keliami reikalavimai, su kuriais jie niekada anksčiau nesusidurdavo: jiems tenka atrasti naujovišką partnerystę, tapti visiškai kitokiais tėvais. Tai jau kur kas daugiau negu vien kartų kaita. Dar prieš pusę šimtmečio mums būtų užtekę paprasčiausiai pakartoti auklėjimo metodus, kuriais naudojosi mūsų tėvai. O dabar daugeliui porų ir tėvų tai nebepriimtina, jie jaučia, kad šeimos struktūra nebėra saugi.

Santuoka – jau ne būtinybė, o egzistencinio ir emocinio pasirinkimo dalykas; matome naujas partnerystės formas; lyčių vaidmenys baigia išblukti; ir tokiomis sąlygomis turime bendrauti su vaikais ir paaugliais,

kurių statusas tiek šeimoje, tiek visuomenėje tapo naujoviškas. Nėra ko stebėtis, kad mes, tėvai, nuolat pasijuntame silpni ir bandome išlaikyti valdžią įsakymais, bausmėmis ir kontrole. Žinoma, iš to nieko neišeina! Vaikai ir paaugliai jaučia mūsų netvirtumą ir sąžinės graužatį dėl bergždžių pastangų laikytis kurso. Jesperis Juulas savo veikalais ir patirtimi drąsina tėvus – jie neprivalo būti tobuli. Juk ne taip jau svarbu, ar gražiai mano vaikas valgo; daug svarbiau, ar mes gražiai sutariame ir ar mums skanu!

Didžiai gerbiu daugybę tėvų, kuriems pakanka drąsos pripažinti visas tas abejones ir tokiu būdu bendravimą su vaikais išlaikyti visą gyvenimą. Jų labui sukurta Šeimų laboratorija *familylab*, siūlanti visokeriopą paramą tėvams, partneriams, šeimoms, mokykloms ir įmonėms. Šiais laikais mes, tėvai, apsižiūrime, kad noras turėti orientyrus lengvai virsta prisirišimu prie siauros, nelanksčios vertybių sistemos. Siekimas tvirtai žinoti, kas yra „gerai" ir kas – „blogai", lengvai virsta priklausomybe. Jei norime suderinti priklausomybės poreikį su autonomijos poreikiu, turime remtis sava patirtimi. Tam reikia laiko, be to, nuolat kyla abejonių, ar neiname klaidingu keliu. Tokią kainą teks mokėti artimiausiais dešimtmečiais už galimybę prisitaikyti prie naujoviškų santykių. Deja, nėra jokių „penkių lengvų žingsnelių" į gerus santykius. Ne visa bloga, kas sena, ir ne visa gera, kas nauja, todėl patartina budėti atmerkus akis, tik ne taip plačiai, kad išlėktų sveikas protas.

Linkiu jums ir jūsų šeimai iš šios knygos pasisemti kuo daugiau naudos.

Mathias Voelchert,
familylab.de vadovas

PIRMA DALIS

Nuo liepimų prie bendravimo

Bręsta vaikai – pamažu keičiasi ir tėvai

Kai kas mane vadina auklėjimo žinovu. Noriu pabrėžti, jog tai visiški niekai. Manau, kad auklėjimo žinovų apskritai nėra. Gal ir galima kalbėti apie specialistus, išmanančius kūno arba kalbos raidą, galvos smegenų tyrimą ir t. t., bet ne auklėjimą. Nėra *vieno* teisingo auklėjimo būdo. Aš nežinau, kaip teisingai auklėti. Pavyzdžiui, Danijoje arba Vokietijoje tėvai tiki, kad vaikai turi eiti gulti visada tuo pačiu metu. Bet jeigu jums yra tekę lankytis į pietus nuo Alpių, tai turbūt matėte, kad Italijoje arba Ispanijoje į tai žiūrima visai kitaip. Žinau nebent, ką daryti, kai esi nepatenkintas, įniršęs, nuliūdęs ar susinervinęs. Apie tai galiu pasakyti labai daug.

Tapę tėvais norėtume savo vertybes, nuomones ir įsitikinimus perduoti vaikams. Ir vaikai mums padeda, jie bendradarbiauja su mumis. Iki brendimo pradžios. O tada bendradarbiavimas nutrūksta – pamažu arba staiga.

Kai vaikui maždaug dvylika, auklėti jį jau per vėlu. Vaikai patys tai mums sako, tik mes dažniausiai neišgirstame. Iš pradžių jie kalba itin diplomatiškai, bet matydami, kad nesuprantame, prabyla garsiau, kai kada net labai garsiai. Arba griebiasi kūno kalbos.

Vadinamoji problema arba simptomas nedaug teturi reikšmės. Svarbu asmenybė, kurią tas simptomas kamuoja. Mes negalime išspręsti problemos, bet galime padėti žmogui destruktyvias sistemas, perspektyvas ir elgseną paversti konstruktyviomis.

Paauglystė – faktas, o ne liga

Mūsų gyvenime iš tiesų labai maža problemų. Tačiau yra daugybė dalykų, į kuriuos galima pažvelgti daugiau ar mažiau problemiškai. Vienas iš jų – paauglystė.

Kas yra šeima? Šeima – tai santykiai. Bendras dalykas įvairiausioms šeimoms – didelėms ir mažoms, suvestinėms, vienišoms motinoms ir vienišiems tėvams, patėvių šeimoms – yra jų narių santykiai. Nesgi tai, kas vyksta tarp žmonių, yra užvis svarbiausia. Kai svarstome, kas teisinga, o kas klaidinga, ką reikia daryti, o ko nereikia, vadinasi, kai nagrinėjame moralės klausimus, kalbame apie *turinį*. Kokia konflikto esmė, kur glūdi problema, kokiomis taisyklėmis turime vadovautis, kaip atrodo sprendimas? Taip, svarbūs ir turinio klausimai. Vis dėlto *procesas* dar svarbesnis už turinį.

Svarbiausias klausimas – ne *ką*, o *kaip*.

Štai vienas pavyzdys. Trimetės dukrelės mama rašo man, kad nebežino, ką ir daryti. „Kas rytą mudvi turime laiku išeiti iš namų: dukrelė – į vaikų darželį, aš – į darbą. Bet kuo toliau, tuo sunkiau. Neseniai griebiausi tokios gudrybės. Padėjau mašinoje pakelį guminukų ir pasakiau dukrelei: „Jeigu dabar eisi, gausi guminukų.“ Pirmas tris dienas tai padėjo. O dabar ji stovi tarpduryje ir sako: „Nebenoriu guminukų, noriu ko nors kito. Įdomesnio.“

Lengva įsivaizduoti, kas bus per tolesnius 14 metų. Kyla klausimas, ar guminukai vaikams pavojingi? Žinoma, ne. Ar pavojinga manipuliuoti vaiku, valdyti jį grasinimais arba pažadais? Taip, ko gero, pavojinga. Tai kodėl taip elgiuosi? Nes nežinau, kaip kitaip suktis iš bėdos. Svarbu paklausti save patį – kodėl. Kodėl taip darau?

Taigi svarbiausia ne turinys (guminukai gerai ar blogai), o pats procesas. Ne *dėl ko* ginčijamės ar nesutariame, o *kaip* bendraujame? Kokie yra mūsų santykiai?

Terminas „bręstantys jaunuoliai" man nelabai patinka. Kodėl jaunuoliai skirstomi pagal hormonus? Aš vos ne kasdien susiduriu su profesionaliais auklėtojais, dirbančiais ugdymo ir lavinimo darbą, ir girdžiu, kaip jie per pertraukėles šnekasi apie savo pačių vaikus. Jie klausia: „Kiek metų tavo sūneliui?", ir kai kolega atsako: „Keturiolika", sulaukia užuojautos: „Taigi pats sunkiausias amžius." O jei pašnekovas sako: „Vienuolika", tada išgirsta: „Na, tai netrukus prasidės." Tarsi patys berniukai ar mergaitės būtų problema arba problemos kaltininkai. O juk jie daro tai, ką ir privalo daryti – auga.

Todėl, kai dirbu su šeimomis, nekalbame apie priežastis. Nekalbame ir apie kaltes. Daugiausia šnekame apie *procesus*, vykstančius šeimoje, ir apie tai, kaip juos pagerinti. Kiekviena šeima, kiekvienas ryšys turi ir neigiamų, ir teigiamų elementų. Juos dera išryškinti ir bendromis pastangomis ieškoti būdų, kaip neigiamus, destruktyvius elementus pakeisti.

Prieš keletą metų Danijoje surengiau didelę apklausą, kurioje dalyvavo 1 000 būsimųjų tėvų ir motinų. Prašiau juos žvilgtelėti į netolimą ateitį ir paklausti savęs, ko jie norėtų būti pasiekę auklėjimu, kai jų vaikui bus 14 arba 15 metų. Kas jiems yra svarbu?

Iš dešimties galimų atsakymų visada pirma arba antra vieta atitekdavo atsakingumui. Paskui kai kuriuos apklausos dalyvius paprašiau patikslinti: „Kaip jūs konkrečiai įsivaizduojate tą atsakingumą?" Ir būdavo taip, kad vienas iš tėvų atsako vienaip, o jo partneriui atsakingumas reiškia visai ką kita. Taigi kyla klausimas – kaip suvokiame atsakingumą?

Kai palyginu pasaulį, kuriame aš, penkiolikametis, gyvenau prieš 45 metus, su dabartinių penkiolikamečių pasauliu, kartais man rodosi, jog tai visai kita planeta. Visiškai kiti iššūkiai ir reikalavimai. Mano kartai suaugusieji kėlė iš esmės tik vieną reikalavimą: būti paklusniems. Du dalykai buvo laikomi ypač pavojingais: seksas ir alkoholis. Nuo tada mūsų gyvenimo tikrovė labai pakito. Aklas paklusnumas šiandien nebevertinamas. Kasdien tenka pačiam spręsti daugybę dalykų. Bet mano auklėtojai mokykloje ir namie manęs tam neparengė.

Ką reiškia būti atsakingam už save? Privalau atsakyti už tai, ką kalbu ir ką darau. Vaikai nuo pat mažumės pajėgia atsakyti už save. Jų (biologinė) sklaida tai leidžia. Tarkim, jau nuo kokių penkerių metų vaikai gali

patys spręsti, kada gulti, kada keltis. Bet mūsų tradicijos trukdo palikti tai jų nuožiūrai. Mes labiau pratę penkiamečius rytais penkiskart žadinti, o penkiolikamečius – penkiolika sykių. Mums atrodo, jog taip ir reikia.

Tradicija skatina suaugusiuosius prisiimti atsakomybę už daug ką. „Mama ir tėtis žino, ko tau reikia ir kas tau naudinga“: kada vaikui eiti gulti („Tu pavargęs, juk jau pusė dešimtos“), kada ir ką jam valgyti („Ne, tu dar nealkanas, juk prieš valandą valgei“), ar jis ištroškęs, ar ne. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais vaikai daugeliu atžvilgių yra savarankiškesni už ankstesniųjų kartų vaikus: jie patys nutaria, kaip jiems rengtis ir su kuo žaisti. Vaikas šiandien gali turėti savo nuomonę – ir kartais tėvai į ją net atsižvelgia. Šiais laikais šeimose diskutuojama dėl daugelio dalykų, apie kuriuos mano jaunystėje negalėjo būti nė kalbos. Būdavo sakoma: „Taip negalima, mes to neleidžiam, ir baigta.“ Dabar daugiau tariamasi, ir tai labai svarbu.

Už ką vaikai ir paaugliai gali patys atsakyti, o už ką – ne? Mums, tėvams, sunku kaskart rasti atsakymą ir suvokti, kodėl į tą klausimą atsakome taip, o ne kitaip. Pavyzdžiui, kai aš svarstau, ar mano trylikametis sūnelis gali pats pasirinkti draugus, kas man tada rūpi? Ar tikrai tik vaiko gerovė? O gal mano paties? Gal mano įvaizdis, mano reputacija šeimoje, tarp kaimynų, mokykloje?

Nėra paprastų ir aiškių atsakymų, už ką vaikai gali patys imtis atsakomybės, o už ką ne, nėra patarimų ar taisyklių, tinkamų visiems atvejams. Viena tik aišku: jei žmogus, kuriam dabar 13, 14, 25 arba 40 metų, gyvena šiandieniniame pasaulyje, jis turi sugebėti atsakyti už save. Nes yra tik dvi galimybės: arba aš atsakau už save, arba esu auka – kaltas kas nors kitas.

Padariniai ir asmeninė atsakomybė

Gal jau du šimtus metų tėvai skundžiasi, kad 14–15 metų jaunikliai nenori galvoti apie padarinius. Bernaitis nori važiuoti motociklu be šalmo; mama sako: „Dar pateksi į avariją ir užsimuši!“, o vaikinas atšauna: „Nieko neatsitiks.“ Tokiais atvejais tėvai linkę teigti, kad vaikas maištauja. Tačiau naujausi galvos smegenų tyrimai skatina manyti, kad tokia reakcija neturi nieko bendro su maištavimu. Veikiau toji smegenų dalis, kuri turėtų

pagalvoti apie padarinius, tiesiog neveikia. Paaugliai neįstengia mąstyti apie pasekmes. Neurobiologai teigia, kad to nesugeba apie 85 procentus paauglių. Tuo laikotarpiu neveikia tam skirtos smegenų jungtys. Tai biologinis faktas, todėl nederėtų jo priskirti konkrečiam asmeniui. Senas papokštavimas, kad paaugliai turėtų nešiotis iškabą „Uždaryta dėl remonto“, ne toks jau ir nepagrįstas. Beje, jie dar ir *nenori* mūsų klausyti, kai bandome jiems tai paaiškinti. Vadinasi, mes, tėvai, tuo laikotarpiu turime ištverti gausybę baimių ir rūpesčių. Bet tai ne mūsų asmeninė dalia, ne kieno nors kaltė.

Kalbant apie atsakomybę svarbu skirti du lygmenis. Yra atsakomybė už savo šeimą: „Ką turiu duoti visuomenei?“ Ir yra atsakomybė už patį save. Šiedu lygmenys labai dažnai painiojami. Vaikai turėtų prisiimti atsakomybę patys už save, bet ją stengiasi perimti tėvai. Mainais tėvai bando įdiegti vaikams daugiau visuomeninės atsakomybės. Iš tokių mainų dažnai neišeina nieko gero, mat per daug jau skirtingos „valiutos“.

Daug ką paaiškina šios vieno tėvo mintys: „Atsakomybė yra ne kas kita kaip gebėjimas suvokti savo veiksmų padarinius ir pačiam už juos atsakyti. Kita vertus, jūs remdamasis neurologijos duomenimis teigiate, kad to amžiaus jaunuoliai dėl biologinių priežasčių išvis neįstengia perprasti visų savo veiksmų padarinių ir už juos atsakyti. Tad mums, tėvams, nori nenori tenka numatyti galimas pasekmes ir įsikišti. Dėl to ir kyla konfliktas, į kurį visi klimpstame, aklagatvis, kurio priežastis – skirtingi požiūriai. Juk tėvų piešiami padariniai paaugliams anaiptol nėra akivaizdūs, nes jiems paprasčiausiai neįžiūrimi. Mes nuolat nesuprantame vieni kitų.“

Galime tik pasvajoti, kad vieną gražią dieną paaugliai ateis pas tėvus ir tars: „Žinai, pastebėjau, kad nebeveikia dalis mano smegenų. Ar tu negalėtum porą metelių spręsti už mane? Paskui aš sugrįžčiau į vėžes ir vėl imčiausi atsakomybės už sprendimus.“ Deja, to nebus.

Aš mėgstu remtis analogija su sparingu. Sparingo partneris maksimaliai priešinasi, bet minimaliai pakenkia. Paaugliui labai svarbu žinoti: „Ką galvoja mano tėvas? Ką galvoja mano motina?“ Tėvų nuomonę labai rimtai vertina 99 procentai vaikų, jei tik tėvai pirmuoju šeimyninio gyvenimo laikotarpiu bent šio to pramoko. Deja, vargu ar daug rastume paauglių, kurie atvirai pasisakytų tėvams, ką galvoja. Tad jei tėvas pasakys: „Aš griežtai nesutinku su tavo ketinimais. Jokiu būdu nenoriu,

kad taip pasielgtum!", nėra ko laukti, kad paauglys nulenks galvą ir tars: „Žinai, gerai pamąstęs supratau, jog tu teisus. Ačiū, tėti." To neleidžia jo savigarba. Bet tai nereiškia, kad tėvų žodžiai nedaro jam įtakos. Viskas priklauso nuo to, kokie santykiai buvo su sūnumi ar dukra per pirmuosius 13 metų, nes tai yra visa ko pamatas. Čia taip kaip apskritai gyvenime – nebūna tobulų sprendimų. Nieko nenulemsi, gali tik gyventi – geriau arba blogiau. Iš toliau cituojamų laiškų ir pašnekesių matysime, kokių esama galimybių taip pakeisti savo elgseną, kad būtų geriau suaugusiesiems. O juk kuo geriau suaugusiesiems, tuo geriau ir vaikams.

Tėvų atsakingumas ir visuomeninio sutarimo stoka

Šiais laikais sunku kalbėti apie visuomeninį sutarimą, apie konsensusą. Tiek mūsų kaimynai, tiek klasės draugų tėvai visiškai skirtingai vertina, kas yra gerai ir kas blogai. Ir mes, tėvai, privalome būti atsakingi už savo vertybių sampratą, už savo norus ir pažiūras. Tas prasmingų atsakymų ieškojimo procesas yra sunkus ir varginantis visiems, ne tik vaikų tėvams. Mums dažnai esti nelengva pasitikėti ne tik savimi, bet ir savo vaikais.

Tuo atžvilgiu tėvai ir paaugliai jau turi naujų ambicijų. Mes norėtume kitaip bendrauti su bręstančiais savo vaikais, nei dauguma iš mūsų bendravo arba bendrauja su savo pačių tėvais. Daugelis tėvų norėtų išugdyti kažką panašaus į suaugusių žmonių draugystę. Kaip tai padaryti? Tokiu atveju turime kartu su vaikais mokytis atsakingumo. Žinoma, galiu ir toliau vaidinti mamytę arba tėvelį. Bet tada nebus ryšio. Jei man pasiseks, greitai susilauksiu anūkų ir galėsiu toliau vaidinti tuos vaidmenis. Bet paprastai mes dar netrokštame anūkų, kai mūsų pačių vaikams vos 17 ar 19 metų.

Tad kaip mums teisingai pasielgti? Ogi niekaip. Nėra teisingo būdo. Užtat galime apsispręsti, ko norime. Ir tada pabandyti to siekti. Galime sau kelti ir tokį klausimą: ar noriu mylėti savo vaikus, ar noriu, kad jie mane mylėtų? Turėti ir viena, ir kita ne visada įmanoma.

Auklėjimas, pagrįstas vien tėvų vaidmenimis, yra betikslis. Kai tėvai filmuojami namie, užfiksuojamas įprastas jų elgesys ir paskui ta vaizdajuostė kartu peržiūrima, dažnai tėvus apima siaubas: „Nejau aš tikrai taip kalbėjau?!“ Jie įsitikina, kad su savo vaikais bendrauja nė kiek ne geriau ir net labai panašiai, kaip su jais kitados bendravo jų tėvai. Tačiau pakeisti tokią kalbėseną daugeliui suaugusiųjų, rodos, labai sunku ir reikalauja per daug pastangų.

Jei šnekėsime su vaikais apsivilkę „tėvo uniformą“ arba nutaisę „motinos balsą“, tai mūsų žodžiai pro vieną ausį įeis, o pro kitą išeis. Aišku, jog iš tokio auklėjimo maža naudos. Dauguma tėvų tai žino ir esti dėl to baisiai nelaimingi. Bet jiems gal ir neaišku, kas auklėja už juos. Veiksniai, darantys jiems įtaką, dažnai lieka tarsi tarp eilučių. Tai ir tonas, kuriuo mes, tėvai, bendraujame tarpusavyje, ir mūsų bendravimas su aplinkiniais, šeimos narių santykiai. Visa tai auklėja.

Vaikams įžengus į brendimo laikotarpį pamatome, ką bendromis jėgomis esame sukūrę. Tą ribą pasiekėme kartu – mes, tėvai, prie vairo, vaikai irgi prisidėjo; ir koks rezultatas, ar mes juo patenkinti? Deja, dauguma tėvų tuo momentu nesidžiaugia ir griebiasi auklėjimo paskubomis, stengiasi paskutinėmis minutėmis dar ką nors pataisyti. Tai ne tik siaubinga, bet ir begėdiška. Ir iš to nėra naudos. Tada tėvai klausia – o ko kito griebtis? Juk negalime sėdėti rankas sudėję ir žiūrėti, kaip vaikai daro ką nors mums nepriimtina.

Galiu pasiūlyti tokį dalyką: susėskite šį vakarą pusvalandžiui arba valandai, žiūrėkite į savo vaikus ir džiaukitės jais. „Štai mano trylikametis sūnus arba mano penkiolikametė dukra... Šitiek metų gyvenome kartu, kol jie sulaukė tokio amžiaus, ir mums visai neprastai sekėsi.“

Tėvai ima ir paprieštarauja: „Taigi, bet rezultatas ne toks jau ir geras. Jei tik išvystumėte mano sūnų...“ Ką gi aš atsakysiu? Jeigu ieškote tobulybės, atsisėskite prieš veidrodį ir porą minučių pažiūrėkite į save. To turėtų pakakti, kad dingtų noras svajoti apie tobulybę. Laikau tai labai svarbiu pamatiniu pratimu: žiūrėkite į savo vaiką ir pagalvokite, į ką sutelktas jūsų dėmesys: ar pastebite tai, kas puiku, ar pirmiausia jums į akis krinta tai, ko dar stinga, kas negerai?

Iki tos dienos, kai vaikams sukanka, tarkim, 15 metų, dauguma su-

tuoktinių porų esti jau liovęsi svajoti, koks turėtų tapti partneris ir kaip būtų galima jį perauklėti. Dažnai po pirmojo rausvų akinių laikotarpio ateina etapas, kai jis arba ji tikisi galėsiantys išsiųsti partnerį į tam tikrą taisyklą ir atgauti jį jau sutvarkytą – tokį, kokio norėta. Anksčiau ar vėliau visi įsitikiname, kad to nebus. Ne kitaip yra ir su vaikais. Brendimo laikotarpiu, nuo 12–14 metų, mūsų vaikams reikia iš mūsų tik vieno dalyko: žinoti, kad pasaulyje yra bent vienas arba du žmonės, tikrai tikintys, kad esu geras. Štai ko jiems reikia. Dažnas iš mūsų neturi gyvenime nė vieno tokio žmogaus. Jei turėtume bent vieną, būtų jau neblogai, o jei du – gyvenimas būtų nuostabus. Deja, mūsų visuomenėje gyva kitokia tėvų tradicija. Mes elgiamės veikiau kaip mokytojai, sėdime su raudonu pieštuku rankoje ir tik ieškome klaidų.

Tai nenaudinga nei vaikams, nei tėvams.

Bendravimo problemos: kalbame iš širdies ir remiamės protu

Daugelio šeimų, kurios augina vaikus, ko gero, net daugumos tų, kurias pažinau per daug metų, abi pusės dejuoja dėl „bendravimo problemų“: pasak jų, vis nepavyksta pasišnekėti taip, kad kiekvienas kalbantysis būtų pamatytas, išgirstas ir suprastas. Tai pasakytina tiek apie vaikus, tiek apie tėvus; tuo užvis dažniau skundžiasi poros, ateinančios pasitarti ar gydytis.

Būtų galima ilgai kalbėti apie istorines tokios problemos priežastis; to aš nedarysiu, tik noriu atkreipti dėmesį į kai kuriuos dalykus:

- Tėvų ir vaikų žodinio bendravimo tradicinė forma yra tokia: tėvai klausinėja vaikus, tarsi ima iš jų interviu, o vaikai ligi tam tikro amžiaus stengiasi prasmingai atsakyti į klausimus.
- Panorėję „rimtai pasikalbėti“ su vaikais, tėvai dažnai šneka vieni: dėsto savo nuomonę arba pamokymus.
- Demokratėjant šeimai ir visuomenei pakilo mūsų svarstymų ir derybų kultūra. Ir vieni, ir kiti yra svarbūs, bet jų dalyviams svarbu laimėti, o ne pagerinti žmonių santykius.
- Tėvai, pedagogai ir mokytojai paprastai ignoruoja asmeninę vaiko kalbėseną ir stengiasi skiepyti jam „kultūringą“ šneką. Mokymui tos pastangos nieko neduoda, užtat labai trukdo lavėti vaiko protui ir slopina jo gebėjimą užmegzti glaudžius asmeninius santykius.

Asmeninė ir „kultūringa“ šneka

Mandagi, kultūringa šneka praverčia socialiniam bendravimui. Bet asmeninę kalbėseną vaikai gali išsiugdyti ir išlaikyti tik tada, jei suaugusieji savo aplinkoje taip pat kalba natūraliai ir aiškiai skatina vaikus sekti jų pavyzdžiu.

Štai asmeninės kalbėsenos pradžiamokslis:

- noriu – nenoriu,
- man patinka – man nepatinka,
- noriu turėti – nenoriu turėti.

Viena mano teta ištekėjo už kilmingo vyro, tad aš iš pat mažens buvau mokomas, kad nedera sakyti: „Nenoriu svogūnų“, o reikia sakyti: „Deja, svogūnai man nepatinka“. Dėl to turbūt ėmiau tvirčiau jaustis aukštuomenėje, bet tuo pačiu moju buvo nuvertinta asmeninė mano kalbėsena.

Asmeninė kalbėsena perteikia žmogaus jausmus ir mintis kitam žmogui, ir ne apskritai, o kalbamuoju momentu. Ji turi suasmenintą „kūną“, todėl yra šiltesnė už žodžius, plaukiančius vien iš galvos. Ji padeda kalbėtojui ir daro įspūdį klausytojui. Tai *autentiška* asmeninės išraiškos ypatybė. Intelektualioji jos dalis išreiškia siekį suteikti pavidalą sakomai minčiai ir kartu atsižvelgti į klausytoją, ypač jei tas žmogus yra kalbėtojo mylimas arba jam pavaldus. Asmeninė išraiška visuomet apibūdina kalbantįjį, todėl niekada nesti nei kritiška, nei pamokoma.

Labai dažnai, ypač pirmaisiais meilės santykių arba draugystės metais, tenka ilgai ieškoti ir eksperimentuoti, kol randi asmeninę išraišką, nes ji klostosi per abipusį bendravimą, pagrįstą pasitikėjimu. Tačiau net ir nelabai sėkmingi eksperimentai naudingesni už frazes, kurios mus nutolina, nes manome, kad taip kalbėti verčia mūsų vaidmuo.

Nepeikiu tėvų, kurie rūpinasi, kad jų vaikai pramoktų *ir* socialinės kalbėsenos. Be galo pravartu gebėti ja naudotis. Bet man visiškai nepatinka tėvai, kurie ir iš savęs, ir iš savo vaikų atima galimybę išsiugdyti asmeninę kalbėseną ir ją vartoti. Tai trukdo ir vieniems, ir kitiems užmegzti tokius artimus santykius su draugais, partneriais, vaikais ir tėvais, kai vienas kitą puikiai supranta, girdi ir rimtai vertina.

Gražios, kultūringos kalbos priešprieša yra šiurkšti, netašyta šneka, ir visai suprantama, kad daugumai tėvų nemalonu girdėti savo vaikus šitaip šnekant. Alternatyva būtų asmeninė išraiška. Daugelis tėvų kremtasi dėl netašytos vaikų šnekos, juoba kad jie patys kalba taip „švariai“. Bet jei tiedvi kalbėsenos susikerta, iniciatoriai visada būna tėvai, nors to ir nesuvokia. Taip nutinka, kai jie pabando pasakyti vaikams ką nors itin asmeniška ir stengiasi išreikšti tai „delikačiai“, išmintingai arba nepažeis-

dami „politinio korektiškumo“. Tokiais atvejais erdvę tarp eilučių užpildo santūri kritika, priekaištai ir pamokymai – visa tai, kas vaikų ir paauglių ausims skamba šiurkščiai ir netašytai.

Dailios, kultūringos kalbos yda yra ta, kad ji visiškai netinka asmeniniams ir tarpusavio konfliktams spręsti. O jei tėvai vis dėlto pabando tą daryti, tai paskui, žiūrėk, ir skundžiasi: „Mes šimtąsyk apie tai kalbėjome – ir jokios naudos!“ Tėvai tuos pačius ginčus, kurie kyla tarp jųdviejų, kartoja su vaikais. Todėl „konfliktiniai pokalbiai“ dažnai ne itin vertinami, ir pagrįstai. Jei du žmonės kalba ir stengiasi nieko nepasakyti, tai tik veltui gaišta laiką (tai netinka socialiniam dialogui, kurio tik tam ir griebiamės, kad išlaikytume distanciją ir pademonstruotume geras manieras).

Dialogas vietoj konfliktinio pokalbio: vienas pavyzdys

Taigi bergždžius konfliktinius pokalbius verta pakeisti asmeniniu ir dalykiniu dialogu. Pabrėžiu: *dialogu* – pokalbio forma, iš esmės skirtinga nuo diskusijos, derybų, debatų ir, žinoma, nuo monologo (du monologai, sakomi toje pačioje vietoje tuo pačiu metu, *nėra* dialogas).

Dialogui reikia, kad abi pusės būtų atviros, suinteresuotos ir nevengtų įsipareigoti. Ar dėl dalyko, ar dėl vienas kito, ar ir dėl to, ir dėl ano. Galima pateikti savo samprotavimus, pažiūras ir patirtį, bet reikia nusiteikti iš dialogo susidaryti naujų įžvalgų. Kitaip tariant, reikia surizikuoti tapti protingesniam.

Štai vienas pavyzdys. Mohamedas yra 13 metų, ir atrodo, kad nebeturi jokio noro mokytis. Ir tėvai, ir mokytojai daug sykių su juo kalbėjosi ir vis tiek neišsiaiškino, kodėl taip yra ir ką jis sau galvoja. Todėl tėvai ryžosi griebti jautį už ragų.

TĖVAS. Man krito į akis, kad tu jau kiek laiko nebe taip mielai vaikštai į mokyklą kaip seniau. Norėčiau žinoti kodėl, jei tu pats tai žinai.

MOHAMEDAS. Nežinau... nesinori, ir tiek. Tie mokytojai veda mane iš kantrybės.

TĖVAS. Kaip?

MOHAMEDAS. Pats nežinau... jie tokie buki, tokie... abejingi.

MOTINA. Ką tu turi galvoj? Jie abejingi savo darbui ar jums?

MOHAMEDAS. Mums. Mes turim daryti, ką liepia, o jie net nepadeda. Ką tada išvis veikti mokykloj?

TĖVAS. Man vis tiek sunkoka įsivaizduoti. Ar galėtum papasakoti kokį atsitikimą, kai mokytojas abejingai pasielgė su jumis?

MOHAMEDAS. Na ne... tikrai nežinau. Bet tai ne taip jau ir svarbu. Ar dabar jau viskas?

TĖVAS. Ne, dar ne viskas. Man liūdna dėl to, kad tau mokykloj nepatinka, ir man rūpi, kodėl taip yra. Negi jau nerastum man jokio pavyzdžio?

MOHAMEDAS. Na, žinai, aną savaitę per matematikos pamoką nesupratau vieno dalyko, o jai išvis nė motais.

MOTINA. Ką gi pasakė mokytoja?

MOHAMEDAS. Ji sako, jei būčiau atidžiai klausęsis, būčiau supratęs. Bet aš juk klausiausi.

MOTINA. Ar taip ir atsakei?

MOHAMEDAS. O koks tikslas? Tada ji tik sugiš ir bus dar blogiau. Ji yra sakiusi Mãtiasui, kad jis visai kvailas, jei nesupranta, ką ji aiškina.

TĖVAS. Ar ji ir tau yra sakiusi, kad esi kvailas?

MOHAMEDAS. Taip, bet ne taip dažnai kaip Matiasui.

TĖVAS. (*Motinai*) Mane siutas ima, kai išgirstu tokius dalykus. Juk lygiai taip pat buvo tada, kai dar mes lankėm mokyklą. Negi niekas nepasikeitė?

MOTINA. Matyt, kad ne. Bet dabar geriau suprantu, kodėl tavęs, Mohamedai, nebetraukia mokykla. Juk skaudu, kai tave pavadina kvailiu, nors gerai žinai, kad taip nėra. Ar galim tau kuo nors padėti? Gal pakalbėti su ta mokytoja?

MOHAMEDAS. Ne, jokiais būdais. Bus tik blogiau, daug blogiau!

MOTINA. Bet man taip liūdna, kai pagalvoju, kad tau tenka vienam iš-tverti tokius dalykus. Tu mano sūnus, ir niekas neturi teisės sakyti, kad esi kvailas. Aš draudžiu!

MOHAMEDAS. Ar dabar jau galiu eiti? Mes susitarę su Matiasu.

TĖVAS. Taip, žinoma. Ačiū tau už pagalbą! Turiu vilties, kad tu rasi išeitį. Tik pasakyk, jei tau reikės mūsų paramos.

Per šį dialogą išminties įgavo abi pusės. Tėvai sužinojo kai ką svarbaus apie sūnaus gyvenimą ir pamatė, kaip jis reaguoja, o Mohamedas įsitikino, kad tėvai jį remia – net jeigu ir ne kažin ką gali padaryti. Jeigu tėvai būtų kalbėję kad ir taip: „Kartais tu, Mohamedai, iš tiesų nesiklausai, net kai ir mes tau ką sakom. Gal tavo mokytoja ir teisi. Gal tau reikia tiesiog labiau pasistengti. Juk žinai, kaip svarbu geras išsilavinimas“, tai Mohamedas būtų likęs toks pat vienišas kaip iki tol. Ir tai būtų jam tik dar vienas įrodymas, kad su suaugusiaisiais kalbėtis neįmanoma.

Pasišnekėjęs su tėvais Mohamedas liko vis toks pat vienišas prieš mokytoją, bet šeima jau suprato ir pripažino jo vienatvę, o tai visuomet suteikia naujų jėgų abiem pusėms – ir suaugusiesiems, ir vaikams!

Ar ribos būtinos? Taisyklės ir jų pažeidimai

Nuo mano vaikystės pasaulis neabejotinai tapo pavojingesnis. Vos tik atsiranda koks naujas reiškinys, keliantis mums nerimo, išauga poreikis „nubrėžti ribas“, kaip kad mes klaidingai sakome, nors turime omenyje kai ką kita, būtent „nustatyti taisykles“.

Leiskite man šį tą pasakyti apie tai, kam taisyklės praverčia ir kam netinka.

Kiekvienai šeimai reikalingos taisyklės, skatinančios tarpusavio bendravimą ir socialinius procesus, vykstančius šeimoje. Kokios jos bus, priklauso vien nuo tėvų požiūrio į gyvenimą, nuo jų vertybių sampratos ir patirties. Aišku, galėtume suformuluoti kokią dešimtį bendrų taisyklių, kaip sugyventi šeimoje, bet tai būtų neįdomu, nes tos taisyklės visada turi atspindėti individualius tėvų įsitikinimus.

Taisyklės, jei pateikiamos išmintingai – ne pakėlus smilių, ne kontroliuojant ir baudžiant, – praverčia tiek bendruomenei, tiek kiekvienam šeimos nariui. Ypač tai pasakytina apie pirmuosius 10–12 vaiko gyvenimo metų. Nuo tėvų elgsenos tuo laikotarpiu, nuo jų tono labiausiai priklauso susiformuosiantis vaikų požiūris į taisykles apskritai. Pavyzdžiui, jei su vaikais kalbama per griežtai, įsakmiu tonu, kyla pavojus, kad iš jų išaugs teisės pažeidėjai. Netvirtinu, kad jie neišvengiamai taps nusikaltėliais ir supus kalėjime, bet jie visomis jėgomis priešinsis tėvų skelbtoms taisyklėms ir, be kita ko, išmoks įtikinamai meluoti. Kita vertus, jei tėvai abejingai vertins vaikų elgesį, viską jiems leis, vaikams gali pasirodyti, kad tėvams jie nė kiek nerūpi.

Taigi tėvams tenka balansuoti ant plono lyno, ir juos lydės sėkmė tik tada, jei patys nesužlugdys atviro dialogo su vaikais. Balansą reikės nuolat koreguoti, kad nenugalėtų problemos ir konfliktai, kurių išvengti kaip tik ir siekiama tomis taisyklėmis. Jeigu tėvai iki pradedant vaikams bręsti neįsisąmonino, kad „auklėjimas“ yra abipusio mokymosi procesas, jiems tai suprasti arba atkentėti už praeities monologus teks bent jau tam lai-

kotarpiui prasidėjus. Abiem atvejais atsakomybė už tai teks suaugusiesiems.

Nustatyti taisykles visai nesunku: ne daugiau kaip dvi valandos interneto per dieną, šiokiadieniais pareiti namo iki 21 valandos, penktadieniais ir šeštadieniais – iki 22, patiems susitvarkyti kambarį, nė lašo alkoholio iki 18 metų ir t. t. Tam nereikia gudrios galvos. Svarbiausia, kaip reaguos tėvai, jei vaikai tų taisyklių nesilaikys. Bet pradėkime nuo pradžios.

Lygiateisis dialogas su paaugliu apie taisykles

Tarkim, vaikui greitai prasidės brendimo laikotarpis, o tėvai, ko gero, galvoja apie tai, kokie pavojai jam gresia ir ką jie galėtų arba turėtų padaryti. Tokiu metu tiktų, pavyzdžiui, pasikviesti savo atžalą valgyti picos ir pasakyti jam maždaug tokius žodžius: „Dabar, kai jau šitiek paaugai, mums rūpi susitarti su tavim dėl kai kurių dalykų. Dėl tavo bendravimo su draugais, dėl to, kada tau vakare dera pareiti, dėl mokyklos, alkoholio, vakarėlių, interneto ir pan. Gal bus geriausia, jei parašysim tau elektroninį laišką, kad galėtum ramiai parengti savo pasiūlymus šiais klausimais. Paskui galėtume susitarti dėl kiekvieno punkto. Mes nemanom, kad tos taisyklės turėtų galioti septynerius metus, vadinasi, turėtume kartkartėmis vėl nueiti į piceriją ir pritaikyti taisykles naujoms aplinkybėms. Ar tau priimtinas toks pasiūlymas?“

Panašus lygiateisis pokalbis gali įvykti bet kada – net kai paaugliui jau penkiolika ir praeityje ne viskas vyko sklandžiai. Idealu tokius pokalbius pradėti su vaiku jau nuo šeštųjų jo gyvenimo metų.

Lygiateisis dialogas nėra duoklė demokratijai, politinėms ir juridinėms vaiko teisėms. Svarbiausia, kad vaikai pajustų atsakomybę, o tėvai išmoktų naudotis turimomis galiomis ir pelnytų pasitikėjimą. Kuo labiau būsime vertinami bendruomenėje, tuo mažiau mums rūpės „būti teisiems“ arba kad būtų „mūsų viršus“. Tai lygiai tinka ir tėvams, ir vaikams. Kitaip bus viena iš dviejų: arba nuolatinė kova dėl viršenybės, arba priespauda. Dar dauguma ankstesnės kartos vaikų buvo verčiami paklusti ir paslapčia gyventi dvilypį gyvenimą, nes jis nesutapo su tėvų vertybėmis. O dabar neretai paklūsta tėvai – ar bijodami konflikto, ar nežinodami, ko

griebtis, juoba kad vaikai puikiai moka argumentuoti. Tada jie sako „gerai“ arba „tegul bus taip“, nors dėl to, kad sutiko su kompromisu, jaučia sąžinės priekaištus ir kaltę.

Esminis klausimas – apie galias. Kaip tėvai naudojasi, o gal piktnaudžiauja savo galiomis? Atsakymas į šį klausimą lemia tėvų ir vaikų santykius, vienų ir kitų savijautą ir vaiko gebėjimą prisitaikyti prie tikrovės už šeimos ribų. Tėvai daro didelę įtaką jaunuolių lavėjimui ir elgsenai, net jei patys pasirenka ne išmintingiausius sprendimus. Tėvų galios kyla iš abipusės meilės, bendros praeities ir bendro troškimo nesusvetimėti, likti artimiems.

Kalbėdamas apie kitus dalykus (pavyzdžiui, knygose „Kas palaiko šeimas“ arba „Nusimananti šeima“) esu iškėlęs tėvų galimybę pabūti sparingo partneriais vyresniesiems vaikams. Sparingo partnerio sąvoka paimta iš bokso: tai toks treniruočių partneris, kuris maksimaliai priešinasi, bet daro tik minimalią žalą. Tai produktyviausias ir veiksmingiausias metodas, kuriuo naudodamiesi tėvai gali įgauti didžiausią įtaką. Bausmės, mano nuomone, reiškia piktnaudžiavimą galiomis, be to, jos greitai tampa visiškai neveiksmingos.

Tinkama reakcija į taisyklių pažeidimus

Tėvų tarpusavio diskusijose viešpatauja toks pat sąmyšis kaip ir žiniasklaidoje, kai tik svarstomos bausmės ir padarinių sąvokos. Jau nebe pirmi metai labiau linkstama kalbėti apie padarinius – šiek tiek švelniau skamba.

Štai pavyzdys: Gabrielė, kuriai 14 metų, vėlų šeštadienio vakarą pareina namo akivaizdžiai išgėrusi, tokia jos būklė neleidžia tuoj pat protingai pasikalbėti. Ji pažeidė vieną iš šeimos taisyklių ir sulaužė susitarimą su tėvais. Kitą rytą ji pagirioja ir piktinasi jai skirta bausme: „Visą mėnesį niekur neisi iš namų!“

Gabrielės pagirios yra alkoholio vartojimo padarinys. Draudimas išeiti iš namų – bausmė. Tai tėvų mėginimas elgtis „nuosekliai“: pasakius A (t. y. susitarus), jų manymu, reikia tarti ir B (už susitarimo nepaisymą bausti). Jis grindžiamas prielaida, kad toks nuoseklumas liudija tėvų tvirtumą.

O dabar pabandykime įsivaizduoti kitokią įvykių eigą, pagrįstą įsijautimu, pasitikėjimu ir abipuse pagarba.

Gabrielė pareina išgėrusi. Mama ją apkabina ir paguldo į lovą. Rytojaus rytą per pusryčius tėtis meiliai žiūri į dukrelę ir klausia: „Ar tau labai bloga?“ Gabrielė linkteli, aiškiai matyti, kad jai ir galvą skauda, ir be galo nesmagu. Tėvai gali būti ramūs. Jų duktė pirmą kartą patyrė, kokie būna padariniai – fiziniai ir psichologiniai – išgėrus daugiau alkoholio, nei gali pakelti, ir gėdijasi dėl to, kad peržengė ribą. Tolesnis jos elgesys priklausys nuo to, kokias išvadas ji padarys po šio įvykio. Apie tai tėvai galės su ja pasišnekėti artimiausiomis dienomis. Nereikės nei pamokslų, nei bausmių, ir jeigu jie atidžiai įsiklausys į Gabrielės žodžius, galės labiau pasikliauti jos atsakingumu, o patiems nebeliks rūpesčio. Jaunystė pilna eksperimentų, ir jaunuolis subręsta tik tada, kai turi galimybę pasidalyti su šeima ir nesėkmėmis. Kuo labiau juos izoliuosime, bausime, mokysime ir kritikuosime, tuo mažiau jie pasimokys patys, mažiau suvoks savo stiprybes ir silpnybes.

Taigi taisyklių rinkinys turi padėti *išvengti* tam tikrų problemų bei konfliktų ir sykiu išryškinti tėvų pažiūrą į vertybes. Dažnai matome, kad taisyklėmis bandoma išspręsti konfliktus ir problemas, tačiau vis nesėkmingai. Tada tėvai bent jau manosi „padarę viską, kas nuo mūsų priklauso“, ir tuo dangsto savo bejėgystę. O juk kur kas naudingiau atvirai parodyti vaikams, kad nežinai, ko griebtis, ir bendromis jėgomis ieškoti konfliktų sprendimo būdų.

Kultūros ir prigimties konfliktai brendimo laikotarpiu

Toje pasaulio dalyje, kurioje gyvename, per pastaruosius šimtą metų vis daugiau problemų kėlė tas vaikų amžiaus tarpsnis, kai vyksta natūralios psichoseksualinės kūno permainos. Per neilgą laiką vaikai virsta dauginti pajėgiais jaunuoliais ir suaugusiaisiais. Kartu natūraliai vyksta ir dvasinė jų raida: vaikai, buvę priklausomi nuo tėvų, tampa savarankiški ir autonomiški. Taip vaikai, sulaukę dvasinės brandos, įgyja dvi savybes, kurių jiems linki tėvai; kitose kultūrose tas įvykis iškilmingai atšvenčiamas, jaunuoliai gauna daugiau atsakomybės, aukštesnę padėtį ir naują vaidmenį šeimoje, visuomenėje.

Jaunimas ir seksualumas

Natūralus vaikų ir paauglių seksualumas įprastai kelia religinių, moralinių ir socialinių problemų. Mano jaunystės laikais visi kaip susitarę tylėjo. Labai retas suaugęs žmogus pasišnekėdavo su vaikais apie lytinius dalykus. Daugių daugiausia būdavome įspėjami saugotis nėštumo, bet niekas nepasirūpindavo mums paaiškinti, kaip išvis pastojama ir kaip to išvengti. Nuo to meto viešoji erdvė tapo be galo seksualizuota; iš to sulaukėme ir naudos, ir žalos. Aštuoni iš dešimties keturiolikmečių jau yra matę pornografinių filmų ir turi visokeriopos lytinės patirties, kuri dar ankstesnės kartos gyvenime nebuvo nei aprašoma, nei filmuojama. Žmogaus seksualumas pirmiausia išreiškia jo individualybę ir autonomiškumą – dalykus, kurie, be abejo, erzina suaugusius „valdovus“ ir dar labiau skatina bergždžiai kovoti su laiku.

Kita vertus, susiklostė specifinė jaunimo kultūra, kuriai gerokai įtakos padarė suaugusiųjų gerovė ir vartotojų visuomenė. Bet iš tiesų ta kultūra dabar tik labiau matoma – arba ir įžūliau reiškiasi – nei kitados. Ryškiausi jos požymiai natūraliai plėtojasi pagal tą patį pavyzdį kaip prieš daugelį

kartų. Po 10–15 metų dabartiniai paaugliai elgsis lygiai taip pat, kaip šiandien elgiasi 25–35 metų žmonės. Vaikai ir paaugliai buriasi, mėgdžioja ir prisitaiko. Tai nuolatinis procesas, kurio niekas negali bent kiek pakeisti.

Mąstysenos požiūriu žmonės mūsų dienomis yra laisvesni negu dar prieš dvi tris kartas. Jie tuo mažiau slopina vienas kito individualybę ir veikimo laisvę, kuo daugiau sau leidžia jaunimas, darantis tai, apie ką ankstesnių kartų žmonės negalėjo nė pasvajoti. Šeimos gyvenimo etapas, kurį lemia tai, ką vadiname vaikų auklėjimu, trunka vos apie dešimtį metų. Šiais laikais 9–10 metų vaikai priskiriami „pereinamajam amžiui“: nors jiems tuo metu vis dar svarbiausia yra šeima ir tėvai, jie kuo toliau, tuo labiau stengiasi visais atžvilgiais lygiuotis į paauglius. Tėvai liaujasi buvę vaikui pavyzdžiu, nors jų elgesys lieka giliai įstrigęs jo sąmonėje. Tuo metu vaikas pirmąsyk konkrečiai pasako tėvams, ko jie verti kaip tėvai ir kaip žmonės.

Visi vaikai visuomet nukenčia nuo auklėjimo

Svajonė užauginti „natūralų vaiką“ nesiimant manipuliavimo, įžeidinėjimo ir priespaudos, taigi nepatyrusį jį supančios kultūros įtakos, yra iliuzija. Nė vienas, dešimt metų išgyvenęs tam tikroje visuomenėje ir tam tikroje šeimoje, nelieka jų nepaveiktas, o riba, skirianti nesirūpinimą nuo priespaudos, tokia plonytė, kad tobulos pusiausvyros neranda nei tėvai, nei mokytojai.

Laikas, vaikų išgyventas su mumis, padaro jų asmenybei didesnę ar mažesnę žalą; laimei, jiems lieka pakankamai laiko – visas gyvenimas – tai žalai užglaistyti. Kuo laisviau ir sveikiau vaikams bus leista vystytis, tuo atviriau jie tapę paaugliais reikš tėvams tiek padėką, tiek priekaištus. Juk visai taip pat rutuliojasi poros santykiai: moters grįžtamasis ryšys su partneriu ilgainiui tampa kur kas atviresnis ir tiesesnis, vadinasi, ir naudingesnis partnerystei.

Tėvus irgi daugiau ar mažiau veikia gimtojo krašto, tikėjimo ir socialinės klasės įtaka, tik visada reikia prisiminti, kad suaugusiesiems kultūra jau „įaugusi į kraują“, todėl jie gali gan laisvai vertinti, kas priimtina, o kas ne. Tai svarbu, nes konfliktų šeimoje su paaugliais dažniausiai kyla dėl kultūros ir prigimties priešpriešos. Pavyzdžiui:

- Kokias taisykles dera nustatyti savo 14 metų vaikui? Ar jos turi būti pritaikytos prie vaiko individualybės?
- Kokią reikšmę žmonės teikia mokyklai ir išsilavinimui? Ar sutinkame su jų nuomone?

Tie konfliktai, kuriuose dažnas paauglys daugiau ar mažiau sąmoningai stoja prieš tėvus, yra abiem pusėms skausmingi ir keblūs. Ypač su tuo susiduria tėvai, kilę iš imigrantų šeimų, kai jų vaikai, geriausių norų skatinami, stengiasi vadovautis ir savo šeimos vertybėmis, ir prisitaikyti prie visuomenės, kurioje gyvena.

Yra trys tipinės tėvų reakcijos į tuos konfliktus:

1. Jie dantimis ir nagais gina savąsias vertybes ir bando manipuliuoti vaikais arba verčia juos prisitaikyti.
2. Bando išlaviruoti prastais kompromisais, kitaip tariant, eina mažiausio pasipriešinimo keliu, tikėdamiesi, jog tada konfliktų kils mažiau. Dėl to neišvengiamai jaučia kaltę ir sąžinės priekaištus, o ilgainiui konfliktų tik padaugėja ir jie esti sunkesni.
3. Bėga nuo konflikto ir tam tikra prasme patys tampa vaikais, kad galėtų su jais bendrauti kaip lygūs su lygiais. Dėl tokios strategijos vaikai praranda sparingo partnerį, taip labai jiems reikalingą.

Iš patirties galiu pasakyti, jog tie trys keliai neveda į tikslą, nes pažeidžia tėvų ir vaikų santykius. Vaikai tada bijo, pyksta ir jaučia netikrumą, o tėvus kankina nepasitenkinimas, nusivylimas ir kaltės jausmas.

Konfliktai – ir dovana, ir iššūkis

Alternatyva – esamus konfliktus vertinti kaip dovaną ir iššūkį. Tai dovana, nes po 10–12 metų, per kuriuos mes labai atsakingai ir iš visos širdies stengėmės būti kuo geriausi tėvai, pagaliau sulaukėme galimybės plačiai atvėrę akis ir ausis sužinoti savo pastangų rezultatus. Turime grįžtamąjį ryšį – matome savo vaikų asmeninę ir visuomeninę elgseną, kur kas įvairesnę, negu paauglys galėtų išreikšti žodžiais.

O iššūkiai laukia mūsų įvairiuose bendravimo lygmenyse.

- Mūsų pažiūroms ir vertybėms tenka sunkus išmėginimas, nes mūsų vaikai tikrins, ar tai tos vertybės, kuriomis jie patys norėtų vadovautis. Geriausiu atveju dėl to kils daug intelektualių svarstymų ir konfliktų, gal vaikai net gan tiesmukai puls tėvų įsitikinimus ir tradicijas. Kartais bus nelengva ar net ir baugoka leistis į ginčą dėl savo vertybių sistemos, bet pravartu tuo šansu pasinaudoti. Ir ne tik tam, kad tvirtėtų ryšys su paaugliais, bet ir todėl, kad mūsų gyvenime daug dalykų ilgainiui sustabarėja ir verta juos protarpiais perkratyti, peržiūrėti: tai naudinga visiems.
- Mūsų skirtingumas tuo labiau bado akis, kuo dažniau jaučiamės provokuojami. Dėl to galime įdėmiau į tai pažvelgti. Juk tėvams teks ir toliau susidurti su įvairiausiomis nuostatomis ir požiūriais į gyvenimą, ir pažindami bei pripažindami tą skirtingumą jie ateityje bus geresni uošviai ir seneliai.
- Santuokoje mums dažnai tenka kur kas ilgiau būti tėvais nei mylimaisiais. Didėjant vaikų savarankiškumui ir tolstant jiems nuo tėvų atsiranda galimybė vėl labiau suartėti kaip brandiems partneriams. Ypač dažnai mamos vis labiau bijo išleisti vaikus į gyvenimą, nes per daugybę metų visiškai susigyveno su motinos vaidmeniu ir neįstengia jo atsisakyti. Tokiais atvejais vaikai arba ir toliau lieka priklausomi, arba šiurkščiai protestuoja prieš tėvų manipuliacijas. Abu variantai vienodai nepageidautini.
- Auklėtojo vaidmens reikia atsisakyti dar ir todėl, kad ateina laikas užmegzti draugiškus, bičiuliškus ryšius su paūgėjusiais vaikais. Šiuolaikiniai tėvai ne taip seniai priėmė tą iššūkį ir, be abejo, tai teikia labai daug naudos. Jeigu jiems pavyksta, tai praverčia abiem pusėms.
- Verta daugelį konfliktų, net ir neišvengiamų, aiškinti natūralių gyvenimo procesų susikirtimu su kultūrinėmis pažiūromis ir normomis. Gal tėvams savosios kultūrinės pažiūros tokios svarbios, kad ryžtasi žūtbūt jų laikytis. Kuo atkakliau jie tai daro, tuo didesnė jų atsakomybė už konfliktus su vaikais.

Vaikai, mokykla, tėvai – gyvybiškai svarbus trikampis

Norint, kad vaikui mokykloje gerai sektųsi ne tik mokytis, bet ir megzti socialinius ryšius, mokytojams, vaikams ir tėvams reikia nuolat išmoningai bendradarbiauti. Tokio bendradarbiavimo pasigendama visoje Europoje. Jo stokai pateisinti randamos trys rimtos priežastys ir daugybė tuščių atsikalbinėjimų.

Pirmiausia mokytojai nėra mokomi vaisingai diskutuoti su vaikais. Antra, jie nežino, kaip tais klausimais kalbėtis su tėvais, ir trečia, tradicinėje mokykloje neplėtojama dialogo kultūra, tenkinamasi monologais ir paklusnumu. Mokykla vis dar panaši į industrializacijos (ekonominio) klestėjimo meto fabriką.

Žinoma, pasitaiko ir džiugių išimčių, bet jų reta. Teigiamų prošvaisčių daugiau matyti Šiaurės Europos šalyse, bet ir ten konservatyvūs ugdymo politikos veikėjai ilgisi tų laikų, kai vaikai bijojo suaugusiųjų ir todėl mokykla galėjo praktikuoti „valdymą baime“.

Sistemos ydos

Jau penkiolika metų mokykla tik ginasi ir be paliovos dejuoja dėl užgaidžių dabartinių vaikų, kuriems apsileidę tėvai laiku neįskiepijo paklusnumo ir nuolankumo. Mokytojų rengimo sistema ir senoviška viešųjų mokyklų kultūra nebesiderina su šiuolaikiniu žmogumi.

Štai vienas pavyzdys. Berlyno mokykloje vienuolikos metų berniukas jautėsi toks nelaimingas, kad vis dažniau praleidinėjo pamokas ir maldaute maldavo tėvų leisti jam mesti mokslą. Vaiko tėvai prašė mokytoją susitikti ir paieškoti visus tenkinančio sprendimo. Tačiau jų pasiūlymas buvo šiurkščiai atmestas. Atseit vaikas galėsiąs po pusmečio apsilankyti pas psichologą, be to, iš principo neleistini esą jokie asmeniški pokalbiai su problemiškais vaikais!

Kaip mokykla, kuri laikosi tokio požiūrio, gali tikėtis mokinių ir tėvų pagarbos? Ar labai reikėtų stebėtis, jei tas vienuolikametis visai palūžtų arba kurią dieną pasirodytų mokykloje su užtaisytu ginklu? Ši tvarka tokia žeminanti, tokia nežmoniška ir primityvi, jog reikia tik stebėtis, kad visos Vokietijos tėvai, nebeapsikentę tokių principų, iki šiol nebando organizuotai sukilti. Bet ne, sukilimo nėra. Dauguma tėvų, bijodami sistemos ir galimo vaikų konflikto su visuomene, ne tik taikstosi su esama padėtimi, bet ir neparemia vaikų, kai šiems iškyla problemų mokykloje.

Pripažįstu, kad tėvams tenka priimti be galo sunkų sprendimą rizikuojant „nukristi nuo lyno“: ar solidarizuotis su sistema užkraunant vaikams ir santykiams su jais sunkiai pakeliamus išmėginimus, ar didinti vaikų atsparumą ir būgštauti, kad tai nepakenktų jų ateities perspektyvoms?

Vokietijoje ši problema ypač opi, nes vis dar laikomasi nuostatos suskirstyti vaikus, vos jie baigia pradinę mokyklą. Ko tie vaikai galės mokytis ateityje, sprendžia žmonės, dažnai neturintys nei laiko, nei noro gilintis į kiekvieno 10–11 metų mokinio individualybę. Bet tokia politika neturi jokio rimto mokslinio pamato. Ji nors ir netiesiogiai, bet aiškiai pažeidžia Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją ir išnaudoja tiek tėvus, tiek vaikus, kai kada stačiai nežmoniškai. Ko gi tad stebėtis, kad vis daugiau vaikų ir jaunuolių nusigręžia nuo mokyklos ir praranda norą siekti žinių.

Kol kas visa kaltė tenka tėvams: juk jie sprendžia, kam teikti pirmenybę. Tai nedėkingas uždavinys, ir aš nesiliauju stebėjęsis, kad tėvai vis dar sutartinai savo ir vaikų vardu nereikalauja pakeisti įstatymų.

Remti vaikus ir paauglius

Taigi daugeliui tėvų tenka rinktis: ar tapti valstybės valios vykdytojais, ar savo vaikų vardu ginčytis su valstybės institucijomis. Visų partijų labui tikiuosi, kad kuo daugiau tėvų pasirinks antrąjį kelią. Nė akimirkos neabejoju, kad tai vaikams suaugus padėtų geriau gyventi, tapti geresniais tėvais ir duoti daugiau naudos visuomenei.

Tuo tarpu politikai galėtų nuveikti tai, kas priklauso nuo jų valios: pirma, taip pertvarkyti mokytojų rengimą, kad jie išmoktų bendrauti su šiuo-

laikiniais žmonėmis, antra, pasirūpinti, kad mokytojai galėtų dirbti mokyklose, kurios sąžiningai elgiasi tiek su savo darbuotojais, tiek su mokiniais ir jų tėvais.

Tėvams derėtų įsisąmoninti, kad vaikai, atvirai prisipažįstantys, kad jiems negera, vengiantys eiti į mokyklą, nepritampantys prie sistemos arba vargais negalais įvykdantys minimalius reikalavimus, nors jų galimybės daug didesnės, yra neapsakomai drąsūs. Juos gniuždo propaganda, sutartinai spaudžia politikai, valdininkai, mokytojai ir tėvai. Tas spaudimas toks stiprus, kad jaunuoliu, plaukiančiu prieš srovę, artimieji turėtų didžiuotis ir visokeriopai jį remti. Jų parama neturi būti priešiška mokyklai ir lavinimui, bet privalo atsižvelgti į paties mokinio pasvarstymus ir sprendimus. Matydami, kaip daugėja „problemiškų" moksleivių, suaugusieji turi tai suprasti kaip rimtą įspėjimą: mokykla kelia vis daugiau problemų savo mokiniams.

Noriu pabrėžti, kaip svarbu, kad tėvai skatintų vaikus nenuolaidžiauti. Žinoma, nedera atsukti ginklų į priešingą pusę ir užsipulti mokytojų. Juk ne jie kalti. Mes visi – tiek tėvai, tiek mokytojai – turime kovoti su paveldėta mokykline kultūra ir pasenusiu politiniu jos pamatu.

Tėvams turėtų teikti vilties tas faktas, jog tarp mokytojų esama tiek daug pasigėrėtinų asmenybių, atsidavusių savo pašaukimui. Žmonių, su kuriais nesunku rasti bendrą kalbą, jei tik pasistengi suprasti, kad jie nėra tavo vaikų priešai. Užtenka pagalvoti apie kai kuriuos dalykus:

- Daugelis mokytojų bijo tėvų. Kur kas rečiau esti atvirkščiai.
- Mokytojai apskritai labai menkai pažįsta vaikus (dažniausiai – tik savo mokinius), taigi ir jūsų vaiką.
- Mokytojų niekas neišmokė spręsti konfliktų arba vadovauti žmonėms.
- Kai pritariate savo vaikui, kovojančiam prieš savo mokyklą, nepamirškite, kad jūsų pritarimas – lazda su dviem galais: jis gali dar labiau pasunkinti vaiko padėtį.
- Nei mokykla, nei jos mokytojai nesirengia dalytis atsakomybe už jūsų vaiko gerovę – bent jau tol, kol jūs, kaip tėvai, užmegsite su jais ryšį, kuris juos padrąsintų.
- Kuo labiau mokytojai linkę mokyti kitus, tuo labiau nepakenčia būti mokomi.

- Elkitės su mokytojais taip, kaip norėtumėte, kad jie elgtųsi su jūsų vaikais.

Gal jums kils klausimas, ar išvis galima užkrauti tėvams šitiek atsakomybės. Atsakau: ne, tikrai negalima. Bet dabartinėmis aplinkybėmis nėra kito būdo apsaugoti vaikus nuo prievolės už viską prisiimti visą atsakomybę ir kaltę vieniems.

ANTRA DALIS

„Ir ką man dabar daryti?“

Sprendimų idėjos laiškais

Atvirai bendrauti su paaugliais

Mielas Jesperi Juulai!

Turime tris vaikus – trejų, aštuonerių ir dvylikos metų. Vyriausias yra berniukas, mergaitės jaunesnės. Berniukui jau prasidėjęs brendimo laikotarpis. Kaip elgtis, kad nenutrūktų atviras bendravimas, nesibraunant į jo jausmus, gyvenimą? Jis vis labiau klausinėja ir mąsto kaip jaunuolis. O aš, kaip mama, baiminuosi, kad jis liausis kelti klausimus ir nebenorės išsipasakoti. Ir dar bijau, kad jis „vieną gražią dieną“ atsidurs tokioj draugijoj, kurioj išbandys ir narkotikus, ir visa kita. Kol kas neturiu nė menkiausio pagrindo dėl to nerimauti, bet kaipgi man suvaldyti savo būgštavimus, kad jie neužtemdytų bendravimo su sūnum?

Mergaitės vis dar mažos ir žvelgia į gyvenimą su vaikišku atvirumu. Jei galėtumėt ką nors parašyti apie atvirus paauglių ir tėvų santykius, būčiau labai dėkinga. Juk mes visada norim savo vaikams tik gero.

Mama

Atsakymas

Pirmiausia norėčiau apskritai šį tą pasakyti apie tėvų požiūrį į vaikų brendimą. Turbūt joks kitas vaiko raidos tarpsnis nėra taip apipintas mitų ir problemų. Gali net pasirodyti, kad mes savo kultūroje vis dar jaučiamės nepakankamai apraudoję ir prislėgę problemomis tą metą, kurį kitos kultūros pasitinka kaip džiaugsmingą vaiko gyvenimo įvykį.

O juk visiems būtų pravartu pamiršti rūpesčius ir ateitį pasitikti nusiteikus visai kitaip: bus be galo įdomu stebėti, koks žmogus auga iš jo ar jos!

Dabar kai kurie pasakytų, kad iš tiesų yra šimtai priežasčių nerimauti. Tikra tiesa, kad gyvename pavojingame pasaulyje ir jaunuoliui gali nutikti daugybė baisių dalykų. Kartais prašau mamas įsivaizduoti, kad jų vyrams ir vaikams tenka kas mėnesį daugybę valandų ruoštis menstruacijoms arba metų metus kovoti su menopauzės sunkumais. O juk tie reiškiniai yra hormonų nulemti žmogaus gyvenimo etapai – kaip ir lytinis brendimas. Ar lengva šeimai būtų ištverti tokią naštą?

Kiek jūs rūpinsitės vaiku, priklauso nuo pasitikėjimo juo. Ar jūs pasitikite sūnumi? Jei taip, tai jums nėra geresnio vaisto nuo baimių kaip tinkama parama, kurią galėtumėte jam suteikti per artimiausius penkerius metus. Nors ir nepažįstu jūsų sūnaus, norėčiau paminėti kelis dalykus, kuriais gali pasikliauti mūsų dienų tėvai, jei tik jų ryšys su paaugliais vaikais vis dar yra tvirtas:

- Galite neabejoti, kad ji (jis) susidurs su tam tikromis pagundomis ir patirs skausmingų jų padarinių.
- Galite neabejoti, kad ji (jis) aktyviai stengsis išbandyti kai kuriuos dalykus (ir susidaryti nuomonę apie juos): alkoholį, hašišą, gal ir kitus narkotikus, seksą, pornografiją ir įsimylėjimą.
- Galite neabejoti, kad paauglys išmoks skirti, apie ką jam galima kalbėtis su tėvais, o apie ką su bendraamžiais.
- Galite neabejoti, kad viską, ko jis imsis per artimiausius kelerius metus, darys *dėl savęs*, o ne dėl tėvų.

Pasitikėjimas anaiptol nėra įsitikinimas, kad vaikai darys viską, ką tėvai mano esant teisinga, ir nedarys nieko, ką jie mano esant neteisinga. Tėvų pasitikėjimas, kurio vaikams labai reikia, yra įsitikinimas, kad vaikai visomis jėgomis stengsis užaugti tokiais žmonėmis, kokius tėvai norėtų juos matyti. Taip pat užaugti tokioje dirvoje, kokią jie patys išpureno kartu su tėvais, vaikų darželiu, mokykla ir visa juos supančia aplinka.

Kodėl aš išvis tiek daug rašau apie rūpinimąsi ir pasitikėjimą? Tą darau mėgindamas atsakyti į jūsų klausimą, kaip išsaugoti atvirą bendravimą su bręstančiu vaiku. Per pastaruosius 30 metų man teko pažinti daugybę paauglių, priklausančių įvairiausioms kultūroms, bet vienas dalykas nesikeitė niekada: jie trokšta tėvų pasitikėjimo ir kratosi jų rūpinimosi.

Tai nereiškia, jog didelis jūsų rūpinimasis kenkia jūsų santykiams. Tai

tik reiškia, kad jūs turite tuo rūpinimusi dalytis su kitais suaugusiaisiais, o ne viską užkrauti savo sūnui.

Galite padaryti dar vieną labai svarbų dalyką: pradėti (arba nesiliauti, jeigu taip jau elgėtės), bendraudama su sūnumi, atvirai kalbėti apie save ir savo gyvenimą. Jeigu jūs esate tokia kaip dauguma tėvų, tai lig šiol daugiausia tik klausinėjote sūnų: „Kaip tau šiandien sekėsi mokykloje? Ką dabar veiksi? Ar gerai apgalvojai?“ ir pan. Bendravote klausimų mišiniu, kurį diktavo smalsumas, interesai, pareiga ir noras kontroliuoti.

Labai svarbu, kad nuo šiol stengtumėtės mažiau klausinėti, o daugiau šnekėti apie save: savo mintis ir jausmus, didelius ir mažus išgyvenimus, nuomones, pažiūras į gyvenimą bei pasaulį ir t. t.

Savaime aišku, manau, kad jūs turėtumėte su juo elgtis ne kaip su suaugusiu mylimuoju, bet kaip su geru bičiuliu. Ir jūs turite asmeninį gyvenimą, ir jis pradeda kurti savąjį; abu turite tai gerbti, jei norite tapti draugais ir kad ta draugystė truktų artimiausius 50 metų.

Bręstančio vaiko smegenyse dažnai vyksta tokie dideli biologiniai pokyčiai, kad tėvai tariasi nebepažįstantys savo sūnaus ar dukros. Tie pokyčiai paskatina daugelį vaikų ilgą laiką telkti visą dėmesį į savo vidų. Ši introversija nesusijusi asmeniškai su tėvais, nes taip atsitinka ne dėl to, kad pablogėjo tarpusavio santykiai, net jei taip ir būtų. Nerodo ji ir pasitikėjimo stokos.

Nusivilti tenka dėl to, kad ta introversija nepasireiškia žodžiais. Bet juk žodžiai ir pašnekesiai tėra galimybė išreikšti atvirumą. Jau vien tai, kad jūsų sūnus, kaip nepakartojama asmenybė, dalyvauja šeimos gyvenime, rodo jo atvirumą ir pasitikėjimą.

Gyvenimas su paaugliais tėvams pirštu prikišamai parodo, kad gyvenimo neįmanoma suplanuoti (nors daugelio mažų vaikų tėvai puoselėja tokią iliuziją). Jūsų sūnus turi taip gyventi savąjį gyvenimą, kaip jis klostosi šiuo metu, žinodamas, kad jūs visada jį palaikote. Ne kaip terapeutė arba socialinė darbuotoja, o kaip sparingo partnerė ir atrama.

Dėl to abiem pusėms gali prireikti sunkiai dirbti, bet, laimei, randasi vis daugiau paauglių, kurie neabejodami tvirtai ima į rankas savo gyvenimą ir į tėvus nežiūri kaip į priešus.

Geriausia garantija, kad ir toliau liksite labai artima sūnui, yra jūsų pačios noras augti kartu su juo. Nors ir nebeatsakote už jo auklėjimą, vis dėlto jums tenka pagrindinė atsakomybė už judviejų santykius, o jie, kaip žinoma, yra svarbiausias auklėjimo veiksnys. Sėkmės!

Bausti peržengusį ribas?

Mielas Jesperi Juulai!

Rašau jums, nes noriu paklausti, kaip pasielgti su paaugliu, peržengusiu tam tikrą ribą. Prieš 20 minučių man paskambino labai susijaudinusi sesuo. Ji visą popietę bandė susisiekti su penkiolikamečiu sūnumi Kasperiu. Jis žadėjo būti pas draugą. Seseriai pavyko rasti to draugo telefono numerį, bet draugo tėvai pasakė, kad Kasperio pas juos nėra, o jų pačių sūnus iškeliavęs į kitą šalies pakraštį. Tada sesuo nuėjo į Kasperio kambarį tikėdamasi rasti kokį nors pėdsaką, kur dabar galėtų būti jos sūnus. Jo kompiuteris buvo įjungtas. Peržvelgusi elektroninį paštą aptiko laiškelį iš jai nepažįstamos mergaitės. Matyt, juodu susipažino internetu.

Savo atsakyme Kasperis motiną vadina nervų gadintoja ir bjaurybe, kuri verčia jį daryti namų darbus ir neleidžia elgtis kaip tinkamam. Jeigu jis laiku nepaspruksiąs iš namų į pasimatymą su drauge, toliau rašo Kasperis, jam teksią išsinuomoti kokį nors mopedą, o blogiausiu atveju – net ir pavogti.

Pakraupusi dėl tokio laiško, mano sesuo nutarė paskambinti Kasperio tėvui, kad šis pamėgintų susisiekti su sūnumi. Tėvai išsiskyrė, kai Kasperiui buvo bene šešeri metai.

Tėvui pavyko prisiskambinti sūnui, esančiam kažkur užmiestyje, bet jau grįžtančiam namo. Kasperis jam prisipažino, kad visiškai nenori pasakoti mamai, kur buvo, nes tada reikės kalbėti apie visokiausius dalykus ir atsakinėti į klausimus.

Mes pačios augom asocialioj šeimoj, todėl dar ir suaugusios negalėjom be pašalinės pagalbos susitvarkyti gyvenimo. Sesuo netrukus baigs socialinės rūpybos darbuotojų mokyklą ir vargu ar būtų galėjusi tapti gera specialiste, jei pati nebūtų daug metų patyrusi šeimos globėjų pagalbos. Ji jau yra gavusi pakankamai

pedagogikos žinių ir turi asmeninės patirties, bet, žinoma, pritaikyti visa tai savo vaikui nelengva.

Kasperis jau ir anksčiau turėjo bėdų mokykloje tiek dėl mokslo, tiek dėl bendravimo; jis turi nemažai polinkių į asocialumą. Bijodamas blogo įvertinimo praranda tikrovės pojūtį, daug ką perdeda arba dedasi visažinis. Nepripažįsta jokių ribojimų. Dažniausiai sako: „Gerai, mama", bet padaro taip, kaip pats nori. Niekada nemokėjo gerai meluoti, nes jį kaskart išduoda sąžinė. Man rodos, jis mėgina tą sąžinę ignoruoti, nes ji varžo jam laisvę.

Žinoma, visa tai tėra subjektyvi nuomonė, bet tikiuosi, kad su dauguma mano minčių sutiktų ir sesuo. Iš esmės Kasperis yra geras vaikis. Jam svarbu būti gerai vertinamam, jis visada pasirengęs padėti kitiems. Antra vertus, jis yra tikrų tikriausias paauglys ir savo kailiu patiria ydingos vaikystės padarinius.

Sesuo paskambino man pirmai norėdama išleisti garą, kad nepratrūktų, kai Kasperis įžengs pro duris. Išpasakojo man, ką ketina daryti, ir norėjo sužinoti, kaip aš ja dėta pasielgčiau.

Pirmiausia ji suskubo išnešti iš Kasperio kambario ir užrakinti kompiuterį. Sūnui parėjus bus tuoj pat išjungtas ir jo mobilusis telefonas. Dėl tolesnių sankcijų ji dar neapsisprendė. Aišku, ji supranta, kad reikės imtis ir kitokių priemonių, ne vien tik atimti jo asmeninius daiktus, bet nežinia kokių.

O kad sankcijos būtinos, ji nė kiek neabejoja: Kasperis turi suprasti, kaip rimtai mama vertina jo poelgį.

Per mudviejų pašnekesį ji stačiai užkrėtė mane įsiūčiu. Jei Kasperis būtų mano sūnus, pasakiau jai, išleisčiau jį iš namų tik po to, kai jis manęs nuoširdžiai ir tinkamai atsiprašytų už tai, kad man pamelavo ir mane apkalbėjo, nesvarbu, kiek dienų reikėtų laukti. Neleisčiau jo net į mokyklą, kol tas reikalas nebūtų išspręstas iki galo.

Ir dar jai pasakiau, kad turėtų trumpai drūtai iškloti jo elgesio padarinius ir apie tai informuoti šeimos terapeutą, kuris ir jai yra padėjęs. O jeigu Kasperio elgesys nepasikeis, tegul nesvajoja, kad bus perkeltas iš mokyklos į internatą, nes ji juo nepasitiki ir todėl negali ilgesniam laikui išleisti iš akių.

Neįsivaizduoju, ar tai pačios tinkamiausios priemonės, bet jei

dabar neveiksime ryžtingai, labai bijau, kad jis nueis šunkeliais. Ką jūs patartumėt šioje situacijoje?

Su draugiškais sveikinimais

Atsakymas

Pirmiausia norėčiau pagirti jūsų seserį už tai, kad paskambino jums, užuot apšaukusi sūnų, ir judvi abi – už rūpinimąsi ir abejones. O dabar kreipiuosi į jūsų seserį.

Vaikams tampant paaugliais mes, tėvai, atsiimame ir pelnytą atpildą, ir pelnytą bausmę, tik dažnai nelauktu metu ir netikėtu pavidalu. Jūs kaip tik ir susidūrėte su klasikiniu sūnaus maištu, kuris ūmai nubloškia šalin visas žaidimo taisykles ir sukelia tokią pat klasikinę suaugusiųjų reakciją: išvadas, bausmes, laisvės ribojimus. Aptarsiu tai kiek vėliau, o kol kas noriu pasakyti, kad jūsų elgesį tokioje situacijoje turėtų lemti trejopas tikslas. Pirma, rimtai įvertinti jūsų asmeninę nuoskaudą. Antra, atnaujinti ir pagerinti santykius su sūnumi. Ir trečia, kuo labiau pakreipti į gerąją pusę jo ateitį.

Akivaizdu, kad jūsų vaikas ilgai nešiojosi širdyje didžiulę nuoskaudą, kurią iki šiol laikė užsklendęs ir slėpė nuo jūsų. Spėju, kad prie jos prisidėjo nuo pat vaikystės turėta „probleminio vaiko“ žymė, o gal ir jūsų seniau išgyventa šeimos terapija. Galbūt po jos kai kurie dalykai – suaugusiųjų akimis žiūrint – ir pagerėjo, tačiau Kasperiui, kaip asmenybei, buvo, ko gero, skirta per mažai dėmesio.

Iš jo žodžių, pavartotų elektroniniame laiške, galima spręsti, kad rašė jaunuolis, kuris ilgai jautėsi nelaisvas, paliktas be dėmesio ir neįvertintas. O kai internetu susipažino su mergaite, kuri, kaip jam pasirodė, jį supranta, pratrūko visas jo pyktis. Gal sūnus būtų jį slėpęs nuo jūsų visą gyvenimą, jei nebūtumėte perskaičiusi to laiško.

Žinoma, jums tai turėjo pasirodyti be galo neteisinga: juk dėjote šitiek pastangų ir širdies, kad jam gerai sektųsi ir pagerėtų jūsų santykiai. Deja, turiu pridurti, jog taip jūs nusprendėte laisva valia: nei Kasperis to prašė, nei galėjo paprieštarauti. Tai tokie sprendimai, kuriuos mes, tėvai, priimame vildamiesi, kad elgiamės kuo geriausiai. Ar taip ir yra, mes, aišku, niekada nežinome.

Todėl jums tenka prisiimti atsakomybę už savo sprendimą, užuot tikėjusis sūnaus dėkingumo. Paradoksalu, jog tiems tėvams, kurie labiau stengėsi, yra sunkiau pasakyti savo nuomonę nei abejingiems ir nerūpestingiems.

Manyčiau, kad jums dera pirmiausia išlieti pyktį, nuoskaudą ir įsižeidimą pokalbiu, kuriame kuo aiškiau ir emocingiau išklotumėte sūnui, ko iš jo reikalaujate, ir pareikštumėte, kad niekada nebenorėtumėte išgyventi nieko panašaus. Niekada! Jokiomis aplinkybėmis!

Be abejo, galite paskirti ir bausmę, tik žinokite, kad bausmės labai retai duoda naudos. Dažniausiai jos tik pakenkia ir vaikui, ir santykiams su juo. Retkarčiais bausmė padeda tėvams pasijusti nuosekliais, atsakingais auklėtojais, bet, deja, irgi tik trumpai. O jūsų sūnaus atveju kyla dar ir pavojus, kad jis abejingai reaguos ir į bausmę, ir į savo būklę: „Eikit jūs visi velniop!“

O tada nedaug betrūksta ir iki elgesio, žlugdančio savo paties asmenybę.

Jei po kelių dienų pajusite, kad esate „išsunkta“, nes jau išsakėte visus žodžius ir išliejote visus jausmus, liko tik liūdesys, skausmas ir meilė, žinokite: atėjo metas susirūpinti, kaip jam sekasi ir kaip sekėsi per pastaruosius kelerius metus. Gal tada jums praverstų profesionalo pagalba, bet vargu ar jis sutiks ją priimti.

Per tuos pokalbius turbūt daugiausia bus šnekama apie tai, kad jis nori būti laisvesnis, kad jūs mažiau kištumėtės į jo gyvenimą, mažiau kontroliuotumėte ir labiau juo pasitikėtumėte; o juk to jam iš tiesų ir reikia. Jis negalėjo suaugti jūsų neįskaudinęs, bet dabar jau metas jį paleisti į laisvę ir atsisakyti ankstesnio motinos vaidmens. Jūsų, atliekančios *tą vaidmenį*, jam nebereikia, užtat labiau reikia kaip sparingo partnerės ir mylinčios jo gyvenimo stebėtojos.

Jeigu jums sunku juo pasitikėti, galėčiau dėl visa ko pasakyti, apie ką kalbu: apie visišką pasitikėjimą, kad jis daro viską, ką gali, lošdamas tokiomis kortomis, kokias jam įteikė gyvenimas. Mes visi žinome, kad jos niekada nesti idealios, bet jūs galite ramiai miegoti būdama tikra, kad milžiniškomis pastangomis padėjote jam pasiekti esamą padėtį. Niekas negali reikalauti iš jūsų daugiau, bet už tai bus jums atlyginta tik tada, kai jis pats vienas įveiks likusią kelio dalį ir taps suaugusiu vyru, motinai teiksiančiu daugiau pasididžiavimo negu sielvarto. Gal tai truks dar dešimt metų, bet to sulaukti verta.

„Šaldytuvas tuščias“: reikia rasti savąjį kelią

Mielas Jesperi Juulai!

Man labai neramu dėl paties savęs. Vis bijau, ką apie mane pagalvos, ir tai taip varžo mano kasdienybę, kad labai mažai sau leidžiu. Niekada nesiryžtu būti toks, koks esu, net nedrįstu būti geras mokinys, kad kiti nepamanytų, jog kalu dieną naktį. Dėl to, žinoma, tapau labai egocentriškas, prislėgtas ir sudirgęs.

Gal man, septyniolikmečiui, tai būtų kaip ir normalu, bet nerimauju dėl to, kad du mano 20 ir 23 metų broliai elgiasi lygiai taip pat. Abu vartoja antidepresantus ir apskritai susiduria su tais pačiais sunkumais kaip aš. Vyresnėlis pradėjo mokytis profesijos, bet socialinės problemos jį taip prislėgė, kad jis tikriausiai netrukus mes tą reikalą. Jau buvo pradėjęs lankyti kitus kursus, bet po poros savaičių metė ir juos. Vidurinysis mano brolis yra visiškas socialinis atsiskyrėlis, įsikniaubęs vien į savo kompiuterinius žaidimus, ir vengia bet kokių santykių su kitais žmonėmis.

Esu įsitikinęs, kad tai susiję ir su mano tėvais, bet nelabai žinau kaip. Prieš pat man gimstant tėvą ištiko psichikos krizė, jis kurį laiką gulėjo psichiatrijos ligoninėje ir nuo tada nebedirbo. Jis yra nutukęs, labai vangus, bet geraširdis ir protingas.

Mamai apskritai nekyla jokių socialinių problemų. Ji turi begalę draugų ir atiduoda visas jėgas šeimai. Bet vis tiek skundžiasi, jog persidirba, dėl to nuolat jaučiasi išsekusi ir ketina skirtis. Kitados ji tikriausiai ne taip įsivaizdavo šeimos gyvenimą, ir man iš tiesų jos gaila. Apskritai mes šeimoje labai atvirai kalbam apie daugelį dalykų. Dažnai pasišnekam apie savo psichikos problemas, ir mama stengiasi kiek galėdama patarti. Bet mums vis negana; sukaupiau tiek savigraužos, apmaudo ir nevisavertiškumo

jausmo, kad kito žmogaus pagalbos paprasčiausiai nepakanka jiems nuslopinti. Kita vertus, man rodos, kad kai pasakoju apie savo savijautą, niekas įdėmiai nesiklauso.

Nežinau, ką man daryti. Ar atsiskirti nuo šeimos ir kraustytis kitur? Ką mes galėtume nuveikti su šeima, kad imtume save geriau vertinti? Matau, kaip kiti susitvarko gyvenimą, susiranda draugę, gauna gerus pažymius ir žino, ko nori. Žinau, kad esu stiprus, bet turiu rasti žmogų, kuris man padėtų atgauti pasitikėjimą savim.

Labai džiaugčiausi sulaukęs atsakymo.

Atsakymas

Sykį susipažinau su tavo metų vaikinu, suimtu už tai, kad laužėsi į keletą vasarnamių. Jis buvo ką tik pabėgęs iš vaikų namų ir brovėsi į vasarnamius ieškodamas ko nors valgomo. Pagaliau pats išsikvietė policiją, nes sugebėjo įsilaužti į namą su milžinišku rūsiu, grūste prigrūstu maisto, bet taip ir negavo jo paragauti, nes kelią užstojo sunkios geležinės grotos, kurių vaikinas neįveikė.

Jis man prisipažino: „Nekyla problemų, kai įsilauži į namą ir įsitikini, kad ten nėra nieko valgomo. Paprasčiausiai eini į kitą namą. Bet sėdėti ant laiptų, regėti visus tuos skanėstus ir negalėti jų pasiekti – to man jau buvo per daug.“

Tam tikru požiūriu tavo padėtis panaši kaip ano jaunuolio. Jis matė sandėlį, pilną maisto, kurio jam taip trūko, o tavo šeimos maisto sandėlis – kad ir šaldytuvas – tuščias. Ir jau seniai, bet vaikui tai nelabai suprantama. Vaiko vaizduotėje tėvai turi viską, ko reikia vaikui. O jei taip nėra, tada jis priekaištauja pats sau arba taikstosi su gyvenimu prie bado ribos.

Ne man spręsti, ar tau verta išsikraustyti ir nutraukti ryšius su tėvais, bet būtų nuostabu, jei pažvelgtum tiesai į akis ir pamirštum viltį, kad šaldytuvas ūmai bus kimšte prikimštas visų tavo mėgstamiausių skanėstų. To nebus niekada. Turi tokią šeimą, kokia yra, ir nors šiaip taip išvengei pavojaus gyvybei, „tikras“ gyvenimas tau (ir kitiems) dar kaip ir neprasidėjo.

Iš tavo laiško susidariau įspūdį, jog tu daug ką suvoki, tik dar nežengei lemiamo žingsnio, kuriuo išsivaduotum iš dabartinės būsenos. O kol įstengsi tą padaryti, tikriausiai sugaiši šiek tiek laiko ir išeikvosi emocinės

energijos „atsisveikinimui“. Ir ne tik su tėvais, bet pirmiausia su viltimi, kad jie gali duoti tai, ko tau reikia.

Dažnai esti taip pat sunku skirtis su fantazija, kaip ir su mylimu žmogumi, kuris iš tiesų jau miręs. Dėl to privalai pajusti ir išlieti savo pyktį bei gėlą, ir turbūt geriausia bus, jei tą padarysi su patyrusiu ir įsigilinti gebančiu psichologu arba psichoterapeutu. Tavo svajonės – senas tavo bičiulis, kurį pažįsti visą gyvenimą. Nors tavo protas ir sako, kad ta ar kita svajonė absoliučiai nerealistiška, bus skaudu su ja skirtis. Jei bandysi pats vienas, tau grės pavojus susidurti su didelėmis baimėmis, kurių vienas turbūt neįveiktum, tad verčiau nė nebandyk.

Kaip ateityje susiklostys tavo santykiai su tėvais ir broliais, neįmanoma spręsti tol, kol nepalaidosi savo iliuzijų ir nesusitaikysi su jų žlugimu. Bet vieną gražią dieną pajusi, kad tavo kūną užplūsta nauja energija; tai bus ženklas, jog dabar jau esi laisvas ir gali pradėti naują gyvenimą. To naujojo gyvenimo pamatas iš pradžių bus gan trapus, bet tokiu likimu dalysies su tūkstančiais žmonių, irgi užaugusių ne itin pavyzdingose šeimose.

Aišku, būtų galima pasvarstyti, ar tavo tėvai negalėjo tau ir tavo broliams suteikti geresnio gyvenimo, bet tokie svarstymai niekam nebūtų naudingi. Tėvai nugyveno savąjį gyvenimą taip, kaip įstengė, o jūs, vaikai, tikriausiai labiau praturtinote jų gyvenimą negu jie – jūsų.

Tau būtų didelė paspirtis, jei tėvai pripažintų tą faktą, bet nenorėkime per daug. Tavo mama labai vieniša ir bejėgė, o tėvą, reikia manyti, slegia didžiulė kaltė – ir dėl vaikų, ir dėl žmonos. Taigi juodviem pakanka savų rūpesčių, taip tikriausiai viskas ir liks, net jei tavo mama skirsis su tėvu. Tu visada buvai vienišas, tad vienatvės bijoti neturėtum. Bijok tik vieno dalyko – nusiminti ir pasiduoti likimui.

Alkoholis

Mielas Jesperi Juulai!

Atleisti vadžias ir pasitikėti ne visada lengva. Iš trijų mūsų vaikų du jau nemaži – vienam 16, o kitam 17 metų. Mus, tėvus, sūnūs spaudžia: jie nori išskleisti sparnus, patirti visus nuotykius, kurių tiek daug suaugusiųjų pasaulyje, pajusti, kad yra stiprūs. Mūsų pažiūros, savaime aišku, ne visada sutampa. Vaikinai, pavyzdžiui, norėtų susitikę su draugais išgerti, ir nebūtinai tik truputį. Iki 16 metų jie dažnai nuleisdavo negirdom mūsų žodžius, kad alkoholio jiems išvis nevalia ragauti. Mūsų draudimams atremti jie rasdavo daugybę argumentų, ypač rėmėsi tuo, kad gatvės pilnos jaunuolių, vaikštinėjančių su alaus buteliu rankoje, ir niekino mūsų labai jau nešiuolaikines pažiūras. Net kai sūnūs sulaukė išsvajotųjų 16 metų, mudu su žmona nenorėjom leisti jiems padauginti alkoholio, kad neprisidarytų bėdų, ir planavom kontroliuojamą, saikingą alkoholio vartojimą. Nesunku numanyti, kad ir šiuo klausimu susidūrė skirtingos pažiūros.

Nelengva klausytis, kaip tave vadina prieštvaniniu tamsuoliu, nes sielojiesi dėl savų vaikų. Juoba nesinori gadinti jiems nuotaikos. O dar ir suaugusieji vis dažniau rodo jiems blogą pavyzdį – po darbo gurkšnoja sau alutį tiesiog viešajame transporte.

Labai norėčiau, kad šį tą patartumėt dėl šios dilemos. Juk gerai sako mano berneliai: tuščiai stengiesi užsimerkti prieš alkoholį, reikia ir pasilinksminti.

Tėvas

Ko vertas tėvas, sprendžiama ne iš taisyklių, kurias jis nustato sūnums, bet iš jo reakcijos į tų taisyklių laužymą. Tai nereiškia, kad taisyklių laužymas – pagirtinas dalykas arba kad galima iš anksto atsisakyti ketinimų įvesti tam tikrą tvarką. Taisyklės, kurioms iš esmės širdies gilumoje pritaria kiekvienas jaunuolis, išreiškia tėvų globą ir nerimą, o paauglius verčia užimti tam tikrą poziciją ir imtis atsakomybės už savo veiksmus.

Šiame įtampos lauke, kuriame susikerta meilė, laisvės troškimas, baimė ir nerimas, turi praeiti ne vieni metai, kol paaugliai subręs ir galės atsisakyti suaugusiųjų globos.

Jums ir jūsų žmonai alkoholis tapo didžiausiu priešu, o iš baimės, kad sūnūs neimtų piktnaudžiauti alkoholiu, semiatės jėgų nepasiduoti tam priešui.

Galite džiaugtis turėdami sūnus, kurie pritaria jūsų pačių elgesiui: tai šį tą byloja apie tai, kaip *jūs patys* auklėjote vaikus iki 10 ar 12 metų. Jie nori atvirai diskutuoti su jumis, užuot apsimetinėję arba jus šmeižę. Už tai jumis dėtas gal ir „burnelę išmesčiau“!

Piktnaudžiavimas ir priklausomybė – siaubingas liūnas. Žinome, kaip jaunuoliai, beje, ir suaugusieji tampa priklausomi nuo įvairiausių dalykų: alkoholio, narkotikų, pirkinėjimo, sekso, kompiuterinių žaidimų, interneto, psichotropinių vaistų, azartinių lošimų ir t. t. Suaugusiųjų piktnaudžiavimo mastas kur kas didesnis negu jaunuolių, bet priežastys tos pačios: savęs menkinimas, nusivylimas ir nesugebėjimas oriai įveikti gyvenimo pakilimų ir nuosmukių.

Tai reiškia, kad tėvų pagalba vaikams per pirmuosius 10–12 jų gyvenimo metų lemia tolesnį jų likimą. Bet jeigu tėvai iki vaikams tampant paaugliais ko nors nepadarė, nebėra prasmės panikuoti ir bandyti gelbėti padėtį nebeveiksmingomis priemonėmis.

Svarbu tai, kad vaikai gerai žino jūsų pažiūrą į jaunimo santykį su alkoholiu. Todėl galite būti tikri, kad jie rimtai vertina jūsų poziciją, tylomis ją apmąsto arba ir aptaria su draugais. Judviejų sūnūs kurį laiką buvo nusprendę vienu klausimu nesutikti su jumis. Šiuo metu jie retkarčiais išgeria, bet ir žodžiais, ir veiksmais parodo, kad patys tam nepritaria.

Iš to galima spręsti, jog tebėra nepažeisti trys dalykai: jūsų tarpusavio santykiai, savęs vertinimas ir sūnų savimonė. Jūs, kaip tėvas, iki šiol

turėjote sūnums didelę įtaką ir darėte jiems kuo geriausią įspūdį. Tad ir artimiausi keleri metai bus jums tokie pat sėkmingi, jei tik ir toliau būsite savo vaikams geras sparingo partneris ir nebandysite imtis policininko arba teisėjo vaidmens.

Jaunuoliams visais laikais pasitaikydavo nusigerti „ligi žemės graibymo“. Tiesa, kadaise taip būdavo nematant pašaliniams, todėl daugeliui tėvų pavykdavo užsimerkti ir nieko nematyti. Mūsų dienomis tėvams nuolat tenka pareikšti savo poziciją šiuo klausimu, kaip ir dėl neslepiamo sekso.

Laikydamiesi tradicijos, tėvai į girtavimą reaguodavo draudimais, bausmėmis ir reikalavimais atsakyti už padarinius, bet vaikai dėl to tik retais atvejais pasitaisydavo. Todėl ir mes dažnai graužiamės, kad negalime paskatinti jaunuolių elgtis taip, kaip mums atrodo tinkama. Tačiau dėl to reikėtų ir pasidžiaugti, nes kada nors mūsų vaikai už tai bus daug geriau vertinami.

Taigi darau išvadą, kad vaikų tėvai veikė pagirtinai, todėl nėra nė menkiausio pagrindo baimintis ir nerimauti. Dabar turite solidų pamatą toliau šnekėtis, ginčytis ir konfliktuoti: visa tai padės abiem pusėms augti ir tapti dar įžvalgesnėms.

Tėvą – į sceną!

Mielas Jesperi Juulai!

Motinos vaidmuo kai kada esti labai sunkus!

Esu trijų vaikų mama. Mano pirmagimis jau gyvena atskirai. Su manim kol kas tebėra du berniukai, keturiolikmetis A ir dešimtmetis B. Tėvą matome retai, tad aš namie daugiausia turiu suktis viena.

Rūpesčių man kelia A. Jis visuomet buvo smalsus ir sumanus vaikas. Pirmuosius ketverius mokslo metus lankė tarptautinę mokyklą ir buvo patenkintas. Prieš ketverius metus grįžom į Norvegiją, ir jis pateko į visai kitą aplinką. Mokytojai ir klasės draugai laikė jį išsišokėliu, nes jis buvo gerokai toliau pažengęs ir visada stengėsi atlikti tai, ko reikalauja mokytojai. Jis ilgai negalėjo priprasti prie naujų sąlygų, bet per trejus metus vidurinėje mokykloje pamažu prisitaikė prie savo klasės įpročių ir labai apleido mokslus.

Ilgainiui jis ėmė atsainiai elgtis ne tik mokykloje. Įprato viską daryti neįdėdamas daug pastangų, neberuošia namų darbų, vaikšto nevalyvai apsirengęs, nesusivarsto apavo, nesitvarko namie ir nepadeda man, kol neliepiu. Pagyvėja tik žaisdamas kompiuteriu, slidinėdamas ir bendraudamas su draugais.

Mane tai varo į neviltį, nes matau, kaip jis švaisto savo gabumus. Nesu iš tų raganų, kurios griežtai muštruoja namiškius, ypač keturiolikmetį paauglį. Vis dėlto aiškiai jaučiu, kad turėčiau keisti auklėjimo kryptį. Dabar vaikinas gyvena tik šia diena ir negalvoja apie savo elgsenos padarinius ateityje. Ką man daryti?

Sutrikusi mama

Nelengva padėti nepažįstant jūsų šeimos. Vis dėlto leiskite man pareikšti vieną kitą specialisto spėjimą, pagrįstą tuo, ką patyriau daug metų bendraudamas su diplomatų šeimomis, priverstomis kas ketveri metai taikytis kaskart prie naujos aplinkos, o paskui anksčiau ar vėliau grįžti į tėvynę. Bet iš pradžių keli žodžiai apie A ir jo tėvą.

Beveik visi vaikai esti ypač prisirišę prie *vieno* iš gimdytojų, ir ne iš meilės arba dėl to, kad kasdien su juo bendrauja. Trumpai drūtai tariant, tai būna tas gimdytojas, su kuriuo vaikas labiau sieja savo būvį. Jeigu to gimdytojo šalia nėra, vaikui tenka verstis vienam. Antrasis gimdytojas atstoti jo negali. Spėju, kad A yra šitaip prisirišęs prie tėvo. Gal jis ir emociškai *pasiilgsta* tėčio, gal ir ne, bet svarbiausia tai, kad jam tenka *išsiversti* be jo, kaip įkvėpimo šaltinio ir sektino pavyzdžio. Tai ypač svarbu paauglystėje, nes berniukas niekaip negali išmokti iš mamos, ką reiškia būti vyru. Net labiausiai mylinti mama negali atstoti tėčio. Taigi svarbiausia, kad jūsų vyras kur kas daugiau laiko praleistų namie – ne kaip auklėtojas, o kaip suaugęs draugas ir artimiausias žmogus.

Pirmąsyk, kaip numanau, A labai stipriai pradėjo trūkti tėvo, kai jūs grįžote į tėvynę. Tarptautinėse, amerikietiškose mokyklose viešpatauja savita kultūra, kurioje labai svarbu sėkmė ir noras pirmauti, o mūsų šiaurietiškos mokyklos dažniausiai visai nepasirengusios mokiniams, atėjusiems iš tarptautinių mokyklų, pasiūlyti atitinkamą mokymo lygį ir padėti įveikti prisitaikymo sunkumus.

Jūsų vyras, matyt, patikėjo tą integracijos procesą sūnui A ir jums; dėl to A pasijuto labai vienišas ir galiausiai ėmė sekti naujaisiais draugais. Anaiptol nepeikiu jūsų, kaip motinos, pastangų, tik konstatuoju, kad tą uždavinį galėtų išspręsti tik tėvas kartu su sūnumi.

Taip pat A reagavo ir į mokyklos iššūkius. Jeigu jūs šaipotės iš manęs ir mano poreikių, tai kuriam galui aš turėčiau vykdyti jūsų reikalavimus? Jis atsako mokyklai tuo pačiu, ką patiria joje. Ir mes, suaugusieji, savaime aišku, matome tokio trumparegiško požiūrio padarinius.

Spėju, kad jūsų vyras (kaip ir daugelis kitų vyrų) gyvena daugiau ateitimi nei dabartimi. O iš to nieko gero nei jo paties gyvenimo kokybei, nei jo šeimai. Todėl A renkasi kitokį požiūrį į gyvenimą, tam tikra prasme suprantamą ir išmintingą. Tai nėra sąmoningas protestas, tik lo-

giškas padarinys to, kad A svarbiais gyvenimo tarpsniais turėjo verstis be tėvo.

Gal jis ir švaisto vėjais savo gabumus ir išsilavinimą, bet egzistenciniu požiūriu jis pasirinko geriausią sprendimą: susitaikė su vienatve šeimoje, bet šeimai nekenkia, neardo jos ir visą dėmesį skiria tam, kas įprasmina jo gyvenimą. Gal jis šiuo metu leidžia dienas ne itin intelektualiai, užtat labai protingai! Optimistiškai tikiuosi, kad jo elgesys po trejų ketverių metų vėl bus kur kas konstruktyvesnis, jeigu jūs susitaikysite su jo vienatve ir natūraliu jos padariniu – kad jis viską sprendžia pats.

Gal jūs ir galėtumėte kai ką pakeisti, bet tik ne pati viena. Jeigu tai, ką parašiau, jums svarbu, patariu sukviesti šeimos pasitarimą ir mano laišką perskaityti vyrui ir vaikams. Tegul jūsų visų reakcija ir komentarai paskatina dialogą.

Jūsų vyrui niekuomet ne vėlu tapti savo sūnaus gyvenimo dalimi, bet tik jeigu jis pats to pasigenda. Jam jokiu būdu nedera „vaidinti tėvelio“, kad A grįžtų į vėžes. Gal jūsų vyras nebegali duoti sūnui daugiau, negu jau yra davęs. Tada A turi kaip nors susitaikyti su tuo, kad jo tėvas yra toks, koks yra. Tai nereiškia, kad jūsų vyras – blogas žmogus arba netikęs tėvas, bet jis turi prisiimti atsakomybę už tai, koks jis *nėra*, ir pripažinti sūnaus teisę eiti savuoju keliu.

Šiuo metu tėvui ir sūnui bendra tai, kad jų gyvenimo būdas jiems rūpi labiau už patį gyvenimą. O kad sūnaus gyvenimo būdas iš esmės kitoks negu tėvo, tai visai natūralu. Šeima turi arba su tuo susitaikyti, arba paskelbti A šeimos išdaviku.

Nors jūsų šeimos padėtis ypatinga tuo, kad jums teko gyventi skirtingose šalyse, vis dėlto nereikėtų stebėtis, kad jūsų sūnus pasigenda artimo ryšio su tėvu. Yra daugybė šeimų, kuriose tėvas su sūnumi matosi kasdien, bet motina vis tiek rūpinasi visais šeimos reikalais, o vyras jai tik simboliškai padeda.

„Tėvo nebuvėlio“ įvaizdis tęsiasi per visą Europos istoriją, tačiau šių dienų vaikai ir paaugliai, laimei, turi kur kas daugiau galimybių išreikšti savo nusivylimą ir surasti savąjį kelią – kitokį, negu turėjo net ir jų tėvų karta. Gal kai kas jūsų vyrą rodys kaip blogą pavyzdį savo sūnui, bet juk ir iš blogų pavyzdžių galima daug ko pasimokyti!

Bendri namai ar viešbutis?

Mielas Jesperi Juulai!

Turime 15 metų sūnų, kuris kelia mums rūpesčių. Daugeliu atžvilgių jis yra geras berniukas, nepatiria jokių sunkumų nei mokykloje, nei su draugais. Problema – aistringai pamėgti kompiuteriniai žaidimai, kuriuos žaidžia su jaunuoliais iš viso pasaulio. Be to, mėgsta futbolą ir dziudo.

Mums nepatinka tai, kad jis visiškai nelinkęs bent kiek padėti tvarkytis namuose. Kadangi jis vienintelis mūsų vaikas, anksčiau nepasirūpinom pavesti jam ko nors iš ruošos darbų. Dabar kremtuosi dėl to, mat jis įprato laikyti savaime suprantamu dalyku, kad viską padarau už jį (pasirūpinu jo baltiniais, patiekiu valgį).

Man skaudu, kad jis nesivargina net savo nešvarių skalbinių sumesti į pintinę ir niekuomet pats nepasisiūlo padėti mums apsipirkti, suplauti indus ir pan.

Dabar mes ir svarstom, ar ne per daug jį išlepinom, ir ko apskritai galima reikalauti iš penkiolikamečio.

Su draugiškais linkėjimais –
nusiminusi motina

Ką gero galima patarti atsakant į šį klausimą?

Kai kuriems tėvams labai sunku apsispręsti, ko galima reikalauti iš paaugusių vaikų, tebegyvenančių su jais. Neseniai man viena mama skundėsi, kad jos šešiolikametis sūnus elgiasi taip, tartum gyventų viešbutyje, o ji būtų kambarinė. O pačiam nė į galvą nešauna padaryti bent ką nors visų labui. Jis išeina ir pareina, kada užsimano, beveik niekada nepasako, ar

pareis vakarieniauti, bet vis tiek nori, kad būtų pasirūpinta jo baltiniais, lova švariai paklota, jis pats nuvežtas automobiliu, kur jam reikia, o kai jį aplanko draugai, kad ir jie būtų pavaišinti.

Šio vaikino motina man pasakojo, kad nei ji, nei jos vyras nematė reikalo užkrauti vieninteliam vaikui namų ruošos darbų. „Kol jis gerai mokėsi ir turėjo laisvalaikio pomėgių, mudu su džiaugsmu darėm visa kita."

Ėmęs dirbti šeimos terapeutu, nuolat susiduriu su nusivylusiais tėvais, kurie skundžiasi, kad jų vaikai elgiasi taip, tarsi gyventų viešbutyje. Dažniausiai atsakau jiems, gal ir kiek stačiokiškai, kad paaugliai įpranta taip elgtis, jei tėvai tegali jiems pasiūlyti tiek, kiek viešbutis savo svečiams – būtent gerą aptarnavimą.

Vaikai visada prisitaiko tiek prie „vidinės", tiek prie „išorinės" tėvų elgsenos, tad kai tėvai savo noru tampa vaikų tarnais, juos traktuoja kaip svečius, tai ir vaikai pamažu perima tą vaidmenį.

Tam tikra prasme tai, žinoma, be galo neteisinga. Juk tėvai labai mylėjo savo vaiką, juo rūpinosi, o viešbutis tokių paslaugų neteikia.

Tačiau problema ta, kad tėvai meilę visuomet reiškia tokiu pavidalu, prie kokio vaikai pripranta. Šioje šeimoje tėvai užsimojo savo meilę išreikšti serviso (paslaugų teikimo) pavidalu, bet servisas nėra meilė, o tik paslaugų kompleksas. Tai nereiškia, kad jis nesužadina tėvų širdyje jokių šiltų jausmų, bet jame nėra maistingųjų medžiagų, kurių reikia vaikui, kad augtų ir sveikai vystytųsi. Kitaip tariant, tėvai taip elgėsi gerų norų vedami, bet neapmąstė visko iki galo.

Šeimoje, kurioje yra tik vienas vaikas, tėvai dažniausiai įstengia be problemų susidoroti su namų ruoša, neįtraukdami į ją vaiko. Kai vaikų daugiau, esti jau kitaip. Seniau būdavo sakoma, kad „vaikams sveika" turėti pareigų; tai ir teisinga, ir ne visai. Vaikams sveika, jeigu jie suvokia darantys tai, kas naudinga kitiems – šeimai, visuomenei. Bet jeigu jie atlieka užduotis tik todėl, kad tai jų pareiga, jie niekuomet nesijaus esantys naudingi visuomenės nariai.

Penkiolikametis, apie kurį kalbame, iš esmės buvo toks pat paslaugus ir nusiteikęs duoti naudos visuomenei kaip visi vaikai, bet jo tėvams atrodė, kad verčiau tegul jis žaidžia futbolą, stropiai mokosi ir bendrauja su draugais. Jie labai stengėsi praturtinti *jam* gyvenimą, bet nesuprato, kad *jis* taip pat norėtų jaustis naudingas visuomenei.

Mums, tėvams, dažnai taip nutinka. Tiek rūpinamės, ką čia dar davus

vaikams, jog pamirštame vaikų poreikį duoti ką nors *mums* – prarandame santykių pusiausvyrą. Bet vaikai juk nepritырę, ir kai mes užsispiriame, santykių pusiausvyros stoka jiems ir nebekliūva.

Svarbu, kad vaikai turėtų galimybę aktyviai padėti bendruomenei. To reikia jų savigarbai, tai ugdo jų asmeninį bei socialinį atsakingumą ir padeda jiems pajusti savo vertę. Ar tai pavadinsime pareigomis, ar kaip kitaip, priklauso visų pirma nuo tėvų nusistatymo ir nuo to, kiek jiems svarbu tvarka ir sistema.

Kai kurie vaikai, sulaukę aštuonerių devynerių metų, vis labiau rodo nenorą dirbti šeimai naudingus darbus, bet dėl to neverta sielotis. Tai tik reiškia, kad jie mato daugybę kitokios jiems mielesnės veiklos. O darbeliai, kurie tenka jiems namuose, paprastai esti mažiausiai patrauklūs. Ir tai visai normalu. Jie ir neprivalo tų darbų mėgti, turi tik padaryti tai, kas jiems priklauso. Be abejo, galima svarstyti, kiek ir kokių užduočių kam skirti, bet juk nė vienam nebūtų malonu metų metus jaustis neįgaliam ir naudotis privilegijomis.

Iš 15 metų paauglio puikiausiai galima reikalauti, kad jis imtųsi atsakomybės už save ir pasirūpintų savo daiktais, kad ir drabužiais (pats skalbtų, džiovintų, lygintų), neraginamas mokytųsi arba dirbtų jam skirtus darbus, tvarkytųsi kambarį ir neprašytų būti vežiojamas.

Negalima pamiršti ir darbų bendruomenės labui. Šeimoje šiuo klausimu gali kilti ne viena diskusija: tėvai turėtų pripažinti savo klaidas, užuot priekaištavę sūnui, kad jis ne taip atsako į tėvų rodomą meilę.

Iš to bus trejopos naudos. Sūnus išmoks prisiimti atsakomybę už save. Šį tą nuveiks kitų labui ir suvoks, kad mylint reikia ne tik gauti, bet ir duoti. Nuo seno tebėra taip, jog dauguma mergaičių tai supranta anksti, o sūnelius net ir emancipuotos, šiuolaikiškos mamos linkusios auginti taip, kad jos nenorėtų gauti tokio žento. O jei dar pasitaiko pasyvus tėvas, rodantis sūnums netikusį pavyzdį?

Norint pakeisti vaikų santykius su tėvais, pastariesiems prireikia daug pastangų. Man dar niekada neteko susidurti su tokiu atveju, kad vaikai per trumpą laiką neprisitaikytų prie naujų aplinkybių, užtat dažnai pasitaiko, kad tėvai pajunta tuštumą ir turi ieškoti kitų būdų išreikšti meilę ir rūpestį. Tai dar vienas pavyzdys, kaip vaikai paskatina tėvus tobulėti.

Tačiau jūs dabar, ko gero, paklausite, ar tikrai tėvai turi tam tikra prasme pasikeisti, atrasti naują tapatybę?

Ne, nebūtinai. Retai esti pagrindo keisti nusistovėjusią tvarką, jei suaugusieji linksmi ir patenkinti, kad ir ką mes, specialistai, kalbėtume ir rašytume. Bet kai tėvai, kaip kad šiuo atveju, jaučiasi nelaimingi ir neranda išeities, jų pareiga keisti kursą, jei nori ligi pat senatvės išlaikyti prasmingą ryšį su sūnumi. Vaikai visada, nesvarbu, kokio amžiaus, seka tėvais. Jie prisitaiko ir imasi tų vaidmenų, kuriuos mato arba kuriuos jiems (kai kada ir nesąmoningai) primeta tėvai.

Bėga iš pamokų

Mielas Jesperi Juulai!

Rašome jums, nes nežinome, kaip susitvarkyti su dukra, kuriai greit sukaks penkiolika. Ji dažnai bėga iš pamokų ir niekada neruošia namų darbų. Vakarais dažniausiai kažkur vaikštinėja ir retai pareina namo sutartu laiku (bet tikrai neįtariame, kad vartotų narkotikus).

Mudu, jos tėvai, esam baigę mokyklą ir nuolat pabrėžiam, kaip svarbu geras išsilavinimas. O ji atkerta, kad nemato jokios prasmės lankyti mokyklą, ir nemąsto apie jokius ateities planus. Visi jos broliai ir seserys yra pareigingi ir gerai mokosi.

Mes jau išbandėme visas priemones priversti ruoštis pamokoms ir tvarkingai lankyti mokyklą: skyrėm sankcijas, neišleisdavom iš namų, neduodavom kišenpinigių... Šaukiam ir verkiam, maldaujam ir grasinam – niekas nepadeda.

Prieš kontrolinį darbą ar egzaminą visais būdais spiriam ją pasirengti, pasimokyti. Kai kada ji net atsisėda kokiam pusvalandžiui prie knygų, bet šiaip jau tingi net vadovėlius į namus nešiotis. Dažnai siūlomės jai padėti pasiruošti, bet apie tai ji nė girdėti nenori.

Skaitant jos pažymėjimus plaukai šiaušiasi, pažymiai kiekvieną pusmetį vis blogesni. Štai ir svarstom, ar ne geriau palikti ją ramybėj – tegu pati susiranda savo kelią? O gal mūsų, tėvų, pareiga – niekuomet nenuleisti rankų? Ar mes dar turim bent kiek įtakos jos sprendimams, ar visi mūsų pamokymai sukelia tik priešingą reakciją?

Nusivylę tėvai

Į paskutinį jūsų klausimą atsakau: taip. Visi pamokymai ir įspėjimai neabejotinai sukelia priešingą reakciją, ir jau ne nuo šiandien. Bet nuleisti rankas – ne išeitis.

Dabartinėje situacijoje bene kiekvienas ištartas sakinys nutolina jus nuo dukters. Priežastys yra bent kelios.

Viena iš jų ta, kad sakote dalykus, kuriuos ji jau žino, ir žino daug metų. Todėl jai gali atrodyti, kad laikote ją kvailele.

Antra, jums labiau rūpi būti atsakingais tėvais, negu išsiaiškinti, koks žmogus iš tiesų yra jūsų duktė ir kaip jai sekasi.

Trečia, jūs dukters išsilavinimą ir būsimą profesiją pavertėte savo pačių planu. Ir dukrai nebeliko nei galimybių, nei paskatų pačiai to plano imtis. O kadangi jūs nežinote, koks žmogus iš tiesų yra jūsų duktė, tai jūsų įrodinėjimai, kas jai geriausia, skamba neįtikimai, net jeigu jie iš esmės visai išmintingi.

Prieš kalbėdamas apie alternatyvą norėčiau jus paprašyti kiek pafantazuoti. Įsivaizduokite, kad vienam iš jūsų pamažu dingsta noras, energija, motyvacija dirbti ir jis per dienų dienas tik svajoja apie kitokį gyvenimą. Ką jūs sakytumėte partneriui?

Ar įtikinėtumėte jį, kaip svarbu užsidirbti pinigų? Ar gąsdintumėte jį, kas bus, kai jis liks be darbo, ar grasintumėte skyrybomis? Tikriausiai ne.

Nors tokios krizės mus nuolat baugina ir iš pradžių stengiamės jų nepaisyti, jūs tikriausiai daug sykių ilgai ir rimtai kalbėtumėtės apie galimybes gerinti mylimajam gyvenimą, net jei tas gyvenimas atrodytų ne taip, kaip jūs kitados įsivaizdavote. Taip jūs taptumėte vienas kitam sparingo partneriais, ir tai yra kaip tik tas vaidmuo, kurio jūs turėtumėt imtis bendraudami su dukra.

Dabartinėje situacijoje jai visiškai nereikia nei įkyrių auklėtojų, nei visažinių tėvų. Jai reikia pagalbos ir paramos, padėsiančių tapti žmogumi, koks ji yra ir koks norėtų būti, – bet taip, kad ji nesijaustų nuvylusi tėvus ir kad jos neslėgtų nepakeliama kaltės našta.

Jūsų dukrelė jau senokai žino, kokia svarbi jums mokykla ir išsilavinimas. Ir patikėkite mano žodžiu: dabartinė dukters elgsena reikalauja ne tik daug drąsos, bet ir nežmoniškų pastangų.

Tikiuosi, jog duktė jumis vis dar pasitiki, todėl noriu pasiūlyti susėsti

ir iškloti kortas ant stalo. Galėtumėte pradėti maždaug taip: „Mums be galo neramu, kad tu nebenori lankyti mokyklos ir nematai prasmės tai daryti. Iš baimės ir susirūpinimo mes tapom tokie egocentriški, kad liovėmės domėtis tavo mintimis ir jausmais. Dėl to labai apgailestaujam! Dabar pabandysim bendrauti kaip suaugę žmonės ir atsisakysim abstraktaus tėvų vaidmens. Mums visiškai aišku, jog tu turi pati imtis atsakomybės už savo ateitį, bet labai norėtume būti svarbia tavo gyvenimo dalimi ir kiek galėdami padėti. Kokios mūsų pagalbos norėtum?"

Jūsų duktė, kaip ir visi jaunuoliai, gali viską padaryti pati, bet neturėtų būti palikta viena. Jai labiau nei bet kada reikia jūsų besąlygiškos meilės ir pasitikėjimo. Ne tikėjimo, kad ji taps tokia, kokią jūs sau vaizduojatės, bet tikėjimo, jog ji padarys viską, kad taptų „padoriu žmogumi".

Tai reiškia, kad ji turi vadovautis vidiniu balsu ir neišvengiamai priimti tam tikrus sprendimus, kurie gal atrodys nelabai išmintingi, bet jai pridės patirties. Tą jos gyvenimo valandą, kai visuomenė lauks jos turimų žinių, paaiškės, kad ji įgijo kai ko kito – išminties ir gyvenimo patirties.

Kai mūsų vaikai taip negailestingai kaip jūsų duktė atveria mums akis į tikrovę, turime rinktis vieną iš dviejų galimybių: arba ir toliau tvirtai laikytis įprastinės rutinos, arba pažvelgti tiesai į akis ir pamėginti atsakyti į svarbius klausimus, kad ir į tokius:

- Kiek iš tų dalykų, kuriuos darome dėl savo dukros ir kurių ją mokome, griebiamės iš esmės tam, kad išlaikytume savo, kaip atsakingų tėvų, įvaizdį? O kiek iš viso to tikrai yra dovana jai, visiškai atsižvelgiant į jos asmenybę?
- Ar išdrįsčiau perkratyti savo vertybes, leistis į nepažįstamas žemes ir tokiu būdu susidurti su tuo pačiu egzistenciniu netikrumu ir tuo pačiu skausmu, kurį patiria kiekvienas paauglys?

Šiuo metu jūsų duktė, protestuodama prieš autoritetus ir normas, rizikuoja savo būtimi. Daugelis išdrįsta šitaip pasielgti nebent jau kur kas vėlesniame amžiuje, ir tai dažniausiai tik susidūrę su sunkia krize.

Taigi jos elgsena nėra nukreipta prieš jus – ji viską daro dėl savęs! Kuo mažiau jūs galvosite apie savo nuoskaudas, tuo geresni bus jūsų santykiai su ja per artimiausius 40 metų.

Jums nereikės atsisakyti savo svajonių, vertybių ir normų, bet jūsų duktė žino visa tai ligi panagių, nes pirmuosius 15 savo gyvenimo metų konstruktyviai bendravo su jumis. Ji nežengs į artimiausią dešimtmetį nepasirengusi.

Paaugliams nebūtina nuolatinė tėvų parama, jei gyvena harmoningai ir per daug nenukrypsta nuo aplinkos reikalavimų, lūkesčių. Visiškos tėvų paramos jiems prireikia tada, kai jų gyvenimas susikomplikuoja, susijaukia ir jiems tenka kautis dėl kiekvieno naujos savo tapatybės milimetro.

Mes, kaip patyrę suaugusieji, pernelyg gerai žinome, jog draugai esti dvejopi: vieni – kurie atsuka mums nugarą, kai susergame, skiriamės arba prarandame darbą, ir kiti – kurie mums visada pagelbės žodžiais ir darbais.

Tikiuosi, jūs patys įstengsite būti tokie draugai savo dukrelei.

TREČIA DALIS

Permainų dialogai

Dešimt šeimų dirba su Jesperiu Juulu

2009 metų pavasarį Miunchene vyko Šeimų laboratorijos seminaras, pavadintas „Paauglystė – faktas, o ne liga“. Per tris intensyvaus darbo dienas dešimt šeimų labai atvirai kalbėjo apie savo situaciją ir neprieštaravo, kad būtų filmuojamos. Naujų būdų sugyventi ieškojo mamos, tėčiai ir 12–20 metų jaunuoliai. Šioje knygoje cituojamos šeimos trоško būti bendruomene, kuri tenkintų tiek jų poreikį jausti tarpusavio ryšį, priklausymą vienas kitam ir saugumą, tiek ir norą augti, būti savarankiškiems, laisviems ir tobulėti kaip asmenybėms. Jie siekia tarpusavio ryšio, bet nenori dėl kitų šeimos narių aukoti savo tapatybės: nei paaugliai – dėl tėvų, nei tėvai – dėl paauglių.

Dialogai, kuriuos skaitysite tolesniuose puslapiuose, bemaž visai sutampa su tuo, kas buvo įrašyta per seminarą. Tiesa, dalyvių privatumui apsaugoti vardai neminimi. Be to, padaryta šiek tiek labai nežymių pakeitimų vien dėl skaitymo patogumo. Visur kalbama apie tikras šeimas ir realias jų problemas. Skaitant autentiškus pašnekesius, kartais lėčiau, kartais greičiau įsisiūbuojančius, ir sekant, kas tuo metu vyksta, galima ir pačiam pasvarstyti, pasimokyti. Kaip veikia vienokie ar kitokie klausimai, vienoks ar kitoks kalbėjimo tonas? Kokia elgsena tinkamiausia lygiateisiam pokalbiui?

Praėjus keturioms savaitėms po seminaro buvo dar kartą susisiekta su šeimomis ir paprašyta atsiliepimų. Dauguma šeimų atsiliepimus atsiuntė; jie pridėti prie atitinkamų pašnekesių.

Pirma šeima

Suvestinė šeima, atsakomybė ir taisyklės

DALYVIAI: motina, jos sūnus (15 m.) ir dvi dukterys (16 ir 19 m.), tėvas ir jo sūnus (13 m.)

JESPERIS JUULAS. Norėčiau, kad tėvas arba motina pradėtų pokalbį ir pasakytų jo temą.

TĖVAS. Mūsų šeimos problema ta, kad stokojam bendros atsakomybės. Kiekvienas turi poreikių, norų ir kitokių savų interesų, bet bendri reikalai vis lieka šiek tiek nuošaly, tarsi koks antraeilis, trečiaeilis dalykas, gal net visai nesvarbus. Kaip įsisąmoninti, kad visos bendruomenės reikalai – tad ir bendras sugyvenimas – yra tokie pat reikšmingi kaip ir savi poreikiai?

JUULAS. (*Motinai*) Gal galėtum šį tą pridurti?

MOTINA. Dabar mes gyvenam suvestinėj šeimoj. Man krinta į akis, kad seniau mano vaikai buvo labai atsakingi ir solidarūs, kai reikėdavo padėti vienas kitam arba bendrai gaminti valgį. Kiekvienas neraginamas darydavo tai, kas jam priklauso. O dabar pasidarė taip, kad jeigu jie susirenka kartu valgyti, tai nori kaip kokiam viešbutyje atsisėsti prie stalo ir laukti nieko neveikdami. Atseit tai ne mano darbas, tai tavo pareiga. O man atkerta: „Juk tu mama, tai tu ir daryk." Na ir prasideda konfliktas. Taip, aš mama, o ne tarnaitė, ir nenoriu ja būti – tai mano protestas. Nenoriu visiems patarnauti, noriu, kad jie irgi jaustų atsakomybę ir šį tą darytų savo noru. O jie nedaro.

JUULAS. Kaip ilgai jūs gyvenate šešiese?

MOTINA. Dabar mes jau dveji metai kartu. Vaikai, sakyčiau, tikrai šaunūs, kiekvienas gali pats viską pasidaryti, ko jam reikia, kad ir mokykloje, čia jie labai savarankiški ir atsakingi. Bet daryti ką nors visų labui visiškai nebenori. Namie – absoliutus chaosas. Nėra kam dirbti virtuvėj, nėra kam gaminti. Pirmiausia kažkas turi viską išvalyti. Dabar dėl valgio. Man svarbu ir aš reikalauju, kad bent kartą per dieną kartu susėstume prie pietų stalo. O jiems to visiškai nebereikia. Kiekvienas pasiima valgį ir nešasi į savo kambarį. Atsiriboja nuo kitų.

JUULAS. Aha. O kaip buvo iš pradžių? Ar iš karto apsigyvenot kartu, ar buvo ilgokas pereinamasis laikotarpis? Ar prieš tai daug tarėtės, ar visai nesitarėt? Kaip ten buvo?

TĖVAS. Su manim buvo taip. Maždaug po metų, kai mudu (*suaugusieji*) susipažinom, aš apsisprendžiau kraustytis čionai. Tą sprendimą brandinau ilgai. Buvo mokslo metų pabaiga, tad ir dėl savo sūnaus, jau apsipratusio mokykloje, o čia jam reikėtų keisti mokyklą, mokytojus ir visa kita, tai jau buvo rimta priežastis man viską labai gerai apmąstyti. Tai apsisprendžiu, tai vėl nežinau. Bet juk anoks čia ir kraustymasis – iš vieno galo į kitą galą to paties Miuncheno.

MOTINA. Aš pasakiau vaikams, kad mes ketinam susieiti. Turiu naują partnerį ir norėčiau kartu su juo gyventi. Mano vaikai iš pradžių tik juokėsi ir traukė mane per dantį dėl to naujo partnerio, kalbėjo visai atvirai ir anaiptol neprieštaravo. Tačiau dabar turiu pripažinti, kad nesusėdom prie apskritojo stalo ir nepasikalbėjom, kokia situacija susidaro. Mes tik svarstėm, kas kuriam kambary apsigyvens.

JUULAS. Kai kuriems dėl to nejauku, jie varžosi, nes juk kalbama apie susiėjimą, apie meilę, ir jie mano, kad tokie formalūs aptarimai čia nedera. Bet aš esu įsitikinęs, kad tokiai šeimai kaip jūsų labai svarbu retkarčiais atvirai pasišnekėti. Nebūtinai spręsti problemas, o tiesiog pasidalyti mintimis, kaip mums sekasi. Kaip klojasi mudviem, kaip sekasi vaikams? Juk čia susiėjo krūvon dvi akivaizdžiai skirtingos šeimos kultūros. Su savais lūkesčiais, o tie lūkesčiai neišsipildė. Tokia dabar padėtis.

MOTINA. Taip.

JUULAS. (*Paaugliams*) Puiku, o dabar noriu išgirsti, kaip jums visa tai atrodo. Abu suaugusieji šeimos nariai jau prisipažino nesantys patenkinti

esama situacija ir pasakė, kad ir netiesiogiai, norintys iš jūsų visų sulaukti daugiau atsakomybės bendrijai. Man įdomu, kaip tu žiūri į tai.

DUKTĖ (19 m.). Aš irgi ne visai patenkinta mūsų bendrija, ypač broliais ir seserim, nes anksčiau buvo kitaip. Pavyzdžiui, kartu valgydavom ir kiekvienas ką nors dirbo. Man atrodo, kad jau nemažai padarau namuose, ir vis tiek su manim elgiamasi kaip su vaiku, nors nesikratau ir pareigų bendrijai. Manau, kad taip neturėtų būti.

JUULAS. Gerai, ačiū.

ANTROJI MOTINOS DUKTĖ (16 m.). Aš dar pamąstysiu.

TĖVO SŪNUS (13 m.). Aš nematau čia nieko blogo. Mane tik erzina visos tos taisyklės, kurių reikia laikytis, nes taip nustatyta. Juk tai visai kaip kalėjime. Atseit svarbu tik laikytis nustatytų taisyklių, o jei darysi ką ne taip, būsi nubaustas. Jei pamiršti pagelbėti virtuvėj, neturi teisės valgyti su visais. Tokie dalykai mane truputį erzina.

JUULAS. Puiku. Ar gali pateikti man vieną kitą tų taisyklių pavyzdį?

TĖVO SŪNUS (13 m.). Nagi štai: šaldytuve dešinėj yra žaliasis skyrius, ten guli produktai, kuriuos reikia suvalgyti pirmiausia. Kairėj guli tai, ko valgyti dar nevalia, o dešinėj – tai, ką reikia suvalgyti visų pirma.

MOTINOS SŪNUS (15 m.). Mano manymu, mūsų šeimoj ne viskas gerai. Aš jau toks: kai man jau per daug, grįžtu į kambarį prie kompiuterio. Mat esu kompiuterio maniakas. Tų taisyklių daug, bet jų laikytis įmanoma. Kartais tai tik smulkmenos, kartais ir dideli dalykai. Galima jų laikytis, reikia tik noro.

MOTINOS DUKTĖ (16 m.). Aš irgi pasakyčiau, kad mūsų bendrija funkcionuoja nelabai gerai. Mes (*jaunimas*) parėję namo traukiam kiekvienas į savo kambarį. Paskui nulipam žemyn tik pavalgyti arba padėti virtuvėj, o šiaip mūsų nėra ir nėra, nebent kai užsimanom atsinešti ko užkąsti. Man šiek tiek gaila, kad taip yra. Nors dabar jau apsipratau. Na ir ta daugybė taisyklių. Jų ne taip jau ir daug, bet kai kurie dalykai savaime suprantami ir be jokių taisyklių.

JUULAS. Gerai. (*Tėvams*) Ką judu galvojat tai girdėdami? Ką sužinojot?

TĖVAS. Išgirdau, kad taisyklių galėtų ir nebūti. Kad labai norėtųsi būti

savarankiškiems, savarankiškai dirbti, patiems spręsti. Kai girdžiu, kad esama daug taisyklių, kurių išvis nereikia, man kyla klausimas, kam tada jos egzistuoja. Mums jos atrodo reikalingos, gal tik ne visos. Visiems keturiems (*vaikams*) neįtiksi. Vienas nesilaiko vienos taisyklės, kitas nesilaiko kitos taisyklės, arba, jei norit, bendrijos pageidavimo: kaip elgtis bendrijoje, nusiauti batus ar susitvarkyti daiktus, nesvarbu ką.

JUULAS. Dabar tu ir vėl argumentuoji. O aš norėčiau sužinoti, ką tu girdi klausydamasis vaikų? Kokį įspūdį tau palieka visų keturių žodžiai?

TĖVAS. Kad jie nenori jokių taisyklių ir laiko jas nereikalingomis.

JUULAS. (*Motinai*) Na, o tau?

MOTINA. Aš girdžiu, kad bendrijos jie pageidauja. Mano vyriausiajai dabar jau 20 metų, ir mums sunku visiems lygiai taikyti tas pačias taisykles. Girdžiu, kad taisyklių galėtų ir nebūti, kad tų taisyklių ne tiek jau ir daug ir iš tiesų būtų galima jų laikytis.

JUULAS. Ir ką tu manai apie tai?

MOTINA. Manau, kad tos taisyklės nepatiktų ir man. Norėčiau, kad paprasčiausiai susitartume ir taip elgtumėmės. Kad galėtume prireikus nuo kurios nors taisyklės ir nukrypti, bet kitą kartą ji ir vėl galiotų. Kad nebūtų tokio griežtumo: „Yra taisyklė, ir jokių kalbų." Kad galėtume tartis.

JUULAS. Taip tai taip, bet aš girdžiu ir kai ką kita. Girdžiu, kad tos bendrijos, apie kurią šnekam, tiesiog nėra. Taigi nėra ir tokio stalo, ant kurio galėtum viską sudėti ir pasakyti: „Štai mano įnašas." Ir taip esti dažnai. Dirbu šeimos terapeutu ne mažiau kaip 30 metų, gal ir visus 35, ir jau pačioj pradžioj dažnai girdėdavau tėvus skundžiantis paūgėjusiais vaikais: „Jie namuose elgiasi tarsi viešbutyje." Ir labai dažnai paaiškėdavo, kad tie tėvų namai duoda vaikams ne ką daugiau nei viešbutis. Tai nebūtinai reiškia, jog duoda mažai. Gal net labai daug įvairiausių paslaugų ir viso kito. (*Juokiasi*)

Vaizdžiai kalbant, yra štai kaip: pageidautume visi kartu pietauti, bet nė vienas neina apsipirkti ir niekas neverda pietų. Nėra bendrijos. Mano manymu, nepaprastai svarbu, kad jūs šešiese susėstumėt valandai ar bent trims ketvirčiams valandos (ir ne vieną sykį) ir pasikalbėtumėt apie bendriją, kurioje gyvenate. Ne taip svarbu laikas, svarbu, kad visi šeimos

nariai pritartų: „Taip, noriu gyventi čia su jumis, noriu suburti bendriją ir prisidėti prie tos kultūros, kuri įsivyraus tėvų namuose.“ Nemanau, kad tai turėtų būti demokratinis procesas. Nebūtinai visi turi viskam pritarti, ne čia esmė. Bet labai svarbu tėvams išgirsti, ko vaikai nori ir ko nenori. Jei dabar galėtume išmatuoti jūsų šeimos temperatūrą pagal tai, ką atsakytumėt į klausimą: „Kaip jums sekasi?“, tai visiems, kaip girdžiu, atrodytų, kad atmosfera vėsoka. Galėtų būti šiltesnė. Bet dėl to reikia pasistengti. Juk kiekvienoj normalioj šeimoj vienaip ar kitaip gyvuoja meilė. O apie jūsų šeimą to gal ir nepasakyčiau. Suaugusieji vienas kitą myli, o vaikai – nebūtinai. Tas tikslas pasiekiamas visai kitaip, todėl judu jau dveji metai nusivylę manote: „To mes nepasiekėm, to nėra.“ Tikiu, kad kiekvienai šeimai, kiekvienai bendrijai reikia taisyklių rinkinuko, kuris įgalintų tam tikrus procesus. Bet taisyklėmis problemos neišspręsi. Taip neišeina, tada pasidaro, anot tavęs (*kreipiasi į tėvo sūnų*), kaip kalėjime, anokia čia ir bendrija.

Tarkim, nuo kito pirmadienio pradėčiau pokalbius ir kelčiau klausimus: kas tie mūsų šeimos nariai, ko jie nori, kokios jų pažiūros, kokie poreikiai, kas jiems patinka, kas nepatinka, ko norite judu (*tėvai*), ką pageidaujate daryti bendrai, ko nepageidaujate... Taip per valandą (o gal per dvi arba tris) visiems taptų aišku, kokia ta mūsų bendrija. Jau turėtume, taip sakant, statybines medžiagas. Žinotume, kokia yra tikrovė: kuo ji skiriasi nuo jūsų svajonių, įsivaizdavimo arba norų. Juk esam situacijoje, kai vaikai – nebe vaikai. Jie yra kai ką nuveikę, kad tėvai būtų patenkinti, o tai reiškia, kad reikia sukurti lygiateisę bendriją, kitaip nieko nebus. Štai tada savaime ir kyla klausimas: kas iš tiesų yra ta atsakomybė, iš ko ji sudaryta? Labai dažnai painiojami du dalykai, būtent atsakomybė bendrijai ir asmeninė atsakomybė už savo elgesį.

Visiškai akivaizdu, ir tai patvirtina mūsų, kaip psichologų, patirtis, kad negalima ilgai išbūti kokios nors bendrijos nariu nieko jai neduodant. Arba nieko neduodamas prarandi ir savigarbą, ir kitų pagarbą. Reikia prisidėti jau vien dėl savo dvasinės gerovės. (*Motinai*) Manau, kad 13, 17, 20 metų jaunuolis turėtų būti už ką nors atsakingas. Kitados esu susidaręs tokį sąrašėlį ir manau, kad paaugliai nuo 12 metų turėtų būti atsakingi už skalbinius: žinoti, kaip yra skalbiama, kaip skalbiniai rūšiuojami, lyginami ir t. t. Gali būti atsakingi už valgį: moku pats supirkti produktus, prireikus ir išvirti pietus. Atsakomybė už skirtus darbus, už

mokslą: pats atsakau už savo darbą, už mokymąsi. Už miegą: aš, kaip paauglys, pats pasirūpinu, kada man gulti ir kada keltis. Jei man prireikia paslaugos, turėsiu paprašyti „Tėti arba mamyte, ar galėtum mane rytoj pažadinti?“ ir pasvarstyti, ar tai įmanoma ir ką pagalvos tėtis ar mama: ar jie galės tai padaryti mielai, su meile, o gal pamanys, kad aš tik užsimaniau ir reikalauju. Mano supratimu, tai yra pagrindiniai asmens poreikiai, ir jais vaikai turi pasirūpinti patys. Paauglys, su tokia mintim prisiėmęs atsakomybę, žinoma, gali paskui ir pasiderėti, pasakyti: „Taip, aš įsipareigojau pats pasirūpinti valgiu. Bet kaip šaunu, kad *tu* siūlaisi man išvirti“ arba „Gerai būtų man pačiam kai ką pasigaminti, bet manęs tas darbas netraukia, be to, mano išvirto valgio vis tiek niekas nenorės. Gal leistum man, užuot gaminus, daryti ką nors kita?“ Čia tokia mintis: jei aš už tai atsakingas, tai privalau ir pranešti bendrijai, kad to daryti nebenoriu arba rytoj negalėsiu to atlikti. Tam tikslui vaikams reikalingi suaugusieji, kurie irgi stengiasi būti atsakingi už pačius save: už savęs varžymus, poreikius, vertybių sistemą ir t. t. Juk tu, pavyzdžiui, sakei: „Šito motinos vaidmens, kaip jį vaikai įsivaizduoja, aš neatlieku. Tai ne visai tiesa, aš šiek tiek pamelavau, nes iš tikrųjų imuosi to vaidmens, tik ne su džiaugsmu.“ Labai svarbu, kad tai būtų aišku! Nes jeigu mes imam iš tavęs pavyzdį, tada vaikai mato moterį, kuri kasdien daro tai, ko daryti iš tiesų nenorėtų, taigi nuolat daugiau ar mažiau prisiversdama. Ir tai vargu ar yra patrauklus pavyzdys, ir, man regis, ypač mūsų atveju, kai yra dvi dukterys, labai svarbu, kad jos abi galėtų imtis to vaidmens be nuolatinio rypavimo „mamoms niekada ne per sunku, mamoms niekada nieko nereikia, mamos visada turi maloniai šypsotis“ ir t. t. Juk tai vergija. Vadinasi, tu (*sako motinai*) turi kalbėti aiškiai ir elgtis atsakingai. Jeigu jau užbrėžei ribą: „Šito daryti nenoriu“, tada tau ir nereikės to daryti. Tai svarbu, ir ne todėl, kad vaikai gudraus ir manys: „Ji tik taip kalba, o paskui atsileis ir rytoj vėl duos valgyti“; iš tiesų vaikai taip negalvoja. Bet jie gali pagalvoti kitaip: „Nebūtina rimtai vertinti tavo žodžius.“ Tad tu turi pasirūpinti, kad jie taip nemanytų.

Tiek vaikams, tiek suaugusiesiems daug lengviau rimtai vertinti kito žmogaus žodžius, negu rimtai vertinti taisyklę. Taisyklių dažnai nesilaikoma. Taisyklių rinkinys – gal ir geras dalykas, apie tai galima kalbėti. Bet nenorėčiau daryti ko nors todėl, kad to reikalauja taisyklė. Sutinku ką nors daryti (arba nedaryti), nes rimtai vertinu tave kaip žmogų, gerbiu

tavo nusistatymą, vertybes, poreikius ir t. t. Tikiuosi, mes visi to norėtume iš bendrijos. O jei nepavyksta, nustatom taisykles.

Manau, dėl to turėtų imtis iniciatyvos suaugusieji. Jūs visi turit susėsti ir labai rimtai apie tai pasišnekėti: „Ko aš noriu, ko linkėčiau bendrijai, kad būtų gera ir man.“ Egoisto požiūris čia visai priimtinas. Nes jei sužinome, kas yra gerai tau, man ir kitiems, tai sužinome, kokios bendrijos mums reikia. Anksčiau to nežinojom. Taigi, pavyzdžiui, tu (*motinos sūnui*) galėtum pasakyti: „Aš noriu tik dirbti su savo kompiuteriu ir ramybės, daugiau nieko“, tai reikštų, kad mano auklėjimas pasibaigė. Daug ką galima įsivaizduoti. Judu (*suaugusiesiems*) esat visai skirtingi, tai matyti iš pirmo žvilgsnio, todėl ir svarbu, ypač suaugusiesiems, suteikti pakankamai erdvės ir galimybių turėti tai, ko jie norėtų.

Nuo to aš ir pradėčiau. Paskui reikėtų imtis individualaus darbo. (*Motinai*) „Man jau gana (tai ne mano žodžiai, tu pati man tai sakei) to žaidimo vaidmenimis. Aš ir viešbučio direktorė, ir virėja, ir valytoja, ir registratorė, ir kas tik nori. Man jau gana!“ Ir noriu tau vienąsyk pasakyti (čia, Vokietijoj, sakau tai labai dažnai), kad liautumeis kartojusi „norėčiau“. Šeimoje tai neveiksminga, nebent kur nors pas kepėją ar pan. Reikia sakyti „noriu“.

MOTINA. Gerai, naujas žodis. (*Juokiasi*)

JUULAS. Mes taip kalbam, nes norim būti mandagūs, išlaikyti tinkamą toną ir t. t., kartais mums pasiseka, bet dažniausiai toks pasakymas neveikia. Ar tikrai reikia sakyti „noriu“? Taip, reikia. Lygiai taip pat privalai atsakyti už save ir nesakyti: „Aš esu tokia ir tokia, man tai nemalonu, todėl *jūs* visi turite būti tokie ir tokie.“ Juk tai reikštų, kad visi privalo gelbėti motiną (arba pamotę). O to jie nedarys, tikrai. Tu privalai gelbėtis pati, tikiuosi, kai kieno padedama. (*Motina žvilgteli į partnerį ir juokiasi*) Nes kitaip visi taps aukomis lygiai kaip tu. Tai buvo maža paskaitėlė apie atsakomybę. Ar ji tau pravertė?

MOTINA. Taip, pravertė. Mes jau ne sykį buvom susėdę prie apskritojo stalo. Dabar svarstau, kaip dažnai reikia tai kartoti: ar paversti ritualu, ar tik kai prireikia?

JUULAS. Manyčiau, per artimiausius metus ar pusantrų vertėtų kas mėnesį. Ir reikia turėti omeny, nes tai irgi nelengva: jokios demokratijos. Juk svarbu geriau pažinti vienam kitą ir pasakyti: „Gerai, o ką tu dabar manai šiuo klausimu, ką manai tu ir tu, o tu? Ar mes patenkinti?“, tik paskui

imtis darbo. Lygiai taip pat svarbu, kad nebūtų kaip mokykloj, kur direktorius sėdi stalo gale ir kalba: „Aha, vadinasi, taip ir taip, ir taip... ligi kito karto pagerinam tą, tą ir aną.“ To nereikia!

Ši bendrija atsirado todėl, kad du suaugusieji pamilo vienas kitą. Kai kiekvienas pasako, ko jam reikia, tai padaro įspūdį visiems. Artimiausiomis savaitėmis visi tą įspūdį apmąsto, ir kitą kartą pasaulis atrodo jau kitaip. (*Jesperis Juulas kalba apie mėnesinius bendrus pašnekesius*) Tačiau to negalima pažadėti, dėl to negalima susitarti.

TĖVAS. Visada įdomu, kaip čia atsitinka – tai aukštyn, tai žemyn. Mūsų šeimoj tai tolydžio kartojasi. Tad spėliojam, kaipgi bus šiandien? Sakykim, mes visi šeši virtuvėj, įprastas sambūvis: visi kartu ruošiam vakarienę, vienas jau kažką plauna, kitas padengia stalą, kaip paprastai. Visi gerai nusiteikę, juokauja, nuotaika smagi, stačiai malonu, tada ir valgyti gera. Ir aš galvoju: šaunu, kad taip būtų visada! Rodos, ir visi kiti to norėtų, nes paprasčiausiai, manau, kiekvienas jaučia tą patį – jis yra bendrijos narys. Bet, žiūrėk, rytojaus dieną, o kitąsyk jau ir po trijų valandų, sakytum, burbulas sprogo, tik pykšt ir nebėra. Kur viskas prapuolė? O man norėtųsi susigrąžinti. Vadinasi, ir man šeima jau labai artima, pamilau ją. Aš jau sutinku daryti šį bei tą, net ir nemėgstamus darbus. Juk bet kada gali kas nors prieiti ir tarti: „Klausyk, ar gali man padėti? Man reikėtų...“ Nesvarbu ko: ar kur nors nuvežti, ar dviratį pataisyti – vis tiek. Aš bent taip įsivaizduoju. O ko visada pasigendu, tai to prašymo. Juk to paties galima pageidauti ir vienaip, ir kitaip. Jei aš kažko noriu iš kito, tai einu ir mandagiai paprašau: „Gal galėtum... kai turėsi laiko.“ Štai ko aš norėčiau iš visos bendrijos. Bet taip atsitinka labai retai.

JUULAS. Turiu tave įspėti, kad ir vėl kalbi apie bendriją, kurios nėra.

TĖVAS. Mmm... tai gal norėčiau, kad ji būtų?

JUULAS. Ne, tuo aš netikiu. Dabar atskleidei porą svarbių savo vertinamų dalykų. Esi šeimos žmogus, tai svarbu, ir dabar tik reikia, kad vaikai, ir tavo paties, ir suvestiniai, turėtų galimybę tau pasisakyti, kiekvienas atskirai, ar jiems lengva, ar sunku būti šeimos nariu.

TĖVAS. Geras klausimas. Jis dažnai kyla ir man pačiam. Ką aš darau, kur čia mano vaidmuo arba kur aš esu kaip ir...

JUULAS. Ir tai nebūtinai turi būti tiesa, tai tik reiškia, kad pravartu tai ži-

noti. (*Juokiasi*) Ypač tokiame kūrybos procese reikia tai žinoti. Juk reikia visiems turėti kai ką bendro, tą emocinį bendrumą irgi reikia dar sukurti, o tai reiškia, jog daug priklausys nuo asmeninių santykių. Kuriant bendriją tenka ir pasiginčyti, kitaip jos nesukursi. Tu žiūri į mane taip, lyg būčiau prabilęs lotyniškai?

TĖVAS. Ne, ne. (*Juokiasi*)

JUULAS. Laimei, jūs gyvenat kartu vos dveji metai, vadinasi, galite pradėti iš naujo. Nes, kaip suprantu, nėra jokių nejudinamų tarpusavio problemų. Yra tik tėvai, kurie norėtų suburti bendriją, ir vaikai, kurie iš tiesų norėtų to paties, bet nėra kas jiems vadovautų. Vaikai patys vieni to padaryti negali, jiems reikalingi tėvai, atsižvelgiantys į jų požiūrį. Tai nereiškia, kad jie turi būti griežti, pikti ar pan.; tai tik reiškia, jog abu suaugusieji taip pat gali pasakyti, kad tai nėra paprasta. „Ketvirtadienį buvo taip šaunu, tai kodėl mums nepaversti kiekvienos dienos ketvirtadieniu?" O jei taip neišeina, to jau nepakeisi. Vaikai turi tiek daug geros valios, nors yra labai nevienodi, todėl jiems ir reikia labai skirtingų dalykų. Kai kas jiems pasiekiama, kai kas – ne, bet juk ne kitaip esti ir suaugusiesiems. Tad reikia šiokio tokio aiškumo.

Paaugliai, žinoma, nenustygsta vietoj. Jiems labiau rūpi ne kaip įsilieti į tą bendriją, bet kaip iš jos ištrūkti. Štai čia yra kitas svarbus veiksnys. Vadinasi, reikia aiškaus, diferencijuoto vadovavimo. Tačiau, be abejonės, ši šeima – tai jūsų šeima, ir kitaip nebus. Vaikai tik trokšta, kad judviem gerai sektųsi. Bet gal tada mama turėtų nebūti tokia perdėtai nuolanki, o tėvas gal turėtų būti mažumėlę lankstesnis – negaliu tiksliai pasakyti. (*Juokiasi*) Tegu šneka liudytojai.

TĖVAS. Juk iš šalies visada atrodo kitaip, negu pats įsivaizduoji.

JUULAS. Taip, labai sunku pamatyti save patį iš šalies. Jau per šį pusvalandį man paaiškėjo, kad tu manai esąs labai lankstus ir labai daug išmanantis. Bet kitiems atrodai dar ir labai valdingas, o prie to prisitaikyti, man rodos, ne visada paprasta. Tačiau mes niekuomet nebūnam paprasti, ir nieko čia nepadarysi.

TĖVAS. O kas jau norėtų būti paprastas?

JUULAS. Toks buvo mano įspūdis, gal ir skubotas, ir jei kuris nors iš čia esančių mano supratęs klaidingai, norėčiau tai žinoti. Maža pasakyti „no-

rėčiau". Noriu, kad jūs pasakytumėt – taip ar ne. (*Jaunuoliams*) Ar tau tinka? (*Motinos sūnus linkteli*) Taip pat ir tau (*linkteli devyniolikmetė duktė*), ir tau? (*šešiolikmetei dukrai*)

DUKTĖ. Taip, tikrai. (*Tėvo sūnus linkteli*)

JUULAS. O ką gi aš siūliau? Jūs visi dar sykį pradedat viską iš naujo, susitinkat kas mėnesį ir apie tai šnekatės. Ar visi sutinkat dalyvauti, ar kuris nors nepageidauja?

DUKTĖ (19 m.). Gerai, aš sutinku dalyvauti, jei tik *man* nereikės rūpintis, kad visi... (*Grįžteli į tėvus*) Tai jau jų pareiga.

JUULAS. (*Motinai*) Ar tai tavo vyresnėlė? Ar žinai, kad ji pavojinga? (*Juokiasi. Dukrai*) Turėčiau dar kiek pasilikti, kad tavo mama galėtų parodyti tau kitą pavyzdį, be tos perdėtos atsakomybės. Nes dėl to mudu sutariam: tai ne tavo rūpestis! Šią valandėlę geriau pamėginti atrasti save, negu pademonstruoti šaunumą. Ką tai konkrečiai reiškia? Ne visada automatiškai būti šauniam. Danijoj aš tokį žmogų pavadinčiau dantistu, nes vos tik kas negerai, kur nors prakiūra, tu jau ir čia. Visai kaip tavo mama. Šeimoje yra du dantų gydytojai ir daugybė kiaurų dantų. (*Juokiasi*) Visi keturi jaunikliai be galo skirtingi, taip jau yra. Ne taip paprasta suburti juos į bendriją. Nenoriu pasakyti, jog tai neišvengiamai sunku; tai tik reiškia, jog tai užtruks. O juk dar bus lyginama su tuo, kas buvo anksčiau, kiek laiko mes iš tiesų dar turim, ir t. t. (*Tėvams*) Tačiau aiškiai matyti, kad judu nuostabiai padirbėjot su vaikais. Puiku, labai ačiū!

Šeimos atsiliepimas po keturių savaičių

DUKTĖ (19 m.). Dar patį pirmą savaitgalį po seminaro maniau, kad mūsų namuose šis tas pasikeis. Sustiprėjo bendrumo jausmas, mes visi kartu gaminom valgį ir kiekvienas buvo atidus kitam. Buvo labai miela įsitikinti, kad galim harmoningai bendrauti. Deja, tas pojūtis neilgai tetruko. Kaip buvo pataręs Jesperis, sukvietėm „apskritąjį stalą", kuris, jei teisingai supratau, buvo skirtas tam, kad kiekvienas išdėstytų savo požiūrį į bendriją ir papasakotų, kaip jam dabar sekasi. Deja, mums, kaip paprastai, nepavyko ištverti nepakomentavus vienas kito pasisakymo, tad susi-

rinkimas virto ilga, varginančia ir bergždžia diskusija. Visi tik nusivylėm ir susinervinom.

Mes, vaikai, visi kaip vienas įsitikinom, kad tėvai elgiasi kaip vaikai, o iš mūsų reikalauja elgtis kaip suaugusiems. Jie mano, jog dabar jau mūsų eilė prisitaikyti prie jų. Įstrigome užburtame rate. Kiekvienas palieka darbą kitam, nes jei tas kitas nieko nedaro bendrijos labui, tai ir aš nedarysiu.

„Audros“ ir ginčai, savarankiški vaikai, šeima ir ribos

DALYVIAI: motina, tėvas ir jųdviejų sūnūs (9 ir 12 m.)

TĖVAS. Štai kas man kelia didelį rūpestį: viskas neblogai klojasi, kol neiškrypsta iš vėžių tie dalykai, kurie visiems aiškūs, su kuriais visi apsipratę. Ypač galiu tai pasakyti apie mūsų vaikus: jie tikrai pavyzdingi, kol nieko ypatingo iš jų nereikalaujame, kol jie nepakliūva į kokią neįprastą situaciją. Bet vos tik jiems tenka išsukti iš įprastų vėžių, daryti ką nors ne taip kaip visada arba susidaro išskirtinė, nepažįstama situacija, jie kaipmat užima priešišką poziciją, tada atmosfera labai greit įkaista, jie nebesitvardo ir šaukte šaukia.

JUULAS. Ar negalėtum nupasakoti šiek tiek kitaip? Man rodos, aš dar ne visai supratau.

TĖVAS. Štai vienas pavyzdys. Kai pusryčių stalas padengtas lygiai taip kaip kasdien ir kiekvienas daiktas savo vietoj, tada viskas gerai. Bet jei kurį rytą ko nors pritrūksta, gali baigtis tuo, kad nuotaika visiems bus sugadinta. Tai čia tik vienas pavyzdys – pusryčių. Būna ir taip, kad kurią dieną kas nors pažeidžia įprastinę televizijos žiūrėjimo tvarką, ir štai jau visa šeima vaikšto surūgusi. Taigi trūksta tolerancijos. Ir tokiais atvejais jaučiuosi ypač bejėgis, nes emocijos veržiasi per kraštus, visi rėkia nesavais balsais, įžeidinėja vienas kitą be atodairos, o aš nebeįstengiu jų suvaldyti. Jau ir mane patį gąsdina ta audra, kuri čia siaučia, ir man darosi neramu, kad kitąsyk gal išvis neįstengsiu tinkamai reaguoti arba taip įsismarkausiu, kaip šeimoje nedera. Štai tokia audringa mūsų šeima, šiaip iš esmės gal ir darni. Bet štai kyla audra, trankomos durys, o paskui labai greit vėl nugali

darnos poreikis. Mes ne tokia šeima, kuri savaitėmis nesikalba arba kur konfliktas trunka kelias dienas, to tai jau ne. Puolam kaip karštakošiai, o paskui stengiamės atgauti darną. Man neramu, kad tas impulsyvumas gal dabar, prasidėjus brendimui, o gal kai vaikai dar paūgės, neišsikerotų dar labiau ir paskui netaptų visiškai nebesuvaldomas.

JUULAS. Ar taip buvo visada, ar tai naujas reiškinys?

TĖVAS. Iš tiesų buvo visada. Tik tai, ką mažas vaikas išreiškia pasprukdamas iš situacijos arba rėkdamas ir trypdamas, dabar išliejama tyčinėmis nuoskaudomis: vaikai žiūri, kaip pasinaudoti tėvų sutrikimu, kaip sunervinti juos iki ašarų arba išprovokuoti tėvą, kad ir jis nebesivaldytų. Taigi čia įžvelgiu to dar mažų vaikų elgesio tęsinį. Jeigu taip bus ir toliau, kažin ko dar sulauksim. Gal prieisim iki to, kad kurį kartą kils tikros muštynės, tokioj situacijoj nebežinočiau, kaip elgtis.

JUULAS. Gerai. Dabar norėčiau išgirsti ir tavo pasakojimą.

MOTINA. Žinok, man didžiausia problema ta, kad mūsų vyresnėlis dažnai susiginčija su manim ir tas ginčas jam augant, o dabar jau ir pradedant bręsti, tiek įsismarkauja, kad mes šaukiam vienas ant kito ir plūstamės tokiais žodžiais, kurie man nepriimtini. Aš to nenoriu. Sutinku pasiginčyti ir laikau tai visai normaliu dalyku, taip, manau, ir turi būti. Tik nežinau, kur nubrėžti ribą arba paprasčiausiai – kaip užbaigti. Ir nenoriu, kad mane provokuotų arba įžeidinėtų visokiais žodžiais.

JUULAS. Ar gali prisiminti, kada taip buvo paskutinį kartą?

MOTINA. Nuo tos dienos, kai pasakėm, kad važiuosim į Miuncheną (*į seminarą*), daugiau taip neatsitiko. (*Juokiasi*)

JUULAS. Harmonija sklando ore.

MOTINA. Aš jau visą savaitę prieš tai galvojau: kodėl kaip tik dabar važiuojam ten dar sykį? Mūsų vyresnėlis vis mano, kad aš jam linkiu blogo, ir dėl to kyla ginčas, nors iš tiesų viską darau iš meilės.

JUULAS. Pavyzdžiui?

MOTINA. (*Sūnui*) Ar dar prisimeni paskutinį mūsų ginčą?

SŪNUS (12 m.). Tai buvo prieš dvi ar tris savaites. Kai pasakei, kad važiuosim į Miuncheną, daugiau ir nebesiginčijom.

MOTINA. Pavyzdžiui, kai aš paklausiu, kas užduota išmokti namuose, ir tu atsakai, kad nieko, o paskui paskambina mokytoja ir sako, kad jis dukart neatliko namų darbų, tada aš jį klausiu, kaip čia yra, ir jau prasideda: „Tu išvis nieko nesupranti apie mokyklą, ir apskritai visa tai ne tavo reikalas!“ Tada aiškinu, kad kai mokytoja man paskambina, aš turiu kaip nors reaguoti, o jis ir pratrūksta: „Nekišk savo nosies, tu šiokia ir tokia...“, tuomet jau ir aš nesusivaldau... Tai klasikinis pavyzdys. Iki durų trankymo. Ar man apsigręžti ir eiti šalin? Stačiai nežinau, kaip man tokiu atveju pasielgti. Mat aš suprantu, kad galima ir ginčytis, bet bent jau neįžeidinėjant, man rodos, kad jis visais laikais nesistengė pagarbiai elgtis. Ir vaikų darželyje, ir mokykloj, ir ne tik su manim, bet ir apskritai. Labai dažnai susikivirčija abudu broliai ir vyresnėlis tris ketvirčius dienos tik ir teerzina jaunėlį. Ir man regis, kad nežinau, kodėl jis taip elgiasi. Labai dažnai man atrodo, kad tik stengiasi nukreipti dėmesį nuo savęs. Jaunesnysis dabar užsiauginęs ilgus plaukus. Vyresnėlis, būdamas jo amžiaus, irgi gal trejus metus vaikščiojo ilgaplaukis ir vis tiek bent dešimt sykių per dieną kartoja jaunėliui, kad jis šlykščiai atrodo ir turėtų nusikirpti.

SŪNUS (12 m.). Čia dar toks reikalas. Kai vakar viešbutyje važiavom liftu, įlipo dar toks vyriškis ir pasakė: „Ar negalėtum, mergaite, pasislinkti“, o paskui įėjo dar kažkokia moteris ir taip pat palaikė mano brolį mergaite.

MOTINA. Taip, štai klasikinis pavyzdys, ir aš kiekvieną kartą sakau, kad mes...

SŪNUS (12 m.). Man tai nemalonu!

MOTINA. Jam gėda dėl brolio. Bet kai jam buvo tiek pat metų, jis atrodė kaip dabar jaunesnysis jo brolis, turėjo tokius pat ilgus plaukus, ir aš jam kaskart sakau: „Tai ne tavo reikalas, tai jo plaukai, jo šukuosena ir jam ji patinka.“ Ir kad anuomet, kai jis pats buvo ilgaplaukis, niekas jam dešimt kartų per dieną nekartojo, kad jis asilas.

SŪNUS (12 m.). Kai man buvo devyneri, mano plaukai dar nebuvo ilgi!

MOTINA. Štai ir turim kaip tik tokią situaciją! Nuo to prasideda, o paskui įsisiūbuoja ligi... Dažnai taip būna, kai susėdam valgyti, o jis jau ir šneka: „Žinai, mane vemt verčia nuo tavo plaukų.“ O jaunesniajam nepatinka. Tada jau būna vėlu ir aš nebežinau, kaip man įsikišti. Kai jau stalas pa-

dengtas ir visi susėdę, sakau: „Norėčiau ramiai pavalgyti." Bet kur tau, būtinai dar apsižodžiuos trimis, keturiais, penkiais sakiniais. Galiu ir aš nors penkissyk kartoti: „Norėčiau ramiai pavalgyti", bet argi jie paklausys! Štai ir kyla klausimas: ką daryti? Ar man pasiėmus lėkštę išeiti, ar vaikams, ar dar kaip?

JUULAS. (*Vyresniajam*) Ką siūlytum?

SŪNUS (12 m.). Va čia jau mamos stilius – priminti visus pavyzdžius ir sukurti iš to pusę romano.

MOTINA. Taip ir būna. Jei tik pamėginu su juo apie tai pasikalbėti, jis nė už ką nenori klausytis, nes, matai: „Ir vėl tu man visas ausis išūši."

SŪNUS (12 m.). Tai kad taip ir yra. (*Juokiasi*)

MOTINA. Na ir dar klausimas dėl asmeninės atsakomybės už savo paties reikalus. Pernai rudenį jam pasakėm: „Dabar tu pats imsies atsakomybės už savo mokslus." Mat jis (*vyresnėlis*) jau vos tik pradėjęs lankyti mokyklą dažnai pamiršdavo, kas užduota atlikti namuose, ir iki šiol atsainiai žiūri į darbą, praleidžia pamokas, tuščiai užsisvajoja. Tai mes jam ir pasakėm: „Gerai, savo reikalais pasirūpinsi pats." Ir man atrodo, kad iš tikrųjų sunkiau palikti jį be priežiūros ir nesikišti, negu sakyti: dabar padaryk tą, o paskui tą. Galų gale priėjom iki to, kad jis jau neraginamas paprašo: „Ar nepadėtum man paruošti namų darbų?" Pažymiai jau tapo tokie, kad turėjo kas nors įvykti. Arba jam, arba... Dabar jis jau prisiėmęs asmeninę atsakomybę apskritai liovėsi ką nors daryti. Nusmuko ligi paties dugno, ateina nemalonūs įspėjimai iš gimnazijos. Dabar jis jau šalinamas ir kyla klausimas, ką daryti.

JUULAS. Kaip ten pernai buvo? Kaip jis prisiėmė tą asmeninę atsakomybę?

MOTINA. Aš dažnai kalbėjau apie tai su gera drauge per jogos seansus, tai ji man paaiškino, kaip ten dėl tos asmeninės atsakomybės, ir pasakė, kad jis gali pats atsakyti už savo mokslus. Lygiai taip, kaip jau čia buvo pasakyta. Dabar jie, pavyzdžiui, turi kiekvienas po žadintuvą, nusistato jį ir patys rytais keliasi, ir galiu pasakyti, kad tai vyksta kuo puikiausiai. Todėl supratau, kad taip ir reikia. Tik mokykloje vis kas nors nesiseka.

TĖVAS. Konkrečiai mes dabar nebetikrinam, kas užduota atlikti namuose, mat seniau tai atimdavo daug laiko ir darbo užtekdavo visai popietei. Tikrinti, kas užduota, paskui dar sykį tikrinti, kaip tie namų darbai atlikti, to mes atsisakėm. Ir pareiškėm, jog dabar jie už tai atsako patys.

MOTINA. Tikrai džiaugiausi ir aš, nes nebeturėjau noro tuo užsiimti.

JUULAS. Štai to aš ir klausiu. Ar tai buvo bendras sutarimas, ar vyresnėlis tiesiog sutiko, kad dabar to imsis pats? Nes juk tai teisinga, jis gali pats už tai atsakyti. Vaikai viską gali patys, bet dažniausiai ne patys vieni. O čia atrodo, tarsi jis viską daro pats vienas. Tas atsakomybės perdavimas yra be galo svarbus. Tėvams tik nedera sakyti: „Aš nebeįstengiu, dabar tu turi imtis atsakomybės."

MOTINA. Ne, taip ir nebuvo. Turbūt dar įstengčiau. Bet juk pasitikėjimas – tai vienas iš tų kertinių akmenų. Nes tai buvo tokia kaip ir kontrolė, mat aš nepasitikėjau. Jis sakydavo: „Šiandien mums nieko neužduota ir man nieko nereikia daryti", o paskui, žiūrėk, penketas (*Vokietijoje – nepatenkinamas pažymys; vertėjo pastaba*) už kontrolinį darbą ir įspėjamasis laiškas iš mokyklos; neva iš prancūzų kalbos nieko nebuvę užduota, ir staiga tas laiškas. Tai kaip čia pasitikėsi.

JUULAS. Aš dabar galvoju, nuo ko iš tikrųjų mums reikėtų pradėti. Nes kai visa tai girdžiu, man atrodo kaip labai sena istorija. Spėju, kad gal to vadovavimo pradžioj kai kas buvo neaišku arba atrodė truputį svajingai, o gal priežastis buvo ta, kad vyresnėliui labai sunkiai sekėsi įtikti tėvams. (*Vyresniajam sūnui*) Ar tau visada atrodė, kad tėvai tavim ne visai patenkinti?

SŪNUS (12 m.). Klausi, ar kokį kartą taip pasirodė?

JUULAS. Ne, ne vieną kartą, o nuolat.

SŪNUS (12 m.). A, taip tai ne, to nebuvo. Išvis man taip neatrodė.

JUULAS. Tau taip neatrodė, vadinasi, tikrai žinai, kad jie tavim visai patenkinti?

SŪNUS (12 m.). Taip.

JUULAS. Gerai.

SŪNUS (12 m.). Iš tiesų taip, dėl mokyklos – ne, o apskritai – taip.

JUULAS. Puiku. Džiaugiuosi. Nes man vis dar sunku suprasti. Manau, jūsų sūnui reikia, kad būtų tam tikra tvarka, sistema, ir tada bus galima jos laikytis arba jai priešintis. Šią akimirką aš beveik linkęs pritarti jūsų vyresnėliui, kai jis nesupranta, kam reikia tų ilgų šnekų, kam visą romaną apie tai sukurti? Taip yra ir viskas, na, o iš šeimos narių mažiausiai du yra temperamentingi.

MOTINA. Taigi, mudu labai panašūs, todėl ir susikivirčijam, bet tai man nekelia problemų. Man nepatinka, kai jis man pasako, kad esu šūdo gabalas jo gyvenime, tada jau prasideda kivirčai, ir aš nebežinau, kur yra ribos, kiek galima sau leisti. Mes galim ginčytis nors ir penkiskart per dieną.

JUULAS. Tu pati gerai žinai, kur norėtum nubrėžti ribą.

MOTINA. Taip, kad jis per ginčą nesakytų man tokių žodžių.

JUULAS. Iš patirties matau tik vieną galimybę. Tėvas ar motina neturėtų manyti, kad tai skiriama asmeniškai jiems. (*Juokiasi*)

MOTINA. Tokį patarimą jau esu girdėjusi ir tada pagalvojau: gerai. Ir žinok, iš tiesų pagerėjo. Tokiais atvejais daugiau nebesikarščiuoju. O jis irgi puikiai žino, kad mane šitaip provokuoja.

JUULAS. Abejoju, ar jis tuomet vadovaujasi tokia strategija, turėdamas aiškų tikslą – kaip pribaigti mamą. Tiesiog netikiu. Bet tai prasideda ir rutuliojasi ta linkme; ko gero, taip ir turi būti. Girdėdamas tuos pavyzdžius nematau nieko, dėl ko turėčiau tarti: „Viešpatie, tai juk peržengia ribas, to neturi būti."

MOTINA. Taigi, paskui mudu vėl susitvardom, tada jis sako: „Kartais aš tave taip myliu, o kai kada taip nekenčiu", ir, pasirodo, jog tai taip paprasta.

JUULAS. Taigi. Taip ir yra.

MOTINA. Ir negaliu sakyti, kad tokių ginčų kyla kasdien, būna tokių laikotarpių, kai viskas gerai ir gražu, o paskui ima ir ateina diena, kai susikivirčijam dusyk iš eilės. O kai kyla dar trečias ir ketvirtas ginčas ir jis svaidosi tokiais žodžiais, tada ir pagalvoji: „Štai prasideda brendimo laikotarpis, tai kas bus toliau?"

JUULAS. Bus lygiai tas pats. O gal ir ne. Juk dažnai būna, kad per pirmuo-

sius 12–13 metų nieko neatsitinka, o paskui ima ir pratrūksta. O gal taip buvo visada ir dar po metų baigsis. Niekad negali žinoti.

MOTINA. Būna, kad jis ima ir pasako: „Man tavęs tiek nebereikia, nes aš jau paaugau, argi tu niekaip nesupranti?“ Ir aš pamanau, kad jis, ko gero, teisus.

JUULAS. Apskritai taip ir yra, jeigu tau jau 11 arba 12 metų, gali pats imtis atsakomybės už savo mokslus, bet to reikia norėti. Tačiau turi likti galimybė po 3–6 mėnesių pažiūrėti, kaip vaikui sekasi. Ar viskas gerai su mokslais? Gal mes turėtume susigrąžinti tą atsakomybę, o gal tau reikia pagalbos? Nuojauta man sako, kad jūsų šeimoj tas atsakomybės perdavimas įvyko kiek per skubotai.

MOTINA. Taigi, taip ir buvo: pavakarojau su drauge, paskui visą naktį svarsčiau, o rytą tariau: „Gerai, pradedam.“

JUULAS. Ak šitaip. Todėl tas nutarimas ir neveikia.

MOTINA. Mes jautėm, jog dabar turi kažkas įvykti.

JUULAS. Taip. Žinoma, ir įvyko. Tik neveikia.

MOTINA. Kai kas veikia puikiausiai. Vaikai puikiai keliasi patys. Nebereikia nervintis ir dešimtis kartų raginti: „Na, dabar jau tikrai laikas!“ arba „Greičiau žemyn!“ Bet štai ko nežinau: ar galima palikti vaikus be priežiūros, jeigu jie triskart iš eilės pavėluoja į autobusą arba penktą dieną nepasirodo pamokose? Nes tada sėdžiu su jais namie. Jie sako: „Aš pramiegojau, kaipgi dabar eisiu į mokyklą?“

JUULAS. Atsakingumas gali kilti iš dviejų šaltinių. Vienas, kai pats vaikas pasako: „Dabar tie laikai jau baigėsi, man dėl mokslo tavo (*mamos*) pagalbos nebereikia, aš susitvarkysiu ir pats.“ Arba jis gali kilti iš tėvų, kai jie pareiškia: „Man jau užtenka, nebeturiu kantrybės kasdien dėl to ginčytis, nebenoriu viso to.“ Vadinasi: „Aš nebenoriu už tai atsakyti.“ Tai gera pradžia. Bet paskui nori nenori įvyksta tas toks svarbus pokalbis, kai tėvai klausia vaiką: „Ar nori imtis tos atsakomybės?“ Ką mano apie tai sūnus? Ar tikisi susitvarkysiąs pats vienas? Ar jam reikės pagalbos, o jei reikės, tai iš ko ir kokios? Ir tada, kaip sakiau, reikėtų kokius tris keturis kartus per pirmuosius metus įvertinti rezultatus ir paklausti: „Na, ir kaip sekasi?“ Pažymiai aiškiai parodo, jei kas nors nesiseka. Tada reikėtų vėl

pasišnekėti, pasvarstyti iš naujo, ką daryti su ta atsakomybe už mokslus ir kokios pagalbos reikia sūnui. (*Tėvui*) Man vis dar neaišku. Kai tu apie tai kalbi (pirmajame savo pavyzdyje) ir kai tavo žmona apie tai kalba, ar sakytum, jog tai panašu į motinos kovą?

TĖVAS. Aš, žinoma, matau, jog didžiausių kivirčų kyla tarp jos ir vyresniojo sūnaus. Pasiginčiju su juo ir aš, bet ne taip aršiai, tiesa, kai kada ir piktai. Atsakingumo tema domina ir mane. Kokio amžiaus vaikas jau turi įsisąmoninti, kad turi pareigų, taigi privalo šį tą atlikti, kad apskritai būtų galima kalbėti apie atsakingumą? Man dažnai kyla įspūdis, kad mūsų vaikai auga šiltnamio sąlygomis ir turi mažai pareigų. O kai tik jiems primeni kokią prievolę, kad ir mažmožį, pasakai: „Eik ir išsivalyk dantis“, dažnai susilauki protesto, nors tai būtų dalykas, kurį reikia atlikti kasdien ir niekur nuo to nedingsi. Ir tada pagalvoju, kad mums turbūt reikėjo kur kas anksčiau įpareigoti vaikus vien dėl paties įpareigojimo, jie turi apsiprasti su mintim, jog esama dalykų, kuriuos tiesiog reikia atlikti. Tai būtų tapę gera paspirtim ateityje, kai prireiks imtis asmeninės atsakomybės, nes susiklostys tokia padėtis, kai neišvengiamai teks daryti tai, ko gal ir nenorėtum. Užtat man kartais ir atrodo, kad mūsų vaikams stinga tos patirties, nes visuomet viskas buvo jau paruošta, viskuo pasirūpinta. Iki pat mažmožių. Ir skalbiniais, ir pažadinimu, ir valgiu, ir higiena, visu kuo. Mes (*tėvai*) galiausiai viską visada sužiūrėdavom, kad nieko netrūktų.

JUULAS. Iš tiesų manau, kad atsakingumas ir įsipareigojimas nėra susiję. Abu jie svarbūs, bet tai skirtingi dalykai. O tu dabar kalbi apie pareigas ir įsipareigojimus kaip apie pratinimą prie atsakomybės.

TĖVAS. Taip, nes reikia suprasti: „Dabar turi padaryti tą ir tą.“ O vėliau atsiranda asmeninė atsakomybė: „Dabar turiu padaryti tai dėl savęs.“ To darymo nauda paaiškės paskui, nors dabar to daryti ir nesinorėtų. Bet juk tai ir yra tas klausimas, kuris man kilo: gal kaip tik dėl to mūsų vaikams ir sunku atlikti užduotis.

JUULAS. Manau, kad čia nėra ryšio. Šią valandėlę man tai įžvelgti labai sunku. Arba aš ne taip klausiu, arba blogai girdžiu. Dabar išsakysiu porą teiginių, o jūs (*tėvai*) abu man atsakykit, ar, jūsų nuomone, aš teisus, ar ne. Kartais man susidaro įspūdis, lyg judu, tėvai, šnekėtumėt: „Mes

visada iš pradžių bandom geruoju, norim susitarti maloniai, draugiškai, nuotaikingai ir t. t., bet kai nepavyksta, kyla piktumas ir nebežinom, ko griebtis." Yra ne visai taip, nes tu (*tėvui*) sakai: „Tada nebežinau, ką daryti", o tu (*motinai*) sakai: „Gal ir žinočiau, ką daryti, bet to, ką darau, iš tiesų nenorėčiau daryti", būtent nepaliaujamai ginčytis. Ar teisingai supratau? Ar taip judu mąstot? (*Linkteli*) Aha, taip, gerai. Tai šiek tiek pavojinga, nes geruoju dažnokai nepavyksta, o kai jau imam šnekėti piktuoju, tada irgi nieko gero. Imkim pavyzdį: „Išsivalyk dantis." Jei tenka dešimt sykių kartoti ir kaskart ginčytis, iš to jau galima ir pasimokyti. O ko? (*Pauzė*)

TĖVAS. Dantų valymas – toks dalykas, kurio nenorėčiau nei priskirti asmeninei atsakomybei, nei už tai girti. Tiesiog reikia taip daryti, ir baigta.

JUULAS. Gerai. Tai gali būti pamoka, jog dauguma pasaulio žmonių (žinoma, ir vaikų) nemėgsta, kai jiems sakoma: „Dabar privalai." Ypač jei esu toks karingas kaip jūsų vyresnėlis. Tada tegul niekas nesako, ką privalau ir ko neprivalau. Aš jau pats nuspręsiu.

MOTINA. Dėl dantų valymo jis tiek neužsiplieskia, bet dėl visų kitų dalykų – taip.

SŪNUS (12 m.). Dėl kokių dar dalykų?

MOTINA. Eik pamokų ruošti. Ir gaunu atsakymą: „Aha, tuoj einu."

TĖVAS. Taip, dantis jis visada išsivalo pavyzdingai, to nepasakyčiau apie jo brolį.

JUULAS. Ko gero, čia ir yra tuodu karingieji, apie kuriuos kalbėjom.

MOTINA. Kartais pagalvoju, kad čia nėra dėl ko ginčytis. Juk yra tokių dalykų, kuriuos paprasčiausiai reikia daryti.

JUULAS. Taip, tuo įsitikinusios visos moterys... Nutuokiu, kad yra kažkas, dėl ko judu, tėvai, nesusišnekat su vaikais.

MOTINA. Man visada rodos, kad tai autoriteto klausimas. Ir taip buvo visada. Ir darželyje su auklėtojomis, ir mokykloje su mokytojais, net ir šeimoje: visur vyrauja nuomonė, kad labai sunku pripažinti autoritetą. Tada ir svarstau, ką padariau ne taip vienu ar kitu klausimu. Jis sako: „Aš tavęs negerbiu, o tu nieko ir nedarai, kad imčiau gerbti."

JUULAS. Ką tu turi omeny?

MOTINA. Jei, pavyzdžiui, jis parduotuvėje manęs klausia: „Kaip tau šitas megztukas?“, o aš atsakau: „Man jis nėra gražus, bet jeigu tau patinka, tada gerai, juk tai tavo skonio reikalas“, tada jis mano, kad ir jam neturėtų tas megztukas patikti, nes aš jį supeikiau, ir jau kyla ginčas.

SŪNUS (12 m.). Ne visai taip. Kai randu megztuką, kuris man patinka, o tau ne, tai dažniausiai tu kalbi taip, tarsi tas megztukas būtų paskutinis šlamštas.

MOTINA. Netiesa, aš tik pasakau, kad jis ne mano skonio. Bet juk negaliu sakyti, kad jis nuostabus, jeigu man nepatinka.

JUULAS. Bet ar girdi, ką jis sako?

MOTINA. (*Svarsto*)

JUULAS. Jis sako: „Tu man esi didelis autoritetas.“

MOTINA. Nes jis nori, kad aš tą megztuką pagirčiau.

TĖVAS. Ne, jis nori žinoti tavo nuomonę.

JUULAS. Nes tavo nuomonė jam labai svarbi. Va dabar ir nebežinau: ar jis neįtinka autoritetams, ar autoritetai neįtinka jam. (*Juokiasi*)

MOTINA. Tai amžinas klausimas.

JUULAS. Mat, jeigu teisingai suprantu, jis iš esmės teisus. Suaugęs žmogus turi pelnyti vaiko pagarbą, ir tai, ką vaikas retkarčiais sako autoritetams, reiškia: „Tu dar nenusipelnei mano pagarbos“ arba „Nesitikėk, kad tave gerbsiu vien už tai, kad esi suaugęs arba mokytojas, arba teta, arba dar kas nors.“ Ar teisingai supratau? (*Tie linkteli*) Gerai. Deja, turiu šiek tiek atsigręžti į praeitį. Kaip buvo iš pradžių? Ką tu galvojai, ką jautei porą savaičių po pirmojo kivirčo su sūnum?

MOTINA. Aš tik žinau ir dažnai pagalvoju apie tai, kad jau labai anksti pasijusdavau jo provokuojama arba nežinodavau, ką daryti. Dar kūdikystėje, išgirdęs garsiau ar nekantriai šaukiant, išropodavo keturiom iš kambario, kad liktų vienas. Gerai prisimenu, kai jis buvo dar visai mažiukas, nė metų neturėjo, nebesileisdavo po pietų migdomas. Dabar galiu prisipažinti, kvaila buvo galvoti, kad jis turi dar pamiegoti. Bet taip patenki į

užburtą ratą: jeigu jis dabar neužmigs, tai... Puikiai prisimenu tą jausmą. Stovėdavau ir galvodavau: „Jis turi dabar užmigti, negalima leisti jam savivaliauti!“ Štai toks buvo jausmas, labai gerai prisimenu.

JUULAS. Ir tikriausiai buvo dar keliolika panašių atvejų, ar ne?

MOTINA. Tikrai, buvo sunku jau iš pat pradžių. Kiekviename kolektyve jo socialinis elgesys buvo sunkus. Ir vaikų darželyje, ir pradinėje mokykloje, ir štai dabar su broliu. Jis ir vėl provokuoja, ir dar sykį...

JUULAS. Tai visai kas kita. Žinai, mane vis labiau užvaldo mintis, kad jūsų sūnus jau iš pat mažens buvo kur kas savarankiškesnis už daugumą vaikų. Juk nuolat girdžiu, kad jis geba labai gerai atsiriboti, labai aiškiai pasakyti, ko nori ir ko nenori, jau nuo pat mažumės, ir jis labai stiprus. O juk tai reiškia, jog daugumos dalykų, kuriuos mes, suaugusieji – tėvai, pedagogai, – jam brukame, visõs tos meilės, globos, paramos, jis tiesiog nenori. Ar taip ir yra, ar tai tik mano fantazijos? (*Tėvai linkteli*)

Vadinasi, taip ir yra. Tokiu atveju turiu pasiūlymą. Tai reiškia, jog dar ne per vėlu (žinoma, niekada ne per vėlu, bet dabar tinkamas metas), nes (*sūnui*) tau dabar dvylika? Taigi. Su juo reikia kalbėtis, tartis, derėtis taip, lyg jam būtų ne 12 metų, o 32. Kitaip tariant, nevaidinti tėvo ir motinos. Kai tik vaidinate, jis reaguoja irzliai, jis negali to pakęsti. Tai sunku ir jam, nes jis dažnai jaučiasi vienišas, o dar sunkiau tėvams, kartais ir pedagogams ar mokytojams, kai jam iš širdies siūlo krūvą dovanų, o jis atsisako. O ką dar galima pasiūlyti? Žinoma, tai be galo sunku, nes ne per daugiausia alternatyvų yra ir mūsų galvose. Jau esu minėjęs, kad brendimo laikotarpio pradžioje reikia pabūti sparingo partneriu, o jei vaikas toks savarankiškas, galima tuo užsiimti ir nuo pat mažens. „Sakau, ką galvoju“, tai reiškia – jis išsirinko megztuką ir klausia tavo nuomonės, o tu sakai: „Mano nuomonė tokia: aš pati jo nedėvėčiau, bet matau, kad tau jis tinka.“ Tai geras atsakymas, ir tada jis gali rinktis, beje, ir pasidomėti tavo skoniu ir tarti: „Man jis atrodo šaunus, o kodėl tau nepatinka?“ Tai tik mažas pavyzdėlis. Paprastai aš sakau, jog daugumai vaikų galima padėti pilną lėkštę, liepti valgyti ir jie valgys. Su šiuo vaiku taip nepakalbėsi, jam reikalingas visas bufetas, kad galėtų ateiti, kai išalks, ir pasirinkti, ką nori.

Abiejų tėvų galvose ir širdyse yra daug vertingų dalykų. Bet jūsų sūnui jie neprieinami. Galėčiau pasakyti šiek tiek aiškiau (bet nesakysiu, nes noriu būti romantiškas): meilės procesas vyksta iš tiesų ne tarp jūsų.

Kartais jis vyksta, kiekvienas žino, kad jis yra, bet jis turi kur kas daugiau potencialo. Abudu tėvai turi gausybę dalykų, kuriuos galėtų panaudoti geriems tikslams; jis irgi turi kur kas daugiau dalykų, kuriais galėtų atsilyginti. Tik reikia aiškiai įsivaizduoti, kad prieš mus – suaugęs vyras. Kai sakau, kad apskritai imtis auklėjimo nuo dvylikos metų jau vėlu, tai turiu galvoj, kad šiuo atveju jau visą laiką buvo per vėlu. Kitų vaikų tėvai galėtų auklėti toliau ir turėtų ištverti tik porą nemalonių metų. Bet šiuo atveju reikia liautis. Juk tai tas pats, lyg kas rytą maitintume jį kukurūzų dribsniais, nors jis kaip tik tų dribsnių ir nemėgsta, nuo jų jį pykina. Galėčiau duoti ir daugiau pavyzdžių, bet norėčiau sužinoti, kaip visa tai atrodo judviem, ar galėtumėt kiek nors pritaikyti sau?

MOTINA. Man labai tinka. Pastarosiomis savaitėmis taip ir jaučiau, kad viskas krypsta ta linkme.

JUULAS. Apie tai esu šiek tiek rašęs knygoje *Nein aus Liebe* („*Ne* iš meilės"): ten kalbama apie vaikus, kurie šitaip išeina į gyvenimą. Neprošal ir tėvui bei motinai pasvarstyti – ar ir aš buvau vaikas?

MOTINA. Aš – taip, buvau!

JUULAS. Aha, tu buvai! Puiku, bent jau tai nebus paslaptis. Ir kaip elgėsi tavo tėvai? Ar jiems pavyko tave „palaužti"?

MOTINA. Manau, kad ne. Prieš dvejus ar trejus metus man mama kartą sakė: „Visada buvo sunku integruoti tave į šeimą." O užpernai ėmiau praktikuoti jogą, ir nuo to laiko daug ką geriau perprantu ir išsiaiškinu.

JUULAS. O žinai, ką sako tavo mama? „Aš tavęs iš tiesų iki galo ir nepepratau."

MOTINA. Ji ir dabar vis dar manęs nesupranta. Bet aš to ir nelaukiu iš jos.

JUULAS. Ji ir neprivalo suprasti.

MOTINA. Taip, ir neprivalo.

JUULAS. Bet vaikelio tėvai, žinoma, to norėtų. Visai taip pat yra ir čia. Jis leidžiasi integruojamas, tik jei pajunta: „Galiu būti toks, koks esu, ir tegu niekas man nesako, kad turiu būti kitoks. Apskritai tegu niekas nelipdo man etiketės." Galima elgtis garbingai, vadinasi, būti atviram ir

tarti: „Tu tuoj išvesi mane iš kantrybės“ arba „Išeinu, antraip skelčiau tau antausį“. Taip sakyti leistina, bet nevalia prilipdyti jam etiketės: „Tu esi šioks ir toks.“ Tada jis žiebs atgal. Tas spaudimas gali (pabrėžiu, *gali*) iš dalies paaiškinti, kodėl jis be paliovos kimba prie broliuko. Jam reikia kaip nors atsverti tą spaudimą. (*Sūnui*) Bet pirmiausia turiu tikrai žinoti, todėl klausiu tave: kai kalbu apie tave, ar atpažįsti save iš mano žodžių?

SŪNUS (12 m.). Ko gero, taip.

JUULAS. Ar tai reiškia: taip, beveik visiškai?

SŪNUS (12 m.). Galima taip pasakyti.

JUULAS. Gerai. Tada jau galim žaisti. Juk jūs visi turite humoro jausmą, tad galima sakyti: štai dabar, nuo šios dienos, mes turim naują vaiką. Tą vaiką privalom pažinti. Šis berniukas yra šitiek pasiekęs mūsų padedamas, nors panaudojo visai nedaug iš to, ką jam siūlėm. Pasiekė mokykloje ir kitur, jo pažymiai kol kas ne per geriausi, tai jau kita šneka, bet tik įsivaizduokit, kiek jis galėtų pasiekti, jei niekas jam netrukdytų? Jeigu jam nereikėtų nuolat kovoti? Kiek daug galimybių atsivertų!

Kuris nors iš tėvų galėtų jam pasakyti: „Žinau, ką kalbėjo Jesperis, žinau, kad neturėjau to sakyti (*„nelipdyti etiketės“ sūnui ir nesakyti, koks jis yra*), bet dabar privalau, nes žodžiai sprūste sprūsta nuo liežuvio. Aš turiu pasakyti (o tu neturi to girdėti, bet pasakyti privalau), kad yra taip ir taip...“ Juk mes turim pasijusti esantys visaverčiai tėvai! Mums neužtenka pasakyti: „Gerai, dabar jis jau viską padarys pats...“ Jam būtinai reikia ryšio su mumis, bet tokio ryšio, kai su juo bus elgiamasi ne kaip su sunkiai auklėjamu mažvaikiu, o kaip su 32 metų vyru, geriau nepasakysi. Sunku tai įsivaizduoti, juk vis dėlto jis dar jaunas. Galima kreiptis į jį kaip į bičiulį ir tikėtis grįžtamojo ryšio. Galima likti tėvu ir paklausti: „Jaučiu, jog dabar turėčiau su tavim elgtis taip ir taip, o kokia tavo nuomonė?“ Galima jį paprašyti patarimo, kaip geriau atlikti tėvų vaidmenį. Jis geriau už mus žino, ko jam reikia ir ko nereikia. Tuo ir ypatingi vaikai, nes jie tai puikiai žino, bet, kaip ir visi, nenori būti vieniši. (*Pauzė*)

Ar ne? Žinoma, galėtume dar kur kas daugiau pakalbėti apie tuos dalykus, bet dabar, manyčiau, reikėtų padaryti pertrauką. Juk visa tai taip

neįprasta ir nauja. Visi privalom į tai šiek tiek įsigilinti, tada ir matysim, ką galėtume nuveikti.

TĖVAS. Labai ačiū už pašnekesį, iškilo labai daug naudingų pasvarstymų.

JUULAS. (*Sūnui*) Lik sveikas!

SŪNUS (12 m.). Aha.

Trečia šeima

Problemos dėl mokslo ir pasitikėjimas

DALYVIAI: motina, tėvas ir jųdviejų duktė (16 m.)

JUULAS. Kuris iš jūsų norėtų pradėti?

MOTINA. Aš. Man labiausiai rūpi mokyklos reikalai. Sakau „man“, nes nežinau, ką daryti. Mūsų duktė labai blogai mokosi, tačiau tvirtina, kad atsakomybės nestokoja; man irgi taip atrodo. Jau, rodos, viską išbandžiau: kontrolę, visas pagalbos formas, galiausiai atsiribojau gal kokį pusmetį, o dabar matau, kad ji vaikštinėja bedugnės pakraščiu, gali net būti pašalinta iš mokyklos, ir nežinau, ar teisingai elgiuosi, kad nesikišu ir tik stebiu.

JUULAS. Ar turi ką atsakyti?

DUKTĖ. Taip, ji visada per daug sielojasi, nes aš jau viską pati sugebu, bet ji nuolat bando mane kontroliuoti, o man tai visiškai nepriimtina.

JUULAS. Ką reiškia tavo pasakymas, kad tau tai visiškai nepriimtina?

DUKTĖ. Negaliu pakęsti, kai man kas nors bando nurodinėti. Tada užsisklendžiu ir nieko nebedarau.

JUULAS. Vadinasi, tu siūlai?..

DUKTĖ. Taip, palaukti.

JUULAS. Palaukti? Ar tai reiškia būti visai pasyviam ir abejingam?

DUKTĖ. Taip, žinoma. Aš neįžvelgiu čia tokios milžiniškos problemos kaip mano tėvai. Todėl per daug ir nesuku galvos.

JUULAS. Šitai man aišku, bet dabar kalbu ne apie tai, ar *tu* turi problemų

mokykloje, ir jei turi, tai kokių. Kalbu apie tavo mamą. Ji sėdi čia ir kalba: „*Man* atrodo, kad yra tokia problema, ir *aš* nežinau, ką man daryti." O tu sakai, jei teisingai supratau: „Jei tu mane klausinėji, tai klausinėk kuo mažiau."

DUKTĖ. ...

JUULAS. Taip ir nesupratau: pasakei *taip* ar *ne*?

DUKTĖ. Taip.

JUULAS. Gerai.

MOTINA. Sakyčiau, jog taip darosi ir šiais mokslo metais, nors man jau liežuvis ištino nuo tų kalbų. Trečius metus ji mokosi labai blogai, ir nežinia, kaip ilgai mokytojai dar bus jai atlaidūs, ir tas Damoklo kardas visą laiką kybo man virš galvos, o jai tarsi ir ne. Aš jai pasiūliau, kad ji gali bet kada ateiti ir paprašyti mano pagalbos; pati aš nesisiūlau, nes tada man reikėtų ruoštis, o tokiais atvejais mudvi niekaip nesutariam. Paskui aš vadovėlio medžiagą prisimenu ilgai, o ji – ne. Pasiūlymą mudviem kartu dairytis pagalbos (sykį jau esam taip dariusios) iškėlė ji. Nebežinau, ar dar galiu plačiau užmesti tinklą ir ar privalau. Kaip toli man dar eiti? Kiek galima kalti į galvą, kad mokslo metai eina veltui? Gal ji išvis nebenori tos mokyklos. Tai vis klausimai, kurie niekaip neišeina man iš galvos. Ir tai, ką aš čia ką tik išgirdau (*iš dukters*), girdžiu anaiptol ne pirmą kartą, ir man rodos, kad šiais mokslo metais įsiklausau į juos, gal net grynai iš egoizmo. Rūpesčiai dėl mokyklos atima daug laiko, o dabar aš jį skiriu kitiems dalykams. Rūpinuosi savais reikalais. O mokytojai vis tiek nepamiršta manęs – mes, be abejo, bendraujam, ir tai mane stebina, juk aš nuo to atsiribojau. Mokytojai man paskambina ir trumpai informuoja.

JUULAS. O ką tu atsakai?

MOTINA. Kalbėjau su viena mokytoja, kuri mane puikiai supranta, nes pati turi du tokius pat sūnelius. Nežinau, ką galėčiau jai pasiūlyti.

JUULAS. Vienas dalykas aiškus: norint išspręsti problemą bendromis jėgomis, visi turi pripažinti, kad tokia problema egzistuoja, o šiuo atveju to nėra.

MOTINA. Teisybė, tikriausiai dėl to mudvi ir nesusikalbam.

JUULAS. Ne tikriausiai, o be jokios abejonės.

TĖVAS. Manau, kad mes visi pripažįstam tą problemą, bet matom ją skirtingu aspektu. Mane ji irgi slegia. Man sunku ištverti tai, ko ėmėmės – kad mūsų duktė pati viską sprendžia ir už viską pati atsako. Jei paskui paskambina mokytoja ir skundžiasi, kad dukra vėl nedrausminga arba vėl gavo blogą pažymį, apie kurį mes iki tol nieko nežinojom, mudu nesutariam, ar ir toliau likti nuošalyje, ar vis dėlto įsikišti. Juk šiandien jau kalbėjom apie kėlimąsi rytais. Mes jau seniai nusprendėm, kad tegul ji pati keliasi. Bet neištvėręs bent dusyk kas rytą nueinu į jos kambarį ir primenu, kad jau metas. Tada pykstu ant savęs, bet ji vis kažkaip suspėja išeiti iš namų paskutinę minutę.

MOTINA. Ko gero, ir tai mudviejų problema.

JUULAS. To, manyčiau, niekas negali nuspręsti. Galim pasakyti tik tiek, kad yra tėvo bei motinos patirtis, ir abu tėvai sako: „Mudu turėtume ko nors griebtis, norim ką nors padaryti.“ Ir yra duktė, kuri sako: „Nėra jokios problemos ir nenoriu jokios pagalbos.“ Ir čia kyla klausimų klausimas: kiek pasitikėjimo dukterim jūs praradot per pastaruosius keletą metų dėl šio proceso?

MOTINA. Nenorėčiau kalbėti apie pasitikėjimą apskritai. Dėl mokyklos reikalų pasitikėjimo kaip ir nebeliko, nes nebėra pagrindo, yra tik viltis, o ne pasitikėjimas. Kitais atžvilgiais pasakyčiau, kad ji jau tvarkosi pati, tą ir ji pripažįsta, čia yra kitų temų, ne tik pasitikėjimas ir susitarimai. Man aišku ir esu rami, kad su kitais dalykais ji pamažu susidoros, bet tik ne su mokykla.

JUULAS. Tai šnektelkim dar apie pasitikėjimą.

MOTINA. Gerai.

TĖVAS. Aš galvoju kitaip. Tikiu, kad mūsų duktė pasieks tai, ko nori, net ir mokykloj. Ir tikiu, kad ji toliau lankys mokyklą, ir to pasitikėjimo man netrūksta.

JUULAS. Norėčiau dar kiek pakalbėti apie tą pasitikėjimą. Juk ji vis labiau ir labiau pasikliauna savim dėl mokyklos ir kitų dalykų, atsiskiria ir darosi savarankiškesnė, tai ko dar norėti tėvams? Ir štai tada pasitikėjimas tampa labai svarbus, bet ne atskirais klausimais, kaip kad mokykla ar

pan., bet pasitikėjimas dukterimi kaip žmogumi, galinčiu pasiekti gyvenime viską, ką tik gali. Bet taip aiškiai ir neišgirdau, ar toks pasitikėjimas yra, ar jo nėra.

MOTINA. Ne visai aišku ir man. Jei lieptumėt man nuspręsti, nežinočiau, ką sakyti. Dėl jos gyvenimo, dėl mokyklos ir išsilavinimo visiškai nesu tikra. Bet jei kalbėtume apie jos mokėjimą bendrauti, gyventi tarp žmonių, tvirtai stovėti ant kojų, patvirtinčiau: taip, tai jai sekasi. Ar matote čia prieštaravimą? Aš ką tik svarsčiau, kaip tai skamba.

JUULAS. Aš negaliu to klausytis. (*Juokiasi*) Toks dalinis pasitikėjimas. Nesiimu spręsti, ar tai gerai, ar blogai. Tik iš patirties žinau, kad jaunimui pasitikėjimas yra pats svarbiausias dalykas. Man nereikia tėvų pasitikėjimo, kai gerai sekasi, bet reikia, kai nesiseka. Pasitikėjimas neprivalo reikšti, kad štai dabar imsiu ir padarysiu tai, ką, senių nuomone, turiu padaryti. Jis, kaip jau esu sakęs, reiškia tikėjimą, kad aš savo galimybėmis, viskuo, ką esu gavęs iš tėvų, sudėjęs viską į krūvą pasieksiu geriausią rezultatą iš visų man įveikiamų. Šitoks pasitikėjimas labai svarbus. Gali išgyventi ir be jo. Bet tada labai praverstų žinojimas, kad tu jo neturi.

MOTINA. O ar mano atveju tai dar neaišku?

JUULAS. Man – ne. Tačiau kai kada naudinga išsakyti balsu ir pasiklausyti savęs: o kaip dabar?

MOTINA. Tada aš paklausiu: ar įmanomas dalinis pasitikėjimas?

JUULAS. Ir taip, ir ne, bet tokiu atveju tai nebeturi nieko bendro su pasitikėjimu. Dažnai pateikiu tokį pavyzdį. Kai dar buvau 60-ies žmonių viršininkas, priėmiau į darbą kompiuterių techniku ilgametį alkoholiką. Tas žmogus jau keliolika metų laikėsi tokios tvarkos: keturis penkis kartus per metus pusę dienos geria, tada sunkiai suserga, gulasi į ligoninę, o po 14 dienų sugrįžta. Aš jį priėmiau ir tris metų ketvirčius nieko neatsitiko, o paskui ėmė ir nutiko. Ir štai jis atneša prašymą atleisti iš darbo. Klausiu: „Kodėl?", o jis sako: „Juk tu nebegali manim pasitikėti". Atsakiau: „Aš tavim visiškai pasitikiu! Įdarbinau alkoholiką žinodamas, kad tu tris, keturis, penkis kartus per metus surengsi man tokį spektaklį. Tad aš tavim visiškai pasitikiu." Neturėjau jokių iliuzijų, kad jei žmogus jau 40 metų yra alkoholikas, aš stosiu prieš jį kaip koks dievas ir tarsiu: „Galėsi čia

dirbti, bet privalai liautis gėręs." To nėra mūsų sutartyje, tai būtų nesąmonė. Štai koks dalykas. O dabar dėl to jausmo. Žiūriu į savo dukrą ir džiaugiuosi. Mano duktė – nuostabi mergaitė, tik aš ir mano vyras galėjom susilaukti tokios nuostabios mergaitės, mes tokie laimingi!

MOTINA. Ajajai (*juokiasi*), bet... Aš dar statybos aikštelėj (*jaunatvišku protu*) dėl to jaudinausi ir dėl pasekmių, nes tik aš ir matau pasekmes.

JUULAS. Kas žino, duktė gal irgi 25 procentus išgirstų, jei tėvai kalbėtų apie pasekmes. Negali žinoti. Tikra tik tai, kad kilo – kiek laiko jis jau trunka, nežinau – konfliktas dėl jos požiūrio į mokyklą, mokymąsi ir t. t. Dėl to sielojosi tėvai, rūpinosi, bandė vienaip ir kitaip, sakė: „Turim ko nors griebtis", išmėgino įvairius būdus, bet iš viso to buvo mažai naudos. Dabar priėjom tokį tašką, kai tėra viena galimybė, būtent, kad tėvas sėstų šalia dukters ir tartų: „Ar negalėtum dėl manęs padaryti, kad mama būtų laiminga?"

MOTINA. (*Juokiasi*) Dėl mokyklos!

JUULAS. Juk kitų problemų ir nėra, tik dėl mokyklos! Štai ką jums pasakysiu: jūsų duktė, be abejo, kaip ir visi kiti, žino jai taikomus apribojimus, tėvas ir motina – taip pat. Ir štai abu gimdytojai atsitrenkia į tuos apribojimus ir nebežino, ko griebtis. Gal jūsų duktė taip pat susiduria su jūsų apribojimais ir nebežino, ką daryti. Visi bandymai pagerinti padėtį nuėjo niekais. Tėvai gali apsispręsti tardami: štai mūsų duktė, o štai čia mūsų planas, kurio tikslas – kad duktė imtų geriau mokytis. Iki šiol jis buvo nesėkmingas, tad mes jo atsisakom ir nebandom pakeisti kitu planu. Mūsų dukrelė protinga, ir užteks jai *vieną* kartą pasakyti: „Jei tau reikės pagalbos, ateik, lauksim tavęs." Štai taip.

MOTINA. Ir to užteks?

JUULAS. To mes nežinom. Bet žinom, kas yra įmanoma, kas realu. Apie visa kita galėtume šnekėti valandų valandas, bet dėl to taptų tik neaiškiau. Jei nuosekliai laikysimės pesimistinių tavo prognozių, tai galėsim įsivaizduoti ateisiant tokį metą, kai jūsų dukrai prireiks tėvų. Ir tada bus svarbu, kad abu tėvai ją paremtų. Vadinasi, kad jie nekalbėtų: „O kur tu buvai anksčiau" arba „Argi ne mano tiesa, aš visada sakiau..." Bet kad būtų iš tiesų pasirengę jai padėti ir galėtų tarti: „Tai mano pareiga, tėvo (motinos) pareiga, norėjom, kad mūsų dukrelė galėtų daugiau pasinau-

doti mūsų pagalba, negu ji pasinaudojo. Tačiau dabar taip nebeatrodo. Rodos, ji viską turėjo, ko tik reikėjo, ir ji tuo naudojosi, bet dabar jau per vėlu, šaldytuvo nebėr." Todėl ji ir sako: „Turiu verstis pati viena."

MOTINA. *Pati viena* ir liks *pati viena*. Juk jau kalbėjom, kad nedera palikti jos vienos, bet gal tai priklauso nuo amžiaus skirtumo? Čia aš ir rizikuoju: ką dabar reiškia *pati viena*, kiek čia yra to vienišumo?

JUULAS. Pati viena – tai tokia sąvoka, apie kurią sunku kalbėti. Man atrodo, jog ji tam tikra prasme yra labai vieniša, todėl nederėtų jos palikti visada vienos. Bet tai priklauso ir nuo to, ar gali būti toj pačioj patalpoj tik kaip kitas žmogus, o ne kaip motina arba moteris, vaidinanti motiną. Tai sunku. Tačiau labai aišku ir tai, kad ji ir balsu, ir kūno kalba sako: „Mama, išeik."

MOTINA. Taip ir yra.

JUULAS. Tėvus ir vaikus sieja seni papročiai. Tradiciškai tarp tėvų ir vaikų nebūna labai daug dialogų. Būna tėvų, kurie nuolat klausinėja, kaip ten buvo darželyje, mokykloje ir t. t. Iki 7–8 metų vaikai į tuos klausimus atsakinėja ilgais pasakojimais su daugybe smulkmenų, o paskui pamažu liaujasi. Tada neretai kyla ir sunkumų. Jaunimas nenori nutraukti ryšio, bet nebenori ir atsakinėti į klausimus! Nes kas *atsakinėja* į klausimus, tampa pažeidžiamas. O kas *uždavinėja* klausimus, tas gali pasislėpti už savo klausimų ir nėra pažeidžiamas. Pašnekovai tampa nelygiateisiai. Tėvai, kurių vaikui 15–17 metų, dažnai dejuoja: „Dieve mano, bet juk jei man nevalia klausinėti, tai aš taip nieko ir nesužinosiu. Ką gi man daryti?" Atsakymas toks: tada reikia šnekėtis. Įsivaizduoti, jog dabar tai ne mano vaikas, o mano gera draugė ar mano vyras. Ką šiandien papasakočiau savo draugei arba vyrui? Ar ką nors patyriau, perskaičiau, kaip man sekėsi per visą dieną? O kai ką nors pasakoji, ką nors formuluoji, savaime liaujiesi vaidinusi motiną, nes imi kalbėti apie save, savo mintis ir savo išgyvenimus. Ir nustoji kartojusi: „Tu, tu, tu..." Atsitinka taip pat kaip kalbant telefonu: kai ragelyje pasigirsta „tu, tu, tu", suprask – nebėra ryšio. Tą žinome visi, tik neprisimenam. Turime specialiai pratintis, bet juk tai – geriausia galimybė užmegzti naują ryšį. Akivaizdu, kad tas metas, kai judu su dukterimi siejo tėvų ir vaiko ryšys, jau praėjo. To ryšio nebėra.

MOTINA. Ir todėl būna ypač sunku, kai vaikas vėl tampa vaiku. Mamos viešbutis ir t. t. Mes juk jau visa tai apsvarstėm.

JUULAS. Man jau 60 metų, bet vis tiek kartais imu ir pasielgiu kaip septynmetis. Taip nutinka ne tik paaugliams. O kad paaugliai tokį mišinį sukuria, tai tiesa: „Dabar kalbėk su manim kaip su suaugusiu, bet aš norėčiau elgtis kaip vaikas." Tikėtina, kad išeitį iš tokios situacijos nesunkiai ras tėvai vadovaudamiesi savo patirtim, nes ne visada kalti būna tik patys paaugliai. Tačiau tai turi baigtis, ir tada atsiranda daug galimybių reikštis naujam turiniui. Tuo aš visiškai įsitikinęs. Bet tas žaidimas – net nevadinčiau jo žaidimu, tai per daug paviršutiniška – jau praeitis. Jau kažin kada tu atėjai pas ją ir pasakei: „Štai tau vitaminai", ir taip pat seniai duktė atsakė: „Ačiū, man jų nereikia". Tada, žinoma, prabilo patirtis ir tu tarei: „Vitaminų reikia kiekvienam."

MOTINA. Taip, savaime aišku. O ką, nereikėjo to sakyti?

JUULAS. Nereikėjo, nes tai reiškė: „Aš nepatenkinta ne tik tavo pažymiais. Man rodos, kad tau ir proto trūksta, todėl kasdien kartoju tau tą patį, kad nepamirštum." Iš to nieko gero. Gal kurį laiką namie bus tyliau. Bet atsiras vietos kai kam kitam. (*Dukteriai*) Dabar pabandysiu kalbėti už tave. Kaip manai? Ar man pavyks?

DUKTĖ. Gerai.

JUULAS. Galėsi mane pataisyti. Ar man gerai sekasi, ar tik pusėtinai?

DUKTĖ. Taip.

JUULAS. (*Motinai*) Tai buvo toks vertimas.

MOTINA. Taip, man rodos, aš jau supratau. Juk šitaip ir būna. Ko gero, sunkiausia pereiti nuo viena prie kita.

JUULAS. Taigi, kiekvienoj šeimoj vis kitaip. O šiuo atveju belieka apgailestauti, kad jūsų duktė taip atkakliai ginasi, nors jums ir neatrodo, kad ją puolate.

MOTINA. Taip, supratau, ką nori pasakyti.

JUULAS. Bet tuo skausmu dalijasi tik tėvai, o ne mama su dukra. Liūdnoka.

MOTINA. Taigi. Tas jausmas, kad tampi nebereikalinga.

JUULAS. Bet gimdydama tikriausiai irgi žliumbei.

MOTINA. Taip, sunku buvo.

JUULAS. Matau. Vadinasi, sunku buvo jau ir anksčiau.

MOTINA. Išgirdau tai, apie ką jau ir pati buvau pradėjusi galvoti.

JUULAS. Ačiū.

TĖVAI. Ačiū.

Šeimos atsiliepimas po keturių savaičių

MOTINA. Seminaras buvo mums įdomus, šiek tiek ir palengvėjo, patiko dar ir todėl, kad buvo aptartos visos temos, kurios kelia mums rūpesčių kasdienybėje. Man, kaip klausytojai, jis davė daug naudos. Šis tas pasikeitė ir mūsų gyvenime. Duktė vėl dažniau vakarieniauja su mumis. Aš ir pati pratinuosi pareikšti nuomonę, užuot draudusi. Tada ir pačiai lengviau. Tačiau pagrindinė mūsų problema, atsainus požiūris į mokymąsi, nė kiek nepajudėjo iš vietos, ir situacija nepasikeitė.

Ketvirta šeima

Patrankos ir ginčo kultūra

DALYVIAI: motina, tėvas, motinos duktė (14 m.), abiejų tėvų duktė (10 m.). Dvi jaunesniosios dukterys (4 ir 1 m.) nedalyvauja

TĖVAS. Pagrindinė mano problema štai kokia: dažnai dvi vyresniosios dukterys mane labai pribloškia tuo jaunimo žargonu. Jį suprasti man labai sunku, kartais pasijuntu visiškai bejėgis. Ką man tuomet daryti, kaip suktis, kaip reaguoti? Man tai didžiulė problema, juoba turiu pasakyti užbėgdamas už akių, kad turiu nuostabius vaikus, kurie puikiai viską sugeba, ir aš savo dukromis tikrai didžiuojuosi. Bet va su tuo žargonu niekaip nesusidoroju. Gal man kas galėtų pagelbėti, patarti, ką darau ne taip, kaip man geriausia elgtis?

JUULAS. Ar tai svarbiausia jūsų tema?

MOTINA. Mes nesam visiškai apsisprendę, kuri tema mums svarbiausia. Daug jų buvo jau svarstoma. Dviejų jaunesniųjų vaikų čionai neatsivežėm, jie dar per maži, bet mūsų šeimoj auga keturios dukros, o jų amžiaus skirtumas didžiulis: vyriausiajai 14 metų, o jauniausiajai – pusantrų, ir tai man yra didžiausias sunkumas, tas pavojingas šokinėjimas per amžiaus pakopas. Na ir tai, apie ką šnekėjo mano vyras: jaunimo žargonas ir visa kita, kaip tai suderinti su mūsų mažosiomis, taip ir gyvenam savo namuose. Turbūt galit įsivaizduoti.

JUULAS. Ar yra dar kokia nors tema, kuri tau rūpi, ar galim nuo to pradėti ir paskui eiti toliau?

MOTINA. Galėtume nuo to pradėti, o paskui gal ir pereiti prie kito klausimo.

JUULAS. (*Tėvui*) Jei dabar galėtum ištarti tik du sakinius (juk nemėgsti ilgai šnekėti, argi ne?), ką norėtum jais pasakyti abiem mergaitėms apie save?

TĖVAS. Judvi esat nuostabios.

JUULAS. Tai apie mergaites, ne apie tave. Gauni dar du sakinius.

TĖVAS. Sunku... man greitomis trūksta žodžių. Negaliu išreikšti.

JUULAS. Gerai, neskubėk.

TĖVAS. Man dabar niekas nešauna į galvą.

JUULAS. Tiek to, aš tau truputėlį padėsiu.

TĖVAS. Tikrai, padėk man truputėlį.

JUULAS. Pirmas sakinys būtų toks: *Man labai gaila*.

TĖVAS. Man visada būna sunkumų, kai mane smarkiai užsipuola griežtais žodžiais. Nuo pat to laiko, kai išėjau iš tėvų namų, niekas man nepadėjo ir nieko doro nedavė. Todėl aš kitąsyk per daug aštriai ir atkertu.

JUULAS. Visa tai gerai, bet čia yra analizė. Norėčiau gauti žinią. Dabar sakei, jog tau skaudu, kai jos taip pasielgia. Tai ir sakyk, ko norėtum iš jų abiejų?

TĖVAS. Kad būtų draugiškesnės. Galėtų kai kada būti ir bjaurios, bet kitąsyk ir draugiškos, ne tokios šiurkščios.

JUULAS. Ar teisingai supratau, kad užtektų šiek tiek draugiškumo?

TĖVAS. Taip, užtektų.

JUULAS. (*Vyriausiajai dukteriai*) Ką galėtum atsakyti?

DUKTĖ (14 m.). Galvoju. Kai susiginčiju su tėčiu, pasitaiko, kad garsiai šaukiu, gal ir ne visada kalbu maloniai, nes esu be galo ūmaus būdo, bet dažnai ir jis elgiasi kaip aš. Mes galim ir pasiginčyti, manęs tai netrikdo, ir gal tai normalu, kad *jis* šneka su manim taip, kaip *aš* su juo, nes juk iš tiesų turėčiau elgtis pagarbiai – taip ir yra, bet kai mudu ginčijamės, tada būna visko...

JUULAS. Kai girdžiu taip kalbant tavęs nepažinodamas, pagalvoju: žinoma, kivirčijantis reikalingas koks nors ginklas, o kaip sako tavo tėvas,

pasitaiko, ir net labai dažnai, kad tu šaudai iš patrankos, o jis mieliau norėtų kautis mažu moterišku pistoletu. Štai ir kyla klausimas: ar jis kartais iškyla prieš tave toks didelis, toks galingas, kad tau būtina tokia patranka?

DUKTĖ (14 m.). Taip, paprastai jis esti labai ramus, bet jeigu jau duoda sau valią, taip atsitinka labai retai (nes dažniausiai jis vis atsitraukia), tai jau tada... Mudu esam labai skirtingi, nes jis nėra tikras mano tėvas. Mama sako, kad aš panaši į savo tikrąjį tėvą ir paveldėjau net jo elgseną, nors aš abejoju, ar galima ją paveldėti, bet ji mano, kad mudu gan panašūs, dėl to ir kyla problemų, kad aš su tėčiu dažniau susikivirčiju negu mano sesės, jau vien todėl, kad esu visai kitokia.

JUULAS. Ar turi ką pasiūlyti? Bet pirmiau man reikia žinoti, kaip ilgai judu gyvenat kartu?

DUKTĖ (14 m.). Nuo tada, kai man buvo pusantrų metų.

JUULAS. Tad jau labai seniai.

TĖVAS. Ji yra mano duktė, be jokių kalbų.

JUULAS. Nors ir be tavo genų.

TĖVAS. Be genų.

JUULAS. Ar gali pasiūlyti, ką jam daryti kitaip, kad tau nereikėtų šaudyti iš didžiosios patrankos?

DUKTĖ (14 m.). Pavyzdžiui, sėdžiu prie kompiuterio – turiu teisę užimti kompiuterį tik triskart per savaitę po pusvalandį. Iš tikrųjų prisėdu prie jo dažniau nei triskart per savaitę, tačiau sutinku su tokiu laiko apribojimu, nesvarbu, tai pasako ar mama, ar tėtis. Bet būna, kad jis ateina jau po 20 minučių ir sako: „Dabar pasitrauk, leisk ir kitiems“ ar pan., o paskui pats sėdi visą vakarą kokias pusketvirtos valandos. Tai mane labai įsiutina, kodėl aš jau po 20 minučių išsveičiama, turiu eiti šalin, o jo niekas nevaro lauk ir jis sėdi sau kiek tinkamas. Žinoma, tai jo kompiuteris, bet...

JUULAS. O jei nebūtų tokios taisyklės, kaip tau rodos, kaip tu tvarkytumeis su kompiuteriu?

DUKTĖ (14 m.). Manau, net jei nebūtų tos taisyklės, pirmiau padaryčiau visa kita, ką reikia, ir tik paskui eičiau prie kompiuterio (jis stovi mūsų

svetainėj, tai visi pro jį vaikšto), ir tai gal ne kasdien, o kas antrą dieną po pusvalandį ar tris ketvirčius valandos.

JUULAS. Aš to klausiu, nes manau, jog tai lengva suprasti: kai patėvis ateina kaip koks policininkas, tai jau savaime sako, nors ir ne visai tiesiogiai, kad esi ne tiek jo duktė, kiek nusikaltėlė. Štai aš ir noriu sužinoti, ar taip iš tiesų yra, ar tu tiki, kad jūs galit savo šeimoje susitvarkyti ir be policijos.

DUKTĖ (14 m.). Aš jo ne visada paklausau. Mamos paklausau, o tėčio ne.

JUULAS. (*Juokiasi*)

DUKTĖ (14 m.). Mat mama yra bjauri, o tėtis šiek tiek ištižęs. Kad ir iš ryto, kai reikia keltis. Aš nelipu iš lovos, tada ateina tėtis, kokius tris keturis kartus, o aš vis nesikeliu, tada ateina mama ir aš iš pirmo karto jau ant kojų, nes kitaip ji pasidaro bjauri.

JUULAS. Mama pasidaro?.. Neišgirdau.

DUKTĖ (14 m.). Ateina mama ir aš kaipmat keliuosi, nes kitaip ji pasidaro bjauri.

JUULAS. Vadinasi, jei tu nesikeli, mama pasidaro bjauri, tai kur čia didžiausias skirtumas?

DUKTĖ (14 m.). Matai, tėtis – kaip ir niekas. Jis visada įeina ir sako: „Dabar jau kelkis“ ar pan., o aš tik apsiverčiu ant kito šono ir miegu toliau.

JUULAS. Aha.

TĖVAS. Bet į mokyklą nueini, ir tai svarbiausia.

DUKTĖ (14 m.). Kiekvieną dieną.

JUULAS. Viena vertus, jis nedaro tau jokio įspūdžio, kita vertus, manai, kad jis per daug panašus į policininką ir todėl tu priversta gintis sunkiaisiais ginklais.

DUKTĖ (14 m.). Gal ne tiek į policininką, bet elgiasi vis šiek tiek juokingai. Mes turim arklių, tai jis man liepia nueiti pas arklius, o kai nueinu į viršų, jis jau ir vėl čia pat: „Tada galėtum jau ir tvartą išmėžti.“ Aš retai aplankau savo arkliuką, bet kai tik nueinu, bemat ir išgirstu: „Galėtum jau ir tvartą išmėžti“, tai žinodama verčiau ir nebeinu, nes tada turėsiu ir tvartą išvalyt.

JUULAS. Viską supratau. Štai ko man dar trūksta ir ką norėčiau sužinoti: ką galėtum pasiūlyti tėčiui? Ką jis turėtų daryti kitaip, kai pagalvoji, ko jis iš tiesų nori?

DUKTĖ (14 m.). Nesupratau.

JUULAS. Jis ateina pas tave, kaip yra įpratęs, o tu arba imi šaudyti iš patrankų, arba pagalvoji: „Nekreipsiu dėmesio į jo žodžius arba išvis nebelankysiu savo arkliuko."

DUKTĖ (14 m.). Kai jis mane sunervina, pirmiausia griebiuosi tų patrankų.

JUULAS. Taip tai taip, bet juk tai tavo patranka, ji yra tau ant liežuvio! Gal turi ką pasiūlyti? Gali ir neturėti, bet man vis atrodo, kad jei tėvai klausinėja tokius kaip aš, tai kodėl negalėtų ir savo vaikų pasiklausti. Užtat man ir smalsu, ar neturėtum ko patarti.

DUKTĖ (14 m.). Nagi štai, jei aš ką darau, tegul nesako vos po penkių minučių: „Baik jau, eik šalin", vadinasi, nuo kompiuterio, televizoriaus, telefono ar kitko. Tai tik dėl aparatūros, bet panašiai ir dėl arklių, štai kur problemos. Kai einu į tvartą, kad nesakytų „Išmėžk tvartą" ir leistų man pačiai rūpintis savo arkliu. Manau, jis patenkintas, kad aš rūpinuosi savo arkliu, bet užtat tegul nesako, kad turiu dar ir tvartą išmėžti, nes privalau rūpintis tik tuo arkliu.

JUULAS. (*Tėvui*) Ar tai nesukelia tau minčių?

TĖVAS. Tam tikrų minčių sukelia, ir jau radau išeitį, tu pati gali tai patvirtinti (*podukrai*), nes visada baisiai karščiuodavausi dėl tų dalykų, jei kas nors nesiseka ar vyksta ne taip, kaip reikia. O pastaruoju metu paprasčiausiai kiek mažiau imu į galvą (ne taip griežtai paisau taisyklių, esančių mano sąmonėj), ir dabar jau sutariam visai neblogai, reikalai pagerėjo.

JUULAS. Man beliko vienas klausimas. Štai kas įdomu: kai duktė tampa tokia bjauri ir sako, kad tai greičiausiai paveldėjo iš tėvo, o po poros minučių taria, kad jos mama bjauri, tai aš nebežinau, ar tai gauta iš mamos, ar iš tėčio?

DUKTĖ (14 m.). Bjaurų būdą paveldėjau ne iš tėčio, esu karštakošė kaip mama, bet tas kitas piktumas, per kurį dažnai susikivirčiju su tėčiu, nes mudu tokie skirtingi, yra iš...

JUULAS. Dabar kalbi apie tikrąjį tėvą.

DUKTĖ (14 m.). Taip.

JUULAS. Čia mums išėjo šiokia tokia painiava. (*Tėvui*) Ką tu gali padaryti? Yra keli variantai. Vienam vyrui su keturiomis ar net penkiomis moterimis ne taip jau paprasta.

TĖVAS. Man sekasi visai neprastai, tik kartais susinervinu. Negaliu labai skųstis. Jos visos labai šaunios panelės.

JUULAS. Taigi, bet ir šaunios panelės esti aikštingos.

TĖVAS. Tai jau kita kalba. Taip, jos aikštingos. Tenka apsišarvuoti, sutramdyti pyktį.

JUULAS. Patirtis man sako, kad reikia apsisaugoti.

TĖVAS. Vadinasi, turiu dar kiek pasitobulinti.

JUULAS. Vienintelė man žinoma išeitis, ir ne tik susiginčijus su 13, 15 metų vaiku arba penkiamečiu, bet ir su 35 ar 40 metų žmogumi: jei tik pajunti, kad per daug skaudini pašnekovą, pasitrauk. Nes alternatyvos tik tokios: arba lieki savo pozicijoje kaip koks idiotas ir leidiesi visų apšaudomas, arba atsigabeni savo patranką, bet šiuo atveju iš to nieko nebus.

TĖVAS. Kiltų per daug triukšmo ir nebūtų jokios naudos.

JUULAS. Pasitraukti, toks mano pasiūlymas. Yra sena patarlė: „Kalk geležį, kol karšta“, bet čia ji netinka. Čia reikia palaukti, kol atauš. O jei kaip reikiant įkaito, pasitrauk. Jei ne – užsidegsi, ir tavo duktė paskui jausis kalta. Taip iš tiesų gali apsaugoti ir save, ir ją, ir tai anaiptol nebus silpnumas. Tai nereikš, kad negaliu kovoti, negaliu susivaldyti ar pan. Tik paprasčiausiai nežinau, ką daryti, ir kaip toliaregiškas žmogus pasitraukiu. Taip ir siūlau elgtis. Kaip tau rodos, gal verta pagalvoti? Ar tai įmanoma?

TĖVAS. Tokį pasiūlymą jau lyg ir esu girdėjęs, o gal ir pats sumąstęs, ir manau, kad man asmeniškai tokiu sunkiu metu geriausia tiesiog atsiriboti. Pasitraukti, ir tiek, nekaitinti atmosferos. Paskui ataušus pradėti iš naujo. Man asmeniškai taip geriausia. Apie tai jau ir pats galvojau.

JUULAS. (*Dukteriai*) Noriu tavęs paklausti: kai būni tokia susijaudinusi, tai negirdi, kas tau sakoma. Ar taip ir yra?

DUKTĖ (14 m.). Taip.

JUULAS. Vadinasi, nėra prasmės sakyti tau *ne*.

DUKTĖ (14 m.). Tada būna dar blogiau.

JUULAS. Taip.

DUKTĖ (14 m.). Bet dabar, man rodos, reikalai jau gerėja. Prieš kokį pusmetį buvo dar blogiau.

JUULAS. Taip, žinau, ir dar galiu tau pasakyti, kai tau bus 50 metų, bus dar geriau. (*Juokiasi*) Bet svarbu ne tai, kad *tu* tokia negera, svarbu tai, kad dėl to tavo tėvui negera. Ir tai, ką jis gali padaryti. Žinoma, jis gali tavęs paklausti: „Ar negalėtum manęs apsaugoti nuo to?“ Ir tu atsakysi: „Ne, kai jau taip įsikarščiuosim, tada negalėsiu.“ Jis tavęs tarsi prašo, o tu atsakai: „Deja, negaliu to prižadėti.“ (*Duktė linkteli*) Todėl jam tenka gintis pačiam.

DUKTĖ (14 m.). O jis tai gali.

JUULAS. Iki šiol negalėjo!

TĖVAS. Na, ne visada.

JUULAS. (*Dukteriai*) Jis gali tik tavo vaizduotėje.

DUKTĖ (14 m.). Aš taip suprantu, nes jis jau suaugęs, jam 37 metai, o man 14. Jo kur kas didesnė patirtis, tai turi kaip nors pats įstengti. Pavyzdžiui, aš nuo jo juk apsiginu.

JUULAS. Tai kaip, bandysi ar ne?

DUKTĖ (14 m.). Bet aš vis tiek nesuprantu, kodėl jis pats negali. Pagaliau nėra taip jau blogai, aš jau kiek kartų bandžiau kalbėti su juo maloniai.

JUULAS. Tau ir nebūtina suprasti, pakanka žinoti. Taip jau yra, jis negali. Dabar mes kalbėjom: jis gali mėginti pasitraukti, kol dar tik šiek tiek skaudu, nelaukti, kol bus labai jau blogai. Bet tu klysti manydama, kad žmonės, vyresni kaip trisdešimties, gali apsiginti patys. Taip nėra. Vadinasi, jei tu pati gali, tai privalai ginti ir tuos senus žmones. (*Juokiasi*) Suprantu tavo mintį: „Man dar tik 14, todėl daug kas leistina. Dar neprivalau būti kaip reikiant atsakinga ir galiu žaisti kaip noriu.“ Tam pritarti aš negaliu ir nenoriu. Tik noriu tau pasakyti, kad yra ne taip. Vaikas arba

paauglys gali ką nors pasakyti arba padaryti, nuo ko nei tėvai, nei kiti suaugusieji apsiginti niekaip negali ir, deja, dažnai pajunta arba pagalvoja: „Bet juk negaliu savo vaikui pasakyti tiesos apie save. Negaliu savo vaikui prisipažinti, kaip man skaudu“ arba „Negaliu apsižliumbti prieš savo vaiką“ ar pan. Ta iliuzija, koks turi būti suaugęs žmogus, nesvetima ir daugeliui suaugusiųjų, ne vien tau. Bet čia šnekam apie žalos mažinimą, nes jeigu to nebus, jei tėvas neįstengs (*apsiginti*), tada jums kils bendravimo problemų. Nebūtinai labai didelių, bet jų bus. O galėtų ir nebūti. Tu jau kėlei įdomų klausimą: ar galima tai paveldėti?

DUKTĖ (14 m.). Gal ne tiek paveldėti, kiek nusižiūrėti.

JUULAS. Būna ir vieno, ir kito. Tu keturiolika metų gyvenai su savo mama, vienuolika – su šiuo vyriškiu, o tikrąjį savo tėvą ar matai? Vargu.

DUKTĖ (14 m.). Retai.

JUULAS. Ar taip buvo visuomet?

DUKTĖ (14 m.). Ne, seniau dar mama tuo pasirūpindavo, o dabar aš jau vyresnė. Bet dėl jo kyla visokių problemų.

JUULAS. Dabar užduosiu sunkų klausimą. Į ką tu panašesnė išvaizda, būdu ir kitkuo, į motiną ar į tėvą?

DUKTĖ (14 m.). Veikiau į tėvą.

JUULAS. (*Motinai*) O tau kaip atrodo?

MOTINA. Randu daug savo bruožų, bet dabar ji jau keičiasi. Ką tik pati sakė, kad iš tiesų yra labai panaši į tikrąjį tėvą. Aš irgi tai minėjau, gal net dusyk.

DUKTĖ (14 m.). Dabar – taip, bet ne visada.

MOTINA. Dabar jau taip, jau keičiasi. Dabar tu jau daug kuo panaši į tikrąjį tėvą.

JUULAS. Į tėvą?

MOTINA. Taip, į tikrąjį tėvą. Tai, man rodos, ir yra didelė mūsų šeimos problema, tas jos panašumas, ji visai kitokia nei dabartinis mano vyras, ir dėl to mums kyla daug sunkumų.

JUULAS. Ir man atrodo, kad stinga pusiausvyros tarp dviejų tėvų. Tau derėtų kiek labiau „patašyti“ savo tikrąjį tėvą, o patėvį gal truputį mažiau.

DUKTĖ (14 m.). Ne kažkiek ir jį tašau, bet tikrojo tėvo neleidžiu sau nė tiek paliesti.

JUULAS. Taip, suprantama.

DUKTĖ (14 m.). Pastarąjį kartą sakiau jam, kad jis visai kaip paauglys, tada jis vėl užsiožiavo ir tarė: „Nuostabu, kad taip manai, bet mesk tai iš galvos. Man taip neatrodo.“ Kartais jis elgiasi kaip mano šešiametė sesutė.

JUULAS. Bet tai reiškia, kad tavo patėvis kai kada gauna pylos daugiau, nei iš tiesų yra vertas, ir tai natūralu.

TĖVAS. Taip ir turi būti, į ką gi ji daugiau kreipsis? Juk tikrojo tėvo nepaauklės.

JUULAS. (*Motinai*) Dar turim laiko, jei esi parengusi kokių klausimų.

MOTINA. Pereiti dabar anaiptol nėra lengva. Manau, kad mano vyresnioji daug išlieja ant patėvio tokių dalykų, kurių jis nenusipelno.

DUKTĖ (14 m.). O jis taip pat išlieja ant manęs.

MOTINA. Taip, ir jis – ant jos, kas tiesa, tai tiesa. Įsiunta ant manęs, kas be ko, ir išlieja pyktį ant jos. Mums tai ne retenybė. Ir tai atsiliepia visai šeimai, kai abu tėvai nebesusivaldo. Juk mudu stačiai pervargstam, dar ir tas kūdikėlis, ir tas nuolatinis cirkas su vyriausiąja dukra. Neberandam išeities.

JUULAS. Koks ten dar nuolatinis cirkas su vyriausiąja dukra?

MOTINA. Nagi, kaip žinoma, paauglė, ir tiek. Reikalavimai be paliovos: „Noriu to, noriu ano.“ Mesteli man lyg tarp kitko: „Ar galima?“, o aš užsiėmusi visai kitais dalykais, bet dabar jau įpratau atsakyti: „Gerai, aš pagalvosiu“, kad pasilikčiau šiek tiek veiksmų laisvės. Pastaruoju metu sekasi lyg ir neblogai, bet ne visada, ir vaikai vis kvaršina galvą. Manyčiau, kad tai nėra gerai.

Tikrai sunku pasakyti, nuo ko turėtume pradėti. Daugybė rūpesčių ir dėl tos suvestinės šeimos, kurioje netruks atsirasti dar viena karta, ir

dėl mokyklos, dėl asmeninės atsakomybės – temų daugybė. Ir viskas vienu metu. Kur čia nepaleisi iš akių vyresnėlės, kai dar turi šitiek mažiukių?

JUULAS. Pasakyk man, ką galvoji. Kokių yra galimybių atsikratyti kai kurių rūpesčių?

MOTINA. Man sunku pasakyti, kaip ir tiems, su kuriais kalbėjaisi pirma. Gal, sakyčiau, mokyklos reikalais lioviausi rūpintis. Paskui prasidėjo vaikštinėjimo laisvė – kiekvienas eina sau, kada nori. To dar negaliu paleisti iš akių, per daug baiminuosi.

JUULAS. Pavaikštinėti, draugų aplankyti?

MOTINA. Taip, į Miuncheną, vienoms važiuoti į didmiestį: mes juk gyvenam kaime. (*Duktė: Dienos metu.*) Ji norėtų važiuoti tik su drauge, manau, kad tai paprasčiausiai dar per anksti. Tad vis kyla klausimų, kas leistina daryti vienoms. Kita tema, kuri neduoda man ramybės, tas triukšmingas kalbėjimas, vis rėkte ir rėkte, jis juk erzina visus, net ir mažąsias. Taigi, viską kartu sudėjus, tiesiog beprotiškai sunku mūsų namuose ištverti. O dėl paauglių – man kai kada išties gaila, kad nebelieka to gražaus bendravimo su mažylėmis.

JUULAS. Tu vis vardijai tuos punktus, apie kuriuos manai: šito negaliu palikti be priežiūros.

MOTINA. Štai jau gerą pusmetį kai ko nebeprižiūriu. Vyriausioji duktė perėjo į kitą mokyklą ir turi draugių, kurios man visiškai priimtinos, o anksčiau to nebuvo. Užtat dabar galiu ja pasitikėti.

JUULAS. Turiu pasakyti, kad ne vyriausioji jūsų duktė kelia man rūpestį. Jos gyvenimas klostosi taip, kaip, mano nuomone, ir turi klostytis. Mano rūpestis – tu. Nes, regis, tau visai nesaldu.

MOTINA. Šiuo metu tikrai ne.

JUULAS. Ir kiek jau trunka šis metas?

MOTINA. Jau kokį pusmetį man tikrai labai sunku ir trūksta jėgų, taip.

JUULAS. Ar galėtum įsivaizduoti, kaip jau nuo rytojaus visa tai galėtų pagerėti?

MOTINA. Šią valandėlę nelabai įsivaizduoju. Aš tiek įklimpusi į kasdienybę, kad net negaliu įsivaizduoti. Nebent kas nors pagelbėtų.

JUULAS. Taip, negaliu tau nieko patarti. Norėčiau tik sužinoti, ar galėtum žvelgdama į tolesnę ateitį tarti: „Ką gi, dabar turiu dar dešimtį metelių ištverti, o paskui gal jau bus viskas praėję.“ Ar ieškotum sprendimo dabar?

MOTINA. Vis dėlto ieškočiau, kaip suktis jau dabar, nes būtų gaila pasakyti: „Ištverk dar dešimt metų ir tų bėdų nebebus.“ Ne, man tai visai netinka. Iš tiesų norėčiau padaryti, kas tik įmanoma, iš to, kas yra, tikrai. Turiu omeny mudu, juk abiem tai labai svarbu.

JUULAS. (*Tėvui*) Gal turi ką pasiūlyti? Pakalbėkim taip, tarsi jos čia nebūtų. Ar neturi minčių, ką galėtų padaryti tavo žmona dėl savęs pačios arba kas nors dėl jos, kad taptų lengviau?

TĖVAS. Ji gali nebent pati sau leisti kiek atsipalaiduoti, kad tiek nesigraužtų, kad mažiau baimintųsi dėl mokyklos, nes vaikai juk auga, kad būtų, taip sakant, ramesnė. Mat aš tikiu, jog vaikai nėra dabar visi taip sugadinti, kad neberastų kiekvienas savojo kelio. Net ir dėl vyresnėlės neabejoju, kad susitvarkys pati. Galiu tik pasakyti, kad ji (*motina*) turėtų šį tą leisti ir sau. Ji jau bando nebebūti tokia amžinai prislėgta ir baiminga, nes ją tai irgi smarkiai slopina.

JUULAS. Aš juk ir klausiau: „Ką ji galėtų padaryti dėl savęs pačios?“ Ar gali įsivaizduoti dar ką nors kita?

TĖVAS. Aš, deja, galiu tik iš šalies žiūrėti, kuo galėčiau padėti, kartais tai nesunku pamatyti, arba daugiau ją paremti ką nors pats padarydamas. Bet aš ne taip įsibaiminęs kaip ji. Juk mūsų tikslas bendras, mudu norim kartu pasistengti, kad vaikai užaugtų dori ir be didelės žalos įveiktų visas kliūtis. O čia tegul ji pati pasako, ko norėtų sau, arba kaip jai mažiau visko bijoti dėl paauglių ar visų kitų dalykų. Nes juk mes dar, galima sakyti, tik pradedam. Turim ketvirtąjį. Vyriausiajai dabar 14, antrajai jau 10 ir ji pradeda po truputį reikštis, ir bus dar visko, taip man rodos.

JUULAS. (*Motinai*) O kaip tu įsivaizduoji? Ką tu galėtum, bent teoriškai, nuveikti savo labui, kad tau būtų lengviau?

MOTINA. Prieš du mėnesius pabandžiau groti nauju instrumentu, ir tai man, kaip pastebiu, yra lyg iškrova, kurios griebiuosi retkarčiais, ir tai

man padeda. Įsigijau naują gitarą – išpildžiau vaikystės svajonę, ir tai per tuos du mėnesius šiek tiek praskaidrino mūsų atmosferą. Leidžiu sau kokį kartelį pasėdėti ketvirtį valandos ant sofos ir paskambinti. Šiaip galimybių lyg ir nematau, nes mažosioms dar labai manęs reikia. Deja, taip jau yra.

JUULAS. Kiek metų tavo mažosioms?

MOTINA. Jauniausiajai – vos pusantrų.

JUULAS. Puiku, vadinasi, tu gali jau ir jai duoti daugiau laisvės. Dar po pusmečio ji norės viską daryti pati, ir tai jau taps problema. Manau, jeigu kalbėtume su tavo artimaisiais, tavo vaikais, vyru ir t. t., ir paklaustume: „Kokia geriausia jos ypatybė, koks jūsų mamos, jūsų žmonos būdo bruožas patraukliausias?“, jie atsakytų: „Mokėjimas džiaugtis“. Ar ir tu pati taip manytum?

MOTINA. Negi manai, kad turiu kuo džiaugtis?

JUULAS. Taip, čia yra daug džiaugsmo.

MOTINA. Tikrai, aš labai džiaugiuosi savo vaikais ir daugeliu kitų dalykų.

JUULAS. Taip, tikiu. Ir norėčiau, kad tu daugiau džiaugtumeis savo pačios gyvenimu. Dabar tu vis dar jautiesi nepatenkinta, bet tai jau pamažu traukiasi. Džiaugsmas pamažu slopsta, ir jam sulaikyti nepakanka ketvirčio valandos per dieną. Dabar užduosiu tau siaubingą klausimą. Prisipažink visai atvirai: ar tu jautiesi kaip vieniša motina, auginanti vaikus su geru padėjėju?

MOTINA. Tvirtai galiu atsakyti, taip.

JUULAS. Neketinu dabar kalbėti apie priežastis, tik apie tai, kokių vaistų tau reikėtų. Tikiu, kad vyras padaro labai daug, bet tu už visą cirką atsakai pati viena arba bent taip jautiesi. Aš irgi manau, kad atpalaiduoti tave nuo atsakomybės arba, kaip ją vadina tavo vyras, baimingumo galima nebent naktį, kai tu miegi! (*Juokiasi. Tėvui*) Tikiu, kad tu sakai tiesą, bet kažkas čia ne taip. Juk tu kalbi ir apie tai, ką ji turi daryti pati viena, o ji ir be to per daug daro viena. Vadinasi, reikia pasidalyti atsakomybe. Vaikai – vienintelis tėvų rūpestis, už kurį abu gali būti atsakingi šimtu procentų. Kuris rūpinasi namais, pirkiniais, automobiliu, veja ir t. t.,

daugiau ar mažiau pasiskirstoma, ir už kiekvieną dalyką iš esmės atsako vienas. Bet čia kas kita. Ir man rodos, kad būtų labai gerai, jei tu po truputį imtumeis vis daugiau atsakomybės. Žinau, to proceso pradžioj tu nelabai įtiksi. Esu įsitikinęs, kad tavo žmona viską labai gerai apžvelgia, dėl visko turi tvirtą nuomonę, aiškius vertinimus ir tiksliai žino, kaip viskas turėtų būti.

TĖVAS. Taip, ji tai žino.

JUULAS. Tai reiškia, kad būti jos partneriu ne taip paprasta. Galima perimti truputį krūvio, retkarčiais šį bei tą padaryti, po ketverto valandų grįžti prie savų reikalų ir t. t., visa tai įmanoma. Bet kas kita – imtis visos atsakomybės ir tarti: „Dabar tai darysiu aš, ir darysiu taip, kaip noriu ir kaip įsivaizduoju, o tu, jei turi kokių pastabų, gali apie tai parašyti knygą, ir kai aš išeisiu į pensiją, gal tą knygą ir paskaitysiu."

TĖVAS. Aha.

JUULAS. (*Motinai*) Taip reikia. Nes kaip tik tai ir pamažu žlugdo tavo gyvenimo džiaugsmą: kad tu iš esmės būni vieniša, net turėdama tokią gausią šeimą ir atidavusi tiek gyvenimo energijos vaikams, dviem santuokoms. Dabar tau turi būti už tai atlyginta. O to atlygio tu ir nesulauki. (*Tėvui*) Dabar man reikia žinoti, ar tu nutuoki, apie ką kalbu?

TĖVAS. Taip, veikiau jaučiu, tik ne visada man pavyksta išreikšti. Kuo aiškiausiai jaučiu širdimi, kas turima omeny, ko jai reikia ir ką ji kasdien padaro dėl vaikų. Gerai jaučiu ir vis žiūriu, kur kuo galėčiau padėti, kaip jai pagelbėti. Bet, kaip jau minėjau, pats neaugau tokioj šeimoj, manimi niekas nesirūpino, todėl man nelengva perprasti tokius dalykus, nors bandau kiek galėdamas. Tikiuosi, kad ji tai žino ir pastebi.

JUULAS. Taip, be abejo! Juk šnekam apie tavo žmoną, kuri už viską atsakinga, bet savimi pasirūpinti negali. Ji gali tarti *ne*, jei kas nors jos aplinkoj yra ne taip, tą ji sugeba. Bet pasakyti *ne*, kuris reikštų *taip*, dėl savęs, dėl savo poreikių, tas jai sunku. Tą ji turi įveikti pati ir sulaukusi paramos padarytų tai sėkmingai. Bet parama būtina, nes kitaip ji vis aiškinsis arba teisinsis: „Kas nors turėjo tai padaryti, o tas kas nors – tai aš." To išmokti sunku, tam prireiks viso artimiausio dešimtmečio. (*Motinai*) Galima rasti laisvų minutėlių, kaip kad tu darai dabar, gal ir laisvų valandų, net laisvų

dienų, visa tai gerai, bet tai, deja, tik atokvėpis, jo neužtenka. Tu atiduodi vaikams daugiau, negu jiems reikia. Ar gali patikėti?

MOTINA. Taip, galiu.

JUULAS. Puiku, tada aš patenkintas.

MOTINA. Taip.

JUULAS. Šaunu. Vaikai gavo viską ir gauna toliau, bet dabar reikia pasirūpinti, kad ir tu turėtum, ko tau reikia.

MOTINA. Ne kažin kiek man ir reikia. Šiek tiek mažiau atsakomybės, ir jau gerai. Tą tu labai teisingai pastebėjai.

JUULAS. Deja, tu ne truputėlį pagadinta, bet visai sugadinta. Kai žmogus sako: „Man reikia visai nedaug“, tai netiesa. Tau reikia labai daug.

MOTINA. Gerai jau, pasakysiu atvirai: reikia daug.

JUULAS. Tau ir priklauso! Tu nusipelnei! Jau seniai. Argi ne?

TĖVAS. Labai ačiū.

Penkta šeima

Kompiuteris ir žiniasklaida

DALYVIAI: motina, tėvas, duktė (17 m.), sūnus (13 m.)

JUULAS. Nagi, kas bus dabar?

MOTINA. Taip, daugelis mūsų temų jau aptartos. Bet mes turim didelę problemą, kuri man kelia labai didelį nerimą – tai žiniasklaidos priemonės šeimoje. Mano sūnus į jas labai įnikęs, ir man, neslėpsiu, sunku su juo lygintis, nes dirbu su asmeniniu kompiuteriu ir mažai žiūriu televizorių, bet jo ir nepasigendu. Man sunku suprasti tą susižavėjimą kompiuteriniais žaidimais. Dabar svarstom klausimą, ar reikia televizoriaus kiekviename kambaryje. Ir jaučiuosi jau pakankamai prisitaikiusi, matau, kad galiu jį gerokai paremti ir suprasti, taigi ir leisti, nes iš savo pačios vaikystės žinau, kad negerai ką nors visiškai uždrausti.

Kita vertus, čia iškyla vertybių problema. Kiek dera žiūrėti televizorių, ar jis jau iš tiesų gali pats tai spręsti, ar žino saiką? Nenorėčiau visą popietę sėdėti jo kambary ir kontroliuoti. Tas pats, žinoma, ir dėl kompiuterio. Štai kas mums dabar aktualu.

JUULAS. Kai kalbi apie vertybių konfliktą arba vertybių problemą, ką tai reiškia? Kokios yra tavo vertybės?

MOTINA. Visai atvirai kalbant, man giliai įsišakniję: per daug yra blogai. Vidinis balsas sako, kad kas per daug, tai vaikams kenkia. Norėčiau jį nuo to apsaugoti, kad ir nuo besaikių kompiuterinių žaidimų arba televizijos laidų, kurios, mano manymu, jam netinka.

JUULAS. O kas yra gerai?

MOTINA. Tai daro jam neigiamą įtaką, kenkia jo raidai.

JUULAS. Vadinasi?

MOTINA. Taigi, kaip čia pasakius?.. Sunku. Ar jis gali be to apsieiti, be tų kompiuterinių žaidimų, dažnai tokių žiaurių. Ar paskui jis neims taip elgtis ir gyvenime? Kada nors?

JUULAS. (*Sūnui*) Ar galėtum trumpai atsakyti mamai?

SŪNUS (13 m.). Manau, kad dabar ne taip jau ir blogai, nes aš, pavyzdžiui, dar ir sportuoju, bendrauju su draugais ir pan. Aš gi nesėdžiu visą dieną prie kompiuterio, reikia dar ir pamokas paruošti. Todėl manau, kad nėra didelės problemos. Juk užsiimu dar ir kitais dalykais.

JUULAS. Ką manai apie tai?

MOTINA. Taip, nėra blogai.

JUULAS. Tačiau?

MOTINA. Kartais man vis dėlto per daug (*juokiasi*).

JUULAS. Todėl ir klausiu.

MOTINA. Aha.

JUULAS. Nes viena yra pasakyti: „Kartais *man* per daug“, o kas kita – „Kartais *tau* per daug“.

MOTINA. Kaip, jam per daug?

JUULAS. Taip, nes juk svarbu ne tai, kad *tau* per daug. Kitaip sakant, tai neturi nieko bendro su *jo* raida. (*Tėvui*) O dabar norėčiau išgirsti tavo nuomonę apie tai.

TĖVAS. Mano požiūris į vertybes šiek tiek kitoks, būtent: „Televizija – blogai“ yra per aštrus vertinimas, man taip neatrodo. Mudu (*sūnus su tėvu*) dažnai apie tai pasišnekam, ir ypač apie televizijos kokybę. Mane labiausiai piktina tos žemiausio lygio laidos, pratinančios prie tokių dalykų, kurie man paprasčiausiai nepriimtini. Tai vienas dalykas. O kitas dalykas, su kuriuo labai dažnai susiduriu, dėl televizoriaus dabar nebe tiek, dažniau, kai jis sėdi prie kompiuterio, yra toks: jis iš pradžių sako eisiąs dabar truputį pažaisti, prasiblaškyti, o paskui grįžta arba visai įniršęs, arba apsvaigęs. Tada jau, suprask, kažkas jam pakenkė, bent jau tą valandėlę.

JUULAS. (*Sūnui*) Ar atpažįsti save tame pasakojime?

SŪNUS. Taip, kartais pasitaiko, bet sakyčiau, kad vis dėlto ne taip jau dažnai, ne tokia jau čia ir problema.

JUULAS. Gerai.

TĖVAS. Ir dar kas man šovė į galvą: atsitinka taip, kai nėra, kas primintų, kas reikia, jis meta viską, ką turi padaryti. Vadinasi, jeigu būčiau šalia, jis tai atliktų, bet kai lieka vienas, tai kompiuteris arba televizorius nugali, taip nutinka abiem (*sūnui ir dukteriai*) – jie viską pamiršę mieliau sėda prie televizoriaus ir žiopso išsižioję.

JUULAS. Ar žinai, kada taip atsitinka, tas lūžis?

TĖVAS. Žinoti nežinau, man paaiškėja tik tuomet, kai ganėtinai ilgai stebiu. Spėju, nors širdies gilumoj gal ir nenorėčiau pripažinti, kad yra taip: jeigu jie galėtų žiūrėti televizorių tiek, kiek jiems patiems atrodytų gana, tai nieko nedarytų, nes „neprivalėtų“. Tai turbūt toks dalykas, kuris irgi prisideda.

JUULAS. To nebeliks, jei tik mums visiems gerai seksis, ir kai juodu patys susilauks vaikų, tada tai praeis. Ne anksčiau. Suprantu tuos svarstymus, juk visa tai dar nauja, dėl to ir specialistai nesutaria. Neturiu supratimo, kada pakanka, kada per daug. Žinau tik štai ką: visada esti dalykų, pavojingų kai kuriems jaunuoliams, tad eksperimentuojama, stengiamasi jų išvengti ir žmonės arba tampa aukomis, arba ne. Ir nesvarbu, ar kalbama apie kompiuterinius žaidimus, ar apie televiziją, narkotikus, alkoholį, seksą. Viskas priklauso nuo to, ką vaikai patiria per pirmuosius aštuonerius ar dešimt savo raidos metų. Iš esmės dabar kalbam štai apie ką: ar mūsų vaikai gali pasimokyti iš mūsų patirties? Kiek suprantu, tai neįmanoma.

TĖVAS. Šioje srityje tikrai ne, nes patirties dėl televizijos gal ir turim, bet ne tokios gausios kaip dabar. Ir apie kompiuterį turėčiau pasakyti, jog žinau, koks jis populiarus, bet žaisti su juo... Esu žaidęs nebent kortomis, bet tikrai ne daugiau. Patirtį jis turi kaupti pats, turbūt todėl ir yra taip, kad mes tik baimingai stebim, kas dabar bus?

JUULAS. Pradėsiu nuo to, kad dabar turite taisyklių. Ir abu jūsų vaikai su tuo sutinka, tai yra vadovaujasi tomis taisyklėmis. Todėl šiuo metu

nėra pagrindo ką nors keisti. Jeigu juodu nebesilaikys taisyklių ir dėl to kasdien arba triskart per savaitę kils rimtas konfliktas – tai, ką vadinu destruktyviais konfliktais, tai yra tokiais, kurių vis dažnėja, kyla dėl to paties ir abiejų šalių tonas darosi vis piktesnis, tada prireikia permainų. Šiandien galim pasakyti: abu tėvai yra nustatę taisykles ar taisyklių rinkinius, ir abu vaikai su jomis sutinka, tai tegul taip ir lieka. Permainų nereikia. Tačiau ateina diena, kai paaugliui labai sunku, nes tenka rinktis: „Ar visada liksiu klusnus, ar turėsiu meluoti motinai?“ Ir, man rodos, ta diena vis artėja. O mums, tėvams, labai svarbu apsispręsti, ko mes iš tiesų norim. Ar norim, kad vaikai mums meluotų? Yra tik viena priežastis vaikams meluoti, būtent kai jie žino arba nujaučia: „Tėvai nesusitaikys su tiesa, tai verčiau pameluosiu! Tėvus apims siaubas arba neviltis, jei pasakysiu, jie verks arba barsis, tai bus geriau, jei nesakysiu.“ Tada lengva ir įprasti, kad retkarčiais pro šalį eis „policininkas“ ir tars: „Aha, tu jau ir vėl nusižengei“, o paauglys atsakys: „Oi, atsiprašau, man netyčia taip išėjo.“ Porą valandų jam bus nesmagu, paskui praeis.

Manau, kad tėvų vaidmuo turėtų būti kitoks, gal ir svarbesnis. Juk mes, tėvai, pažįstam savo vaikus ir labai greit pastebim, ar gerai jiems sekasi, o gal nelabai. Ar sutari su mokytoju, draugais, ar nenusivylei atostogomis? Kartais mūsų įspūdis būna visai klaidingas, bet mes domimės, ir tai, mano manymu, svarbu. Nes paaugliui tenka labai anksti ir labai dažnai pačiam rinktis: ko aš noriu, ko nenoriu? Ar dabar man per naktį žaisti su kompiuteriu, ar ruošti pamokas? Prireikia ne tik moralės požiūriu įvertinti sprendimą, bet ir savo kailiu patirti. Jei ta patirtis pasirodo besanti bloga, reikia žinoti, kad tėvai pasirengę tave išklausyti, kad galėsi su jais apie tai pasišnekėti. Tai padeda susidoroti su ta bloga patirtim. Manau, kad tai labai svarbus tėvų vaidmuo, nes jeigu jie tik nustatys draudimus ir taisykles, o jų nebus laikomasi, nebeliks ir dialogo galimybių. Liks tik klausimas: „Ar tu vakar nusižengei, ar ne?“ Tada teks kalbėti apie tai, ką tėvai ir pedagogai labai švelniai vadina pasekmėmis – iš tiesų tai bausmės. Taip bematant užsidaro ydingasis ratas. Būna tėvų (rečiau – mamų), kurie ir patys mielai žaidžia kompiuteriu; tai suteikia progą susėsti kartu su vaiku, pažaisti ir sužinoti: kas tai iš tiesų yra ir kaip tai veikia mane? Jei yra laiko ir noro – žaisk. Jei ne, tai tegul paauglys pats nusprendžia, ar reikia žaisti, ar nereikia.

Baisu ir pagalvoti, kas įvyko per pastaruosius 20 metų. Paaugliai vis

rečiau renkasi dvilypį gyvenimą. Kai man buvo 14 metų, nebūčiau galėjęs išsiversti be dvilypio gyvenimo. Vieną mano gyvenimo pusę žinojo ir tėvai, o apie kitą, svarbiausiąją, jie net nenutuokė. (*Motina*: *Pažįstamas vaizdas. Taip ir yra.*) O dabar daugelyje šeimų, ačiū Dievui, atmosfera visai kitokia, yra visai kitokių galimybių, būna kur kas daugiau vaisingų pašnekesių, diskusijų ir t. t. O juk tai reiškia, kad paaugliai ateina ir pasisako, ko nori, ir daro tokius dalykus, apie kuriuos mes net savo nuomonės neturim. Mūsų laikais tokių dalykų nebuvo.

Kai jauna mergaitė pirmąsyk įsimyli, mums aišku, ką jai pasakyti. Ar sakysim, ar ne, vis tiek tai įvyks, taip buvo visais laikais. Bet dabar ateina jaunimas ir sako: „Mes norėtume tuo užsiimti savo draugijos *viduje*, ne už jos ribų, kad nereikėtų apie tai meluoti. Ar galima?" Į tai sunku atsakyti, mūsų kartos tėvams tai nauja, čia jūs pionieriai, pradininkai! Kaip elgtis? Ką sakyti? Šeimoje, kurioje apskritai vyrauja gera atmosfera, reikėtų įvertinti, kaip svarbu vaikams jausti tėvų paramą, kai kyla sunkumų. Tai gali gerai išreikšti žodžiais ir tarti: „Kas man sunku", tą žinos abu vaikai, tai padarys įspūdį, to jie nepamirš jau rytojaus dieną ir tau neprireiks to nuolat kartoti. Nežinau, ar taip tu ir elgiesi, bet...

MOTINA. Taip, žinoma.

JUULAS. Bet nereikia to nuolat kartoti, nes jie tai ir patys žino, ir tai esti svarbus argumentas, nusveriantis jų sprendimus. „Vadinas, apsisprendžiau taip" reiškia ir dar vieną dalyką: „Vadinas, apsisprendžiau prieš motinos valią", o tai nėra taip paprasta, net ir atmetus vadinamąsias pasekmes. Būdamas tėvas arba motina, stebėčiau savo santykius su vaikais, vertinčiau juos ir klausčiau save: „Ar esu ramus dėl santykių su sūnumi, ar jaučiuosi gerai, randam bendrą kalbą, ar galim ir kartu patylėti?", ir jei šie dalykai klostosi iš esmės gerai, tada teįvyksta bet kas, kad ir kas nors baisaus. Nelengva rasti žmogų, kuriam tarp 14 ir 19 metų nebūtų nutikę kas nors baisaus. Gal jis per daug geria, gal ne su tuo miega, gal turi draugų, kurie anaiptol nėra draugai, ir pan. Visko atsitinka, o mes, tėvai, liekam tik užjaučiantys žiūrovai. (*Motina: Taip.*) Galim tik pasirūpinti, kad būtume netoliese, pasirengę visa tai stebėti.

Prieš 20 metų, kai pasirodė pirmosios kruvinosios vaizdajuostės, tikrai žiaurios, turėjom grupę dar visai jaunų vaikų – nuo dešimtmečių iki dvylikamečių, – kurie kasdien sueidavo krūvon ir valandų valandas žiūrėdavo

tuos filmus. Aš su jais susitariau: „Esu paskirtas dirbti jūsų mieste. Tėvams nepatinka toks jūsų elgesys. Apie tai nenoriu su jumis diskutuoti, bet prašau padaryti man paslaugą. Aš negaliu žiūrėti tų vaizdajuosčių, mane nuo jų pykina, todėl man reikia jūsų pagalbos. Mes turim tokių atsipalaidavimo specialistų, tai yra pedagogų, kurie labai daug žino apie stresą, kūną ir visa kita.“ Ir paaugliai man padėjo. Kokį dešimtį kartų tie atsipalaidavimo pedagogai vedė pusvalandžio pratybas su paaugliais, o paskui jie jau patys vieni žiūrėjo tas vaizdajuostes. Po truputį, per tris mėnesius, jie liovėsi, nes fiziškai jautė: „Kai žiūriu tas vaizdajuostes, visas įsitempiu, tai man nemalonu.“ Bet reikia įgusti pačiam tai pajusti ir pačiam patirti. O mes, taigi tėvai arba mokytojai, galim labai sutrukdyti tą pažinimo procesą, kai elgiamės kaip visažiniai, nes taip nieko nebeišmoksi: tie seniai vis trukdo ir tenka nuo jų gintis – kur jau čia mokysies. Nesakau, kad yra paprastas atsakymas, bet esu įsitikinęs, kad daugumos tėvų norai, poreikiai, ambicijos reiškia tą patį: jie nori neprarasti ryšio su paaugliais, nori santykius su jais plėtoti dar daug metų. Ir tai, mano nuomone, svarbiausia.

Svarbu ir detalės. Imkim tai, apie ką tikrai žinome. Ar heroinas pavojingas? „Taip, jis pavojingas“, – taip galima ir atsakyti, jei paklaustų. Ir pridurti: „Ar jūs tai žinot?“ – „Taip, mes žinom.“ Ir tada galbūt... Bet neįmanoma padaryti taip, kad jie nesusidurtų su tais dalykais, to negali būti. Kaip kad kalba jūsų sūnus: „Aš puikiausiai žinau, kaip suaugusieji nerimauja ir ką fantazuoja apie mūsų žaidimus: kad mes atsiskiriam, tampam vieniši, netenkam socialinio bendravimo įgūdžių, kad nebesivysto mūsų kūnas ir t. t.“ Jis visa tai žino ir gali į tai atsakyti. Vadinasi, jeigu jis ūmai liaujasi bendrauti su draugais, sportuoti ir t. t., tuomet jam tikriausiai bent trumpam reikalingi tėvai, kad pasakytų: „Tau kyla pavojus“ arba „Matom, kad tu kai ką apleidai, ir mums dėl to neramu“.

MOTINA. Taip, gerai.

JUULAS. Kol vaikai maži, tėvai taip daug apie juos žino ir išmano: kas vaikams naudinga, kas teisinga, ką reikia daryti. Vargšai vaikeliai negali lavėti, jie priversti išvien tarnauti tėvams ir kalbėti: „Aš pats, aš pats, aš pats, aš valgau kaip reikia, augu kaip reikia...“ Tėvai nori, kad viskas būtų trejais metais anksčiau nei išvis įmanoma, nors to negali būti. Mes turim per daug planų. Man pasisekė: kai mano sūnui buvo 14 metų, jis lankė mokyklą už 25 kilometrų nuo mūsų namų, didmiestyje. Kai eidavo su draugais pasi-

vaikščioti, žiūrėti vaizdajuosčių, į kiną, švęsti, namo negrįždavo. Jis visą laiką nakvodavo pas ką nors, tai buvo jam labai naudinga ir, tiesą sakant, mums, tėvams, taip pat. (*Juokiasi*) Mums nebuvo reikalo viską žinoti. Aš pats buvau jūrininkas, plaukiojau laivais, ir jeigu mano motina būtų mačiusi, ko tik aš nepridariau 15–17 metų, ji būtų jau kelissyk nusižudžiusi, garantuoju, ir aš džiaugiausi, kad ji neplaukiojo su manim. (*Juokiasi*)

Visiems aišku, ką judu galvojat, kas judviem svarbu, žino tai ir abu jūsų vaikai. Jei sūnus jums sako: „Dvejus metus aš kiek galėdamas taikiausi prie tų taisyklių, o dabar pageidaučiau šiek tiek daugiau laisvės“, jūs galit sutikti arba nesutikti. Ir tada tegul jis elgiasi, kaip nori. Arba reikės įrengti kalėjimą be kompiuterio. Bet šiais laikais net ir žmogžudžiai savo vienutėse turi kompiuterius. O dabar norėčiau sužinoti, ką judu apie tai manot. Aš jau tiek prišnekėjau!

MOTINA. Man labai džiugu girdėti tai, ką tu sakai. Juk visa tai yra ir mano galvoj, bet, žinoma, man svarbu girdėti ir mokyklos nuomonę; mokslininkų, smegenų tyrėjų nuomonė gal ir kitokia. Bet man rūpi mano vaikai, todėl tai padrąsina ir skatina jais pasitikėti.

JUULAS. Apie smegenų tyrėjus pasakyčiau, kad mes jau gerokai pagadinti. Mūsų dienomis tūkstančiai paauglių ir suaugusiųjų skundžiasi, kad jiems spengia ausyse, dėl to kalti MP3 grotuvai, *iPodai* ir t. t., bet apie tai beveik niekas nekalba. O jau tie kompiuteriniai žaidimai pavojingi be galo, be krašto! Pavojingi asmenybei. Turiu omeny, kad dėl MP3 grotuvų turim įrodymų, o kaip kompiuteriniai žaidimai žaloja asmenybę, įrodymų nėra. Yra tyrimų, liudijančių, kad vaikams ir paaugliams, kurie visą laiką per televiziją mato smurtą ir karą, paskui lengviau duoti valią ir savo pačių agresyvumui. Manau, jog tai tiesa. Daug kas priklauso nuo vaikų savijautos, šeimos atmosferos ir socialinių ryšių. Jei visi tie dalykai normalūs, tada pavojus minimalus. (*Jaunimui*) Gal norit ką pasakyti pabaigoje?

DUKTĖ. Manau, kad tas potraukis, ko gero, nuslops, jei mes patys imsimės atsakomybės. Dabar yra viskas gerai, ir manau, kad mums negresia tokie pavojai, kad nieko mudviem neatsitiks, jei turėsim savą, kitokį gyvenimą, ir tai yra... (*Pauzė*)

MOTINA. ...puiku. Labai ačiū.

JUULAS. Taip, tikrai.

MOTINA. Savaitgalio susitikimas su Jesperiu Juulu ir šeimomis davė man labai daug naudos. Iš kiekvieno pokalbio gavau daug paskatų, ir mes leidom vaikams prisiimti dar daugiau asmeninės atsakomybės. Man tai buvo nelengvas žingsnis, mat esu labiau linkusi viską kontroliuoti, prižiūrėti ir spręsti. Kaskart susigriebiu, kad ir vėl pasakiau vaikams: „Jau ir vėl prie televizoriaus! O pamokas ar paruošei?“ Visai pasitikėti jais man keblu, bet dabar jau suprantu, kaip tai svarbu, ir galiu ta linkme tobulintis. Ir dar štai ką pastebėjau: kuo daugiau atsakomybės perduodu vaikams ir mažiau jais rūpinuosi, tuo daugiau lieka laiko sau ir tampu vis laisvesnė, skiriu daugiau jėgų kitiems dalykams. Man šeima ir partnerystė yra didžiausias gyvenimo iššūkis, aš kasdien mokausi iš visų savo santykių ir man tai be galo įdomu.

TĖVAS. Dalyvauti seminare man buvo didelis įvykis. Jau vien susitikimas su tokia įspūdinga asmenybe kaip Jesperis Juulas veikia kaip balzamas. Visą laiką jaučiausi pakiliai. Esu labai dėkingas ir abiem operatoriams. Manęs nė karto neslėgė pojūtis, kad esu stebimas. Todėl buvo lengva elgtis natūraliai. Iš visų sesijų su šeimomis sužinojau šį tą pritaikoma sau ir savo šeimos situacijai (net ir šeimos, kurioje augau). Net ir pašnekesiai su kitais dalyviais ir treneriais praplėtė mano žinias ir leido kritiškai įvertinti savo elgesį. O atviri Jesperio Juulo ir trenerių žodžiai apie savo pačių silpnybes išsklaidė ir kai kurias mano abejones. Po seminaro tapo lyg ir savaime aišku, kad reikia leisti vaikams būti savarankiškiems. Neturiu polinkių kontroliuoti, man koktu nuolat sekioti kitus ir žiūrėti, ar viskas padaryta. Todėl ir atsidūriau vaikų pusėje, kai jie paėmė viršų. Iki tol nepagrįstai baiminausi, kad žmona mane „suvystys“. Vaikams gavus daugiau laisvės įtampa šeimoje gerokai sumažėjo. Nebeliko daugelio nesutarimų. Pagerėjo net ir mudviejų su žmona santykiai. Anksčiau ji man vis prikaišiojo, kad neinu su ja išvien ar per mažai padedu, nes noriu daugiau atsakomybės užkrauti vaikams.

Žinoma, reforma nevyko visai sklandžiai. Man kartais sunku matyti, kad vaikui trūksta atsakingumo, kad jį pakeičia „galiu daryti, ką noriu“. Tokiais atvejais kalbu apie tai, ką pastebiu, dėl ko nerimauju, pasakau savo nuomonę, bet spręsti palieku pačiam vaikui. Tai padeda.

Šešta šeima

„Mūsų problema – mokykla“

DALYVIAI: motina, sūnus (16 m.)

MOTINA. Jau išklausiau daug temų, ir jos man padėjo. Tobulėju ir aš, bet matau, taigi mūsų sūnui jau šešiolika, kad esu padariusi daug klaidų ir daug kas nepasisekė. Iki pat šiol problema lieka mokykla. Tai buvo didžiausias mūsų rūpestis nuo pat tos dienos, kai jis ėmė ją lankyti. Turiu vyrą, kuris sėdi namie su jaunėliu – jam dabar šešeri metai. Su vyresniojo sūnaus tikruoju tėvu išsiskyriau, kai vaikeliui buvo pustrečių metukų; auginau jį viena, vėl ėmiau dirbti, vaikelį leidau į lopšelį ir tada susipažinau su dabartiniu vyru. Kai mano vyresnėliui buvo ketveri, susikraustėm pas mano vyrą, ir tada prasidėjo vargai dėl mokyklos. Jam nesisekė rašyba ir ne tik, tad nuo to laiko nuolat sėdėjau su juo, kad stumtųsi į priekį. Jo ir pažymiai visada buvo tik šiaip sau. Nežinau, kodėl man tai vis dar taip rūpi, gal kad man buvo per sunku visa tai pakelti. Dabar matau, kas mums nepasisekė, kur jam stigo mano pagalbos, dabar geriau jį suprantu. Matau, kad per mažai domėjausi juo kaip žmogum, jo poreikiais. Mokyklos tema mums vis dar aktuali, nors ir įsisenėjusi, ir čia elgiuosi netinkamai.

JUULAS. Pastarųjų poros sakinių nesupratau, o gal nenugirdau. Vadinasi, dėl mokyklos judu vis dar turite problemų? Na ir?

MOTINA. Taip elgiuosi, nes kitaip man neišeina: vis rodosi, kad privalau pažiūrėti, kas jam užduota, ką jis turi išmokti... Sunku atsikratyti to įpročio.

JUULAS. (*Sūnui*) O tu ar norėtum, kad mama nebesikištų?

SŪNUS. Žinoma, manau, jog tada būtų lengviau.

JUULAS. Ar tai tik įdomi galimybė, ar tu to nori?

SŪNUS. Noriu.

JUULAS. Ar gali paaiškinti, kas tada palengvėtų?

SŪNUS. Kaskart, kai tik imam šnekėti apie mokslą, apie mokyklą, prasideda barnis, o juk tai nepadeda nei man, nei jai, todėl verčiau tegul ji palieka tą klausimą man, nes kitaip nieko gero neprieinam. Taip sakant, įžvelgiu tik neigiamus dalykus, į kuriuos veda mūsų pokalbiai. Retai iš to išeina kas nors gero.

JUULAS. Tavo mama pripažįsta, kad augindama tave yra padariusi klaidų. Ar galvoji apie tai? Ar tai tau svarbu?

SŪNUS. Jos padarytos klaidos?

JUULAS. Taip.

SŪNUS. Ar vis dar jaučiu pagiežą?

JUULAS. Taip, ar galvoji apie tai?

SŪNUS. Tikrai, ypač kai susibaram, man iškyla atminty koks nors vaizdas iš praeities, ir tada viskas dar pablogėja, kyla konfliktas.

JUULAS. Ar galėtum pateikti konkretų pavyzdį? Ką tada prisimeni?

SŪNUS. Nenorėčiau dabar sakyti.

JUULAS. Gerai. (*Motinai*) Tu pažįsti savo sūnų maždaug 500 000 kartų daugiau minučių nei aš, bet man jo žodžiai labai panašūs į tiesą. Ar tau taip pat?

MOTINA. Taip.

JUULAS. Tai kodėl nesiliauji?

MOTINA. Kadangi mokykla, pažymiai vis dar neduoda man ramybės.

JUULAS. Pamėginsiu rasti kuo trumpiausią sprendimą. Pažymiai yra tokie, kokie yra. Ar tai problema, ar ne, priklauso grynai nuo individualaus požiūrio. *Tu* manai, jog tai yra problema.

MOTINA. Taip, nes dabar jis liko antriems metams. Buvom susitarę, kad šiemet baigs paskutinę klasę, jis ir pats sako: „Padarysiu tai vienas, palik mane ramybėj." Bet aš matau, kad vis dėlto turiu jam padėti, taigi jis pats vienas negalės.

JUULAS. Ar tu matai, kad turi jam padėti, ar jis sako, kad tu turi jam padėti?

MOTINA. Manyčiau, tokia ir jo nuomonė. (*Sūnus klausiamai pažvelgia*) Gerai, tą mums reikia dar sykį kartu pasvarstyti. Tačiau be pagalbos... Juk nesiseka viskas kaip patepta.

JUULAS. Viską lemia požiūris į atsakingumą! Jeigu jis pats bus atsakingas, o jis to ir nori, tada įsipareigos ir pasakyti, kada jam reikės pagalbos ir iš ko. Tada tu turėsi teisę pabelsti į jo duris ir tarti: „Man rodos, kad tau dabar reikia pagalbos. Taip ar ne?" O jis galės atsakyti *taip* arba *ne*. Jis ir atsakys už tai. Dabar tu jį mažiau kontroliuoji, tai gerai, bet to dar negana. Juk jis taip ir nežino, kaip *aš* galiu pabaigti mokyklą, kaip *aš* galėčiau pagerinti savo pažymius, kokiais pažymiais, kokiais rezultatais *aš* būčiau patenkintas? Visą gyvenimą buvo tik *mes*.

MOTINA. Tikra tiesa.

JUULAS. Taigi dabar mes žinom. Manau, tai ne paslaptis. Jau metas (*būti atsakingam*), tavo sūnus mano, kad jau metas, ir dabar mudviem reikia žinoti, ką tu apie tai manai. Ar tu pasirengusi, ar manai, kad reikia dar sykį viską apgalvoti?

MOTINA. Ne, mes jau susidorosim. Turim ir padėjėjų.

JUULAS. Ne judu susidorosit. Tu privalai susidoroti.

MOTINA. Taip, ir aš susidorosiu.

JUULAS. Vadinasi, atleisi vadžias?

MOTINA. Taip, bet mes dar tik pradedam. Juk taip ir yra.

JUULAS. Nėra jokių *mes*.

MOTINA. Turiu omeny save ir savo vyrą. Ir tu teisus: nėra jokių *mes*. Dabar ir pradedu, taip, tikrai.

JUULAS. Gal net be didelio džiaugsmo. Bet iš tavo žodžių sprendžiu, kad tai būtina.

MOTINA. Taip.

JUULAS. O tavo sūnus taip ilgai buvo labai diplomatiškas.

MOTINA. Taip, tiesa. Manau, kad mudu vis dėlto gerai padirbėjom. Praeityje tai buvo ne taip paprasta, ir kaip tik mokyklos reikaluose tai išryškėjo.

JUULAS. Tėvams tai labai sunku. Jie pamato, kas yra įvykę, ir supranta, jeigu yra tokie atsakingi kaip tu: „Aš padariau klaidą ir už tai sumokėjau." Kai visa tai iškyla aikštėn, mes norim kompensuoti. Norim ištaisyti savo klaidą ir viską grąžinti į vėžes. Kai kada tai neįmanoma ir visa situacija tik pablogėja. Mat vaikai tada galvoja: „Ne tik man buvo sunku, ne vien man skaudėjo: būtų buvę geriau, jei nebūčiau sudejavęs, nes mamai taip svarbu, kad man neskaudėtų." Kartais ir mes, tėvai, turim atsitraukti ir tarti: „Aš padariau klaidų, pasirinkau netinkamą tėvą, padariau tą ir tą, ir dar aną, o dabar dėl to turi atkentėti ir mano sūnus, ir aš pati. Norėčiau būti jam atrama kiek galėdama. Bet stengsiuosi nepaversti sūnaus planu, kuris padėtų man nepatirti nemalonių išgyvenimų." Spėju, kad ilgą laiką tavo atsakingumas vedė ta linkme: „Leisk man pagaliau atitaisyti tai, kas buvo ne taip." Ar tiesa?

MOTINA. Tiesa.

JUULAS. Bet kai taip nutinka, tada vaikai būna labai pažeidžiami, mat jie mąsto: „*Aš* dar su broku. Mane reikia remontuoti", o tai, žinoma, yra to rūpestingumo šešėlinė pusė. Manau, būtų puiku, jeigu dabar jau ir liautumeis taip globoti sūnų. Tai nebus paprasta, nes tau atrodys, kad staiga turi nusimesti atsakomybę ir juo nebesirūpinti. Toks bent mano įspūdis. Arba tu visai atsidedi tam rūpesčiui, arba tau sunku imtis kitokio vaidmens. Ar tiesa?

MOTINA. Dabar gerai supratau, kad taip ir yra, kaip sakai. Tikiuosi, kad mums pavyks, ir nuoširdžiai norėčiau to nepaversti kažkokiu planu.

JUULAS. Reikia, kad liktų laiko ir erdvės tavo sūnui suformuluoti *savo* planą. Na ir prireikus suteiksi jam pagalbą, paramą ir visa kita. Tegul jis dabar plėtoja savąjį planą. (*Sūnui*) Ar to pakanka?

SŪNUS. Aišku.

JUULAS. Ar tai tiesus atsakymas, ar diplomatiškas?

SŪNUS. Ir vienoks, ir kitoks. (*Juokiasi*)

JUULAS. Mat kokia problema: jaunuoliai, kurių mamos labai geros ir be

saiko atsakingos, neišmoksta tarti *ne*. Ypač moteriai, ir tai labai svarbu. Jeigu matai, kad jis sako *taip*, nors tikriausiai galvoja *ne*, gali jam pagelbėti ir tarti: „Gali sakyti ir *ne*." Jeigu jis paprieštaraus: „Taigi, bet tada tu labai supyktum", galėsi atsakyti: „Gal, bet tai nėra labai svarbu. Daug svarbiau, kad tu pasielgtum, kaip pats nori, o mano pyktį, mano jausmus tegul malšina vyras." Labai gerai, ačiū.

Šeimos atsiliepimas po keturių savaičių

MOTINA. Man tos trys dienos su Jesperiu Juulu ir kitomis šeimomis sukėlė daug minčių. Trumpai tariant, leido kitaip pažvelgti į sūnų. Dabar leidau jam atsakyti pačiam už save ir tikrai galiu juo didžiuotis, džiaugiuosi ir esu maloniai nustebusi, kaip brandžiai jis dabar elgiasi. Ypač man gera, kad sūnus tapo rūpestingas, motyvuotas, gal taip bus tiksliausia. O kadangi dabar elgiuosi su juo pagarbiai, kaip su suaugusiu, matau, kur iki šiol elgiausi su juo negerai. Džiaugiuosi, kad dabar tai įžvelgiu, ir esu nuoširdžiai dėkinga Jesperiui Juului. Labai tikiuosi, kad tie pokyčiai nebus laikini.

SŪNUS. Pašnekėti su Jesperiu Juulu buvo labai įdomu ir naudinga. Šiuo metu įtampa labai sumažėjusi ir viskas klostosi geriau nei anksčiau.

Nepasitikėjimas ir pasitikėjimas mūsų šeimoje

DALYVIAI: motina, tėvas, duktė (11 m.), sūnus (14 m.)

MOTINA. Daugelis iki šiol nagrinėtų temų aktualios ir mums, tad mes dabar svarstėm, kokią temą pasirinkti. Man svarbus pasitikėjimo ir nepasitikėjimo klausimas. Būna, kad vaikams iš anksto pareiškiu pasitikėjimą, o paskui pamatau, kad be reikalo. Viskas pakrypsta ne taip, kaip sutarėm, ir pamažu imu vis labiau nepasitikėti, tai ir man pačiai nepatinka, tai tampa dar viena problema. Bet pameluočiau, jei pasakyčiau, kad taip nėra. Tai kenkia mūsų santykiams, ir nežinau, ką daryti su tuo nepasitikėjimu.

TĖVAS. Tai mums aktualu. Mano požiūris šiek tiek kitoks ir dėl konkretaus atvejo mudu su žmona kitąsyk nesutariam. Negalėčiau pasakyti, kad vaikais nepasitikiu, ir esu linkęs priimti kaip normalų dalyką, kad, tarkim, kai mudviejų nėra, jie daro ką nors, ko šiaip jau mes jiems neleistume. Mane taip pat įžeidžia, kai ką nors liepiu, o tai nedaroma. Bet nuolatinio nepasitikėjimo iš esmės nejaučiu. Esu labiau linkęs tikėti, kad jie padarys, pasistengs, o jei nesistengia, būnu jiems atlaidus, nes ir anksčiau jų per daug negriebiau į nagą. Kai mūsų nėra namuose, tada viskas lyg ir gerai, ir aš jų taip nespaudžiu, dėl to kitąsyk ir nesutariam su žmona.

JUULAS. (*Paaugliams*) Kaip judviem atrodo: ar tai svarbus klausimas, ar yra svarbesnių temų?

SŪNUS. Deja, svarbus. Štai kas mane trikdo: jei kokį kartą nepadarėm to, ką turėjom padaryti, jau iš anksto tvirtinama, kad taip bus ir kitą sykį.

Pavyzdžiui, pirmiau paruošti pamokas, tik paskui žaisti kompiuteriu. Jei kokį kartelį buvo atvirkščiai, tai sakoma, jog taip bus ir kitą kartą, ir nors mes iš tikrųjų pirmiau paruošėm pamokas ir tik paskui nuėjom žaisti, tėvai mumis nebetiki, motina mano, kad mes norim pirmiau žaisti kompiuteriu, o nieko kito daryti nebenorim.

DUKTĖ. Sakyčiau, kad mama dažnai mus jau iš anksto apkaltina, dar net dorai neišsiaiškinusi, ar mes pasielgėm blogai, ar ne. O juk iš tiesų tai nedažnas dalykas, kad mes ją apgautume.

JUULAS. Dar per anksti.

MOTINA. (*Juokiasi*)

JUULAS. Ką galėčiau pasakyti, ko dar nesu sakęs? Nebent tai, ką tu jau ir pati žinai, kad tas nepasitikėjimas yra *tavo* jausmas. Dažnai atsitinka, taip būdavo ir seniau, prieš dvi ar tris kartas, kad tėvai ką nors jaučia, o kaltę už tai suverčia vaikams. Mąsto maždaug taip: „Aš pats už savo jausmus neatsakau, už tai atsako jie, tai tegul dabar įrodo, kad vėl galiu jais pasitikėti." Tai pasaka be galo, taip negali būti. Niekada taip nebus. Ir ką aš galiu tau patarti?

MOTINA. Taip elgiuosi, man rodos, iš baimės, kad vaikai ims mane laikyti nevisaverte, o visa namų ruoša teks man vienai. Kai paprašau: „Padarykit tą ar aną", o parėjusi namo randu nepadaryta, pajuntu, kad viskas gula ant mano pečių ir niekas nenori man padėti. Aš viena tiesiog nepajėgiu.

JUULAS. Ar gali įsivaizduoti, kad kitą savaitę arba kitą mėnesį susėdat keturiese ir tu išdėstai: „Man labai sunku pačiai vienai atsakyti už visą namų ruošą, nes ne visuomet galiu tikėtis judviejų pagalbos. Ir dar man aišku, kad kartais sunkiai įstengiu atsakyti už save. Dabar bandau užgniaužti savo nepasitikėjimą. Labiausiai norėčiau, kad jo visai neliktų. Bet man reikėtų žinoti, ar išvis judu įstengtumėt prisidėti prie bendrų mūsų reikalų tiek, kiek norėčiau?" Ar gali tai įsivaizduoti? (*Motina linkteli*)

Dabar, nors tai jau visai kita istorija, mokyklose aiškiai matom: mokytojai vadovaujasi lygiai tokia pat dvilype morale, kuri seniau buvo būdinga daugumai tėvų, o kai kuriems būdinga dar ir šiandien. Būtent: jei mano santykiai su vaikais ar mokiniais geri, tai mano nuopelnas, o jei prasti, tai dėl to kalti vaikai. Tada belieka savo vaikus bausti arba mušti, kad neprotestuotų, nes to reikalauja dvilypė moralė.

Žinoma, aš pats atsakau už santykius su savo vaikais arba mokiniais, jų kaltinti už tai negaliu. Taip ilgainiui atsitiko jūsų vaikams, bet jie ligi šiol mėgina būti draugiški. Juk juodu čia šneka visai draugiškai. Ir vis dėlto tas pasyvumas, tas „oi, pamiršau" – irgi atsakymas. Vadinasi, jūsų santykiams yra kažkas nutikę. Kol buvom vaikai, negalėjom to ištaisyti, nes neturėjom jokių orientyrų. Mūsų mama galėjo tarti mums, pavyzdžiui, taip: „Jūs mane jau nuvylėt tiek ir tiek kartų, bet aš pasiryžusi tai pamiršti, jeigu jūs per artimiausius dvejus metus keturis mėnesius dvi savaites ir septynias valandas nė sykio manęs nenuvilsit." Tikiuosi, aiškiai suvoki: tai neįmanoma, taip nebūna. Vaikas galėtų atsakyti: „Jeigu tai *vienintelė* galimybė, tada pabandykim." Bet ir vaikui aišku, kad tai neįmanoma. „Mama ieškos ko nors, kur aš ją nuvyliau, ir būtinai suras."

Aš šiek tiek galvoju apie tai, kai girdžiu tave sakant: „Aš nepasitikiu savo vaikais ir esu už tai atsakinga" – kaip tave tai veikia? Ar tu supyksti, ar tau liūdna, ar?..

MOTINA. Man liūdna.

JUULAS. Labai graudu ar tik liūdnoka?

MOTINA. (*Labai jaudinasi ir verkia*)

JUULAS. Labai graudu, gerai. Tai svarbu, tai pradžia. Dabar baigiam. Ačiū.

Aštunta šeima

Įtampa mūsų šeimoje

DALYVAUJA: tėvas, motina, duktė (13 m.)
NEDALYVAUJA: sūnus (17 m.)

TĖVAS. Šiaip jau mes esam keturi, bet sūnus nebenorėjo dalyvauti diskusijoj ir šiandien neatėjo, todėl mes čia trise. Daugelis temų iš tų, kurios čia jau buvo svarstomos, aktualios ir mūsų šeimai. Kliūva mums ir naudojimasis žiniasklaida, ir mokykla, ir tarpusavio bendravimo stilius, ir pasidalijimas darbais, ir paliepimų tonas. Viena sritis, kuri mane ypač domina, yra bendravimo pobūdis, kaip mes šnekamės. Stengiamės, ir mums dažniausiai pavyksta, kartą per dieną visi kartu susėsti prie pietų stalo. Tai ne visuomet paprasta, nes mudu dirbame ir ne visada tik įprastu laiku, vaikai turi savo dienotvarkę, bet dažniausiai pavyksta. O kai susėdam prie stalo, nors tai toks brangintinas laikas, kai galėtume pasišnekėti, gerokai jo sugaištam veltui, nes ilgai trunka, kol surandam bendrą pokalbio temą. Prie to prisideda ir įtampa mūsų šeimoje. Tai tarp mamos ir dukrelės, tai tarp tėvo ir sūnaus, kartais ir visai atvirkščiai – vis kažkokios ambicijos, trukdančios bendrauti. Na ir prasideda: sūnus tarsteli ką nors, aš tik dėbteliu, tiesa, vos vos, bet jis tą pajunta ir kalba nutrūksta. Panašiai esti ir mamai su dukra. Rodos, kalbasi visai normaliu balsu, bet tai, kuri klausosi, atrodo visai kitaip ir ką išgirdo, paskui cituoja ir sako: „Tu sakei“, o cituoja tokiu tonu, kokio nė pati negirdėjo. Dažnai viskas baigiasi tuo, kad ištisą valandą sėdim visi kartu prie pietų stalo ir niekaip nerandam bendros kalbos. Šnekam tik apie įžeidinėjimus ir niekaip neprieinam prie pasikeitimo nuomonėmis.

JUULAS. Pavadinčiau tai labai nusisekusiais pietumis. (*Juokiasi*)

TĖVAS. Ką reiškia: nusisekę pietūs?

JUULAS. Kaip tik tai, ką nupasakojai, nes tai suteikia prasmę bendram valgymui. Pietų stalas tarsi turgavietė: kiekvienas pasirodo koks esąs ir aiškiai matyti šeimos būsena tą valandėlę. Jeigu įtampa tvyro prie bendro stalo, jeigu įžeidinėjam vienas kitą, vadinasi, tokia yra apskritai šeimos atmosfera. Tai reiškia – tokie mes esam. Tokia prasme bendri pietūs labai praverčia.

TĖVAS. Taigi, bet sulig tuo kartu viskas ir baigiasi, nes per trumpai pabūnam kartu. Norėtume pasikeisti mintimis, o iš tiesų pasikeičiam tik užgauliojimais.

JUULAS. Norėčiau, jei tik įmanoma, išgirsti kokį nors pavyzdį, kurį prisimintumėt visi arba bent du iš jūsų. Kad būtų ir pasakymas, ir atsakymas.

MOTINA. Tai visada priklauso nuo temos. Dažnai prabylam apie mokyklą ir tuomet, deja, pasireiškia agresyvumas, ir man rodos...

JUULAS. Kalbat apie mokyklą, tačiau kaip? Kas pradeda?

MOTINA. Aš stengiuosi to išvengti, nes žinau, kur tai nuves. Dažnai kalbą pradeda ir patys vaikai, ima pasakoti apie kokius nors dalykus. Žinai, neturiu jokio pavyzdžio.

TĖVAS. Mokyklos tema labai opi, nes ten netrūksta problemų. Ir vaikams tai jautri tema. Aišku, čia jau ir prasideda įspėjimai: „Turėjai labiau pasistengti“ arba „Netrukus bus kontrolinis, reikia pasiruošti“, arba „Artėja egzaminas, pasėdėk ilgiau prie vadovėlių“, bet tada jau gali sulaukti atkirčio. Tie įspėjimai, kad turi įnikti į mokslus, savo darbą padaryti iki galo, tvarkingai atlikti, kas užduota, iš tiesų tai jau ir yra ta riba, kai kyla reakcija.

MOTINA. Jautrumo slenkstis labai žemas. Šiais klausimais jau viskas pasakyta. Todėl vengiam kartoti vis tą patį, tuos „tau reikėtų...“. Tai jau praleidžiama pro ausis, nes tik suerzina ir tada jau nepasišnekėsi. Ypač su sūnum nelengva.

JUULAS. Čia norėčiau kiek patikslinti. Mat kalbam iš esmės jau ne apie bendravimą, o apie auklėjimą. O juk šiais klausimais nebegalim imtis jokio auklėjimo!

TĖVAS. Be abejo.

JUULAS. Gerai, taip ir yra. Juk gerai žinoma: net ir mažiems vaikams auklėjimas prie stalo trukdo valgyti. Iš patirties žinau, kad to niekuomet nereikėtų daryti. Jūsų šeimoje, kaip suprantu, kasdien vyksta tas pats spektaklis. Kiekvienas turi savo vaidmenį, yra daug kartų skaitęs pjesę ir moka ją atmintinai. To reiškinio neįmanoma pakeisti, nieko neišeis. Arba taip vyks ir toliau, dėl to, manau, niekas nemirs, tik bus nuobodoka, arba tėvai pakeis pašnekesio kultūrą. Galėtų ji atrodyti kad ir taip: „Galvoju apie mokyklą, man rūpi, turiu minčių ir t. t." Kur kitur rasi galimybę visa tai aptarti, jei ne prie stalo? Kodėl judviem kelia rūpestį, tarkim, dukters mokslai?

MOTINA. Dėl jos, sakyčiau, problemų net nekyla. Žinoma, įspėju ją arba pasiteirauju, arba net pasakau: „Man rodos, nebūtų gerai tau visą savaitgalį praleisti ne namie, jei pirmadienį rašysi kontrolinį."

JUULAS. (*Motinai*) Ir kaip dažnai tu tai sakai?

DUKTĖ. Mažiausiai kartą per savaitgalį.

MOTINA. Prieš savaitgalį, nes per patį savaitgalį jau per vėlu.

TĖVAS. Tai ne pati rimčiausia tema. Pikčiausia, kad juodu abu nepanaudoja mokykloje visų savo galimybių.

JUULAS. Aha, vadinasi, turime dvi temas?

MOTINA. Vasarą ji visuomet šiaip ne taip kapstosi, paskui pasiveja, o baigiantis rudens semestrui jau, rodos, nebeištemps. Ji ir pati tai žino. Aš ja pasikliauju, kad susidoros. Aš noriu jai tuos vargus bent kiek palengvinti, protarpiais vis paragindama. Suprantu, kad ji mėgsta išeiti iš namų ir susitikti su draugais, ir tegul. Tik manau, kad ji netenka saiko besilinksmindama. Tai norėčiau ją šiek tiek prituręti, priminti saiką.

JUULAS. Tai visai įmanoma ir, man rodos, net svarbu. (*Nutęsia*) Tačiau... (*Juokiasi*) Kai vaikui 13, 14, 17, 18 metų ar 45 metai, motinai arba tėvui svarbu būti to vaiko laukiamam. Aš jau įsitikinau: pokalbis prie bendro stalo – nekokia išeitis. Bet juk galima vakare arba rytą pabelsti į dukros duris ir tarti: „Žinai, norėčiau pasakyti tau porą žodžių apie tavo mokslus ir galimybes. Ar išklausytum?" Ir jei atsakys: „Nenoriu", teks eiti šalin. Du, tris, keturis, penkis, šešis, septynis, aštuonis, devynis kartus, jei prireiks. Ir tada jau visai leistina dešimtąjį kartą tarti: „Man tai labai svarbu,

nebegaliu tylėti. Turiu pasakyti tau dabar." Tada pasakyk, ir gana. Nieko geresnio tėvas ar motina nepadarys, tik reikia pamiršti tą gimdytojo vaidmenį ir pakalbėti kaip žmogui su žmogumi.

MOTINA. Teoriškai tai aišku ir man. Bet sunku pasitraukti.

JUULAS. Kodėl?

MOTINA. Tai vis per tą rūpestingumą, pasireiškiantį kiekvienoj šeimoj. Vis tas noras praskinti vaikui kelią. Nors sveikas protas sako, kad kitaip elgtis būtų geriau.

TĖVAS. Kasdienė patirtis liudija, kad tokiose situacijose tėvai didelės įtakos neturi. Visi žinome, kad pokalbiais čia nieko nepakeisi. Tačiau be galo sunku su tuo susitaikyti. Vaikai mums labai rūpi, norim jiems kuo geriausio, norim juos paremti, kelią parodyti, priartinti juos prie tikslo, kurio jie ir patys siekia.

JUULAS. Jeigu jau taip nutinka, kaip jūsų šeimoj, reikia retkarčiais paklausti savo vaiką: „Stengiuosi tave paremti. Ar man sekasi?" (*Tėvas purto galvą*)

MOTINA. Ne itin.

JUULAS. Bet juk klausti reikia *vaikų*! Lygiai taip, kaip aš dabar mėginu jums padėti: darau, ką galiu, – gal pasiseks, gal ir ne. Mano mokymui svarbu užčiuopti tą grįžtamąjį ryšį. Norėčiau pateikti judviem svarbų klausimą arba kad jūs patys savęs paklaustumėt: „Kodėl iš tiesų aš tai darau? Man tai rūpi, neduoda ramybės, bet kodėl šią valandėlę sakau tai, o ne ką nors kita? Kodėl man taip sunku tai, ką žinau iš teorijos, pritaikyti praktiškai? Ar noriu padėti savo vaikui, o gal noriu pagerinti savo įvaizdį? Noriu, kad mano, kaip gimdytojo, sąžinė būtų švari. Taip elgiuosi iš tiesų dėl savęs, o ne dėl vaikų."

TĖVAS. Manau, tai darom pirmiausia dėl vaikų. Patys geriau jaučiamės, kai pavyksta paremti vaikus, padėti, nes tada jiems esti geriau.

JUULAS. Betgi mes kalbam ne apie tai, kaip būna, kai pavyksta. Kalbam, kaip yra tada, kai nepavyksta. Mes norime turėti vaikų dėl pačių savęs, nes tikimės, kad jie praturtins mums gyvenimą. O mano patirtis rodo, kad tėvams visada tenka sunkiai balansuoti tarp dviejų dalykų: ką padarysiu

dėl savo vaiko, nes jis reikalingas, svarbus, trokštamas, ir ką – dėl savo įvaizdžio? Tai visada sunku, ir manau, kad jūsų šeimoj visų nuomonė vienoda, ypač abiejų paauglių; jie sako: „Jūsų pastangos man padėti, mane paremti, paprotinti ir t. t. man nemalonios."

TĖVAS. Ar tikrai?

DUKTĖ. Taip, dažniausiai.

TĖVAS. Vadinasi, pastangos jums padėti, jus paskatinti, paremti tau nemalonios?

DUKTĖ. Na, ne visai, tik protarpiais, kai tų pastangų jau per daug, ir kai jums tai pasakai, naudos nedaug.

JUULAS. Savo darbe kasdien patiriu tą patį: vaikai tėvams visada labai draugiški, net labai delikatūs ir šiek tiek diplomatiški. (*Juokiasi*) Ypač su senais tėvais. Jie gali tikėtis grąžos, ir jei pasiseks, gaus 20 procentų. Turiu sūnų, jam 36 metai, ir kai paklausiu: „Ar aš tau geras tėvas?", gaunu diplomatišką atsakymą. O kai paklausiu sūnų: „Kokios yra trys blogiausios mano savybės?", tada, jei pasiseks, gausiu du atsakymus, ir jis dar būtinai pridurs ką nors teigiamo, kad užglostytų. Dera tai žinoti. Išvertus į tiesmuką šneką tai reikštų: „Taip, dažniausiai man tai nemalonu." Štai tuo ir skiriasi tėvai ir vaikai, kai kyla tokia ritualinė kalba. Vaikai visada pajunta tėvų intenciją. O tėvai ne visada pajunta vaikų intenciją arba išverčia ją į blogąją pusę: „Privalau tave skatinti, kitaip tu apskritai nenueitum į mokyklą." Nemalonu tai girdėti, nes mano tėvai išvis nežino, kaip aš jaučiuosi mokykloj, nepažįsta mano kasdienybės. Tėvams tik svarbu, kad gerai elgčiausi, gaučiau gerus pažymius ir t. t. Tada vaikai bando bendradarbiauti. Sakyčiau taip: jie vis dar sėdi prie stalo. Tėvas ar motina privalėtų ieškoti naudingo ėjimo: „Aš tavo tėvas, noriu ir esu pasirengęs tau padėti, ką galėčiau padaryti?" Tai svarbus klausimas, ir kokia turėtų būti ta pagalba, tėvai negali patys nuspręsti. Visai taip pat yra su mano motina. Ji jau labai sena, ir man rūpi, kaip ilgai ji dar galės gyventi viena. Man tenka klausti jos: „Kuo galėčiau tau padėti?" O jai, kadangi tokia jos būklė, ateina į galvą mintis, ko aš *neturėčiau* daryti, bet man užtenka kantrybės iškvosti, ką galėčiau padaryti. Ir dažnai paaiškėja, jog tai visai kas kita, nei aš buvau manęs. Maniau žinąs, ko jai reikia, ir sakydavau žmonai: „Mamai reikia to ir to, ir to." Šitaip elgdamasis susiduriu su to-

kia pat dilema kaip ir jūs. Turiu gerų norų, turiu jėgų, bet viskas nueina niekais, nes aš *jos* nepaklausiau: „Kas tau svarbu? Kaip galėčiau tai padaryti?“

Toks yra ilgas atsakymas į ankstesnį tavo klausimą: „Teoriškai žinau, bet kaip tai padaryti praktiškai?“ Praktiškai, manyčiau, vertėtų atsisakyti to vaidinimo, nes kai tėvai vaidina tėvus, tada vaikai vaidina vaikus. Ir tas spektaklis tampa nepakenčiamas.

TĖVAS. Tas žaidimas vaidmenimis ir yra visa esmė, jis siejasi su bendravimu, tai kaip tik ta tema, nuo kurios aš pradėjau. Kas nors paklausia: „Kaip klostosi tas ar kitas dalykas?“, ir kuris nors iš tėvų jam atsako, lyg pataria, lyg subara: „Jei nedarysi, tai ir negalėsi“, o tada jau belieka užsičiaupti. Tada apsižiūrim, kad jau striuka, bet nekeičiam krypties, vis tiek norim padėti, paremti. Ir nuklystam į visai skirtingus bendravimo lygmenis, kiekvienas kalba apie save, o ne apie reikalą. Spektaklis su dialogais, kuriuos kiekvienas moka atmintinai, nes savo vaidmenį jau atliko šimtus kartų, tie dalykai gadina nervus visiems. Be galo sunku mesti vaidmenį.

JUULAS. Ko jau čia taip sunku. Juk galima užsičiaupti.

TĖVAS. Tai ir yra sunkiausia.

JUULAS. Arba sakyti tiesą.

TĖVAS. Visą laiką tik tai ir darau.

JUULAS. Savo asmeninę tiesą. Galima tarti: „Prieš dešimt minučių prisižadėjau nebevaidinti tėvo, o dabar vėl ėmiausi to vaidmens.“ Ir pabandyti. Nebūtina tapti pavyzdingais tėvais, pakanka parodyti pavyzdį, kad žmogus gali pasikeisti, net ir senatvėje.

MOTINA. Ir aš visada taip sakau.

JUULAS. Atsisakyti vaidmens sunku. Aš tai žinau, bet juk galima gauti ir nemažai pagalbos. Jei pabelsi į vaiko duris ir tarsi: „Turiu apie kai ką pašnekėti su tavim. Ar dabar galėtum, ar turi laiko, ar paklausytum?“, tada leisi vaikui pasirinkti, o pats iš tokios patirties sužinosi, kas pavyksta, kas užtikrina gerą ryšį, kada ryšys neužsimezga ir kas viską sugadina.

Kartais mums šauna į galvą – bendraujant ne tik su vaikais, bet ir su partneriu – kad galim elgtis taip, lyg būtume be niekur nieko gavę nuolatinį bilietą, ir tariamės galintys bet kada sutrukdyti, bet kada ką nors

pasakyti, ką nors pasiūlyti. Tai visus erzina. Taip nedera. Sykį konsultavau vieną amerikiečių šeimą, nes vyras nebežinojo, kaip kalbėti. Pagaliau jis jau tiek įklimpo, kad tarė žmonai: „*Please treat me as a stranger*. Elkis su manim kaip su svetimu žmogum. Neperženk mano ribų, aš to nenoriu." Visa nelaimė, kad dauguma tėvų turi daug gerų pasiūlymų. Bet jeigu jie pateikiami per tą vaidinimą, tada viskas nueina niekais. Mes pasijuntam nevisaverčiais tėvais, tokie iš tikrųjų ir esam, o ir vaikai pasijunta ne savo kailyje arba vieniši. Visi turim tą pamatinį poreikį, nuo šešių mėnesių kūdikio ligi tėvų ir senelių. O tas pamatinis poreikis – tai noras jausti, kad esi kam nors vertingas, reikalingas; ypač tai aktualu santykiuose su vaikais. Mes norim būti reikalingi vaikams, duoti jiems viską, kas tik įmanoma, o kai nepavyksta, prasiveržia mažesnė ar didesnė agresija, jaučiamės nusivylę. Tada ir prabylam tokiu tonu, vis lyg ir ginčijamės, tiesa, daugiau ar mažiau civilizuotai. Kai šitą pojūtį, kad esam vertingi, visai ar iš dalies prarandam, kyla agresija ir depresija. Ir tai esti labai akivaizdu. Mums, suaugusiems žmonėms, ypač sunku, nes kai pajuntame, kad nesam tokie vertingi, kokie norėtume būti, visuomet taip ir būna. Tada mes iš tiesų nebūnam tokie vertingi, kokie norėtume būti. Žinoma, tai nėra malonu, ir tokiais atvejais mums reikia pagalbos, kurią beveik visada, 99 procentus laiko, galim gauti iš savo vaikų. Reikia tik paklausti, tarti: „Klausyk, aš bandau tą ir aną, bet man nesiseka. Patark, ką aš darau ne taip?" Turėdamas šiek tiek kantrybės gausi atsakymą ir galėsi iš jo pasimokyti.

Kodėl ta permaina tokia sunki? Taip, ji sunki. Juk čia jau tėvų gyvenimo klausimas. Jaunimui prieš akis dar pakankamai laiko viską išmėginti, viską padaryti, bet mums, tėvams, tai jau paskutinė galimybė. Todėl tokie ir esam, vos nepasakiau „tokie kvaili", bet gal tokie užsispyrę. Jei šitaip žiūrėtume į savo profesiją, greitai prarastume darbą. Tarkim, aš dirbu reklamos agentūroje ir dedu skelbimus, užsakinėju vaizdo klipus televizijai ir t. t., bet klientų nesulaukiu. Tada manęs viršininkas klausia, ar nevertėtų ko nors šiek tiek pakeisti, o aš atsakau: „Ne, viską darau gerai, taip darysiu ir toliau, o kad neateina klientų, tai jau jų kaltė, ne mano." Štai kaip. Svarbu ne turinys, svarbu tonas. Žmogaus, kalbančio tuo tėvų tonu, tariančio, kad jis viską žino geriau, niekas nenori klausyti. Štai čia tėvams ir tenka rinktis: ar vaidinti tą patį vaidmenį, nors žiūrovų vis mažėja, ar rasti kitą būdą bendrauti su savo jau beveik suaugusiais vaikais? Manau,

dėl to judu čia ir atėjot. Tai gera galimybė ir proga pasimokyti iš vaikų. Mokymasis tada eina priešinga linkme – iš vaikų į tėvus. „Kaip galiu tave išgirsti, kas man svarbu, kas tau svarbu?“ Neliepiu taikytis prie paauglių logikos ir sakyti tik tai, kas jiems malonu. Bet reikia kaip nors pradėti tuos naujus santykius. Yra daug galimybių. Pavyzdžiui, galima su šeima vakarieniaujant tarti: „Mudu, sẽniai, nusprendėm nuo šiol prie stalo apie mokyklą nebekalbėti. Mudviem tai bus sunku, pajusim vos ne abstinencijos sindromą.“ Ir iš tiesų sunku, nes, ko gero, įsitikinsim: nebekalbėdami apie mokyklą, liovęsi auklėti, nebedaug ką turėsim pasakyti, ir tas tylėjimas, ta tyla gali būti sunki. Tačiau ji svarbi pereinamajam etapui.

Seniau taip nebuvo. Mano mama vis dar vaidina mamytę. Būdamas 13 metų ją įskaudinau. Ėmiau auginti ilgus plaukus ir t. t., tai ji dar ir dabar uždeda ranką man ant galvos ir glosto. Dabar man 61 metai, bet ji tebevaidina mamytę. (*Juokiasi*) Iš to galima pasijuokti, bet tai ir liūdina, mat mūsų niekas daugiau ir nesieja – viskas iš pareigos.

MOTINA. Užtat ir nenoriu taip elgtis, kad ir man neatsitiktų lygiai taip pat.

JUULAS. Sykį surengiau tokį neoficialų eksperimentą. Jame dalyvaujančios 25 tėvų poros visą sekmadienį, būdamos namie su vaikais, įrašinėjo visus pašnekesius, o paskui perklausė. Visi buvo priblokšti, nes nurodė lygiai tuos pačius duomenis: „50 procentų to, ką sakom vaikams, yra nereikalinga arba mes visai taip nemanom. Tiesiog nepagalvojus išsprūsta... Prie to pridurkim dar apie 15 procentų, kurie iš tiesų pribloškia, nes pasakom lygiai tą patį, ko buvau prisižadėjusi niekada nesakyti savo vaikams, nes kitados tuos žodžius ištarė mano tėvas ar motina ir jais mane įskaudino. O dabar girdžiu, kad 15 procentų to, ką sakau savo vaikams, yra tie patys žodžiai.“ Nenagrinėsiu dabar visko iš eilės, bet pabaigoj susidarė 15–18 procentų, kurių klausydamiesi tėvai, patys juos ištarę, sakė: „Taip, tokia mama norėčiau ir būti, tik ne 18 procentų viso laiko, o 100 procentų.“ Tą grįžtamąjį ryšį, tą galimybę pasikeisti gaunam iš savo vaikų. Kai jie nebesiklauso arba ginčijasi dėl kiekvieno žodžio, dėl kiekvieno sakinio, tai reiškia: „Paklausykit, atsitraukit, mes galim valgyti su jumis, bet toks judviejų kalbėjimas jau nepakenčiamas.“ Bet juk dauguma jaunimo šitaip rėžti į akis negali, beje, dauguma suaugusiųjų irgi.

Tad grįžkim prie bendro valgymo. Turgavietėje stovi du tėvai ir bando parduoti kai ką iš savo daiktų. Pirkėjų vis neatsiranda, vadinasi, kažką rei-

kia keisti. Mano manymu, tai nereiškia, kad tėvai turi pasiduoti, atseit vaikams mes nebereikalingi. Taip esti labai retai. Svarbu kitkas: tai, ką judu turit, yra vertinga ir reikalinga. Bet reikia tai pateikti kitaip. Kad vaikai galėtų pasisavinti maistingąsias medžiagas, nes kol kas jie nieko nė į burną neima. Na štai, tokia buvo maža paskaitėlė. Ką judu apie tai manot?

MOTINA. Visa tai, ką čia šnekėjai, labai teisinga, ir aš tikiuosi, kad sugebėsiu pritaikyti tai praktikoje.

JUULAS. Teisingi dalykai ne visuomet esti teisingi. Norėčiau, kad tai suteiktų jums įkvėpimo ir būtų pritaikoma. Ką gi, einam toliau, jeigu reikia. Kai mano sūnui sukako septyniolika, jis išvažiavo iš namų studijuoti ir visa kita, ir tada pastebėjau, jog dabar vėl galiu pasinaudoti 85 procentais savo sąmonės. Iki tol to nesuvokiau, vis buvau tėvas, ir tai buvo puiku. Bet dabar atėjo toks momentas: „Dieve mano, ką dabar man daryti su savo gyvenimu, savo tapatybe, ką mudviem dabar daryti vienam su kitu?" Kai tėvai įsivelia į tokį konfliktą, kai jiems iškyla tokia dilema, jaunimas visoj Europoj sako tą patį: „*Get alive!* Liaukitės buvę tik tėvu ir motina. Man tavęs irgi reikia, bet, kaip jau girdėjai, kitokiu pavidalu." (*Tėvui*) Kaip tau atrodo, ar tai įmanoma?

TĖVAS. Čia kaip tik ir užkliūva tas vaidinimas, į kurį esam įsitraukę. Dalykas tik tas, kad į savo vaidmenį kiekvienas įsigyvenęs per daugybę metų, o dabar reikia mokytis naujo vaidmens. Tenka keistis konkrečioje situacijoje, kad ir sėdint visiems kartu prie stalo. Nusikratyti vaidmens turbūt iš karto negalima, reikia laiko.

JUULAS. Kiek laiko tau prireiktų, kaip manai?

TĖVAS. Net nenumanau, reikėtų išbandyti. Tikriausiai nemažai. Aš tai suprantu, nes ta vaidyba man žvėriškai gadina nervus. Žiūriu į save ir matau, kad kalbu dalykus, apie kuriuos galvoju: Viešpatie, juk sakau žodžius, kuriuos esu girdėjęs iš tėvo, ir prisižadėjęs niekada taip nekalbėti su savo vaikais, o čia žiūriu į save ir matau, kad pasakiau lygiai tą patį. Jei jau atlieki tą tėvo vaidmenį, kaip tu nupasakojai, ilgiau kaip pusantro dešimtmečio, jį esi jau išmokęs ir nušlifavęs, vadinasi, esi pasiekęs tą tašką, kai turi ne tik vaidinti kitą vaidmenį savo vaikams, bet ir duoti jiems laisvės, o tai nelengva.

JUULAS. Tą mokymosi procesą galima labai paspartinti, bet tada reikės kasdien sakyti teisybę, o tai ne taip paprasta. Ką tai reiškia? Sėdi prie stalo ir nenori taip kalbėti, bet vis tiek kalbi, paskui pažiūri vaikams į akis ir sakai: „Atsiprašau, aš ir vėl prasitariau, dabar jau patylėsiu“, ir tai padeda. Gaila, mano sūnaus čia nėra, bet jis galės paskui pažiūrėti vaizdo įrašą. Padeda, jei vaikams sakai: „Mano nuomonė tokia, turiu idėją, turiu pasiūlymą, kai ką sugalvojau. Ar norėtum išgirsti?“, ir jei vaikai pasako *taip*, o paskui nesiklauso, reikia paklausti: „Ką dabar padariau ne taip? Žinau, kad tai, ką norėjau pasakyti, yra labai vertinga, bet nemokėjau to kaip reikiant perteikti.“ Tada lieka vaikams nepasakyta, kas tuo momentu aktualu, bet daug svarbiau – tėvų pavyzdys. Tėvai gali ir vėliau perteikti vaikams daug vertingų dalykų, bet labiau pavyzdžiais, o ne pamokymais.

Man Vokietijoje visada skaudi mokyklos tema, nes daugelis mokyklų tokios baisios, mokinių ir mokytojų santykiai tokie atgrasūs, tokie skurdūs. Mokyklos skundžiasi, kad du trys procentai mokinių nelanko pamokų arba ateina ne visada. O aš manau, kad tėvai turėtų kiekvieną šeštadienį švęsti, jog 97 procentai ateina! Vaikams reikia paramos, kuri juos skatintų. Manau, kad trylikamečiai yra protingi, jie žino, kodėl svarbu mokytis, kodėl išsilavinimas toks reikšmingas. „Tėvai, mokykla, visuomenė – visi tai tvirtina, ir jeigu aš nesimokau arba blogai mokausi, o gal iš viso nenoriu mokytis, tada ūmai stoju vienas prieš visą pasaulį.“ Tada reikalinga šeimos parama.

Šeimos atsiliepimas po keturių savaičių

MOTINA. Tas savaitgalis ilgam įstrigo mūsų šeimai į atmintį, nors mūsų sūnus ir nedalyvavo (tik kuo smulkiausiai viską iškamantinėjo!). Man iš tų pokalbių paaiškėjo, kad vis dar per mažai atsakomybės perduodu vaikams ir per daug visur kišuosi. Mūsų kasdienybė išties tapo daug darnesnė, ypač sūnus labai patenkintas mano santūrumu. Jis truputį *paūgėjo* per tą laiką po seminaro. Ir aš turiu daugiau laiko sau... Mes visi labai džiaugiamės, kad dalyvavom, ir esam dėkingi jums ir visiems padėjėjams už tą savaitgalį. Ir, žinoma, nuostabiajam Jesperiui Juului!

Devinta šeima

Mokykla ir atsakomybė

DALYVIAI: motina, duktė (15 m.)

MOTINA. Iš tiesų jau viskas aptarta. Tie patys dalykai slegia ir mus. Turim problemų ir mokykloj, ir namuose. Prasideda jau rytą keliantis, paprasčiausiai nėra motyvacijos, ir paskui tęsiasi ištisą dieną. Vis reikia raginti: „Prašau padaryti."

JUULAS. Ar tau visada buvo sunku?

DUKTĖ. Keltis?

JUULAS. Ne, mokytis.

DUKTĖ. Būti mokykloje man patinka, bet mokytis tikrai nemėgstu. O argi kas nors mėgsta?

JUULAS. Ir kiek tau dabar metų?

DUKTĖ. Penkiolika.

JUULAS. Ir tėvas ar mama turi kasdien vargti, kad tu išmoktum?

DUKTĖ. Deja, tą jie ir daro.

JUULAS. O ar tai būtina ir tu to nori?

DUKTĖ. Ne.

MOTINA. (*Klausiamai kilsteli antakius*)

JUULAS. Ar galėtum padėti mamai? Papasakoti ką nors apie mokyklą ir apie tuos nuolatinius konfliktus, kad tavo mama žinotų, kokia esi.

DUKTĖ. Vargiai. Mielai pati rūpinčiausi savo mokslais, pati už juos at-

sakyčiau, kad tėvams nereikėtų nuolat manęs raginti ir sėdėti man ant sprando.

JUULAS. Tai kas trukdo?

DUKTĖ. Neįmanoma. Galiu kažin kiek kartoti, kad pati susitvarkyčiau geriau.

JUULAS. Na ir?

MOTINA. Mes jau buvom atleidę vadžias, pasiryžę viską palikti jos atsakomybei. Bet rezultatas tik toks, kad mokykla ėmė siuntinėti laiškus: ir namų darbai nepadaryti, ir pažymiai prasti. Kaip turėjom reaguoti?

JUULAS. Jei kas atsakytų į klausimą, kaip tai padaryti, laimėtų 100 000 eurų. (*Juokiasi*) Bet juk galit stebėti ir save, ir dukterį, tarti „Pabandykim pagelbėti šitokiu būdu“ ir pažiūrėti, ar tai padeda. Juk visa esmė – ar tai padeda.

MOTINA. Mes jau bandėm ir su ja aptarėm, kaip sumažinti kontrolę. Tačiau ji nepajėgi atsakyti už save.

JUULAS. Aš ne to klausiau. Ar tavo pastangos padėti dukteriai mokytis davė naudos?

MOTINA. Kol kas – ne.

JUULAS. Gerai. Ar įmanoma įsivaizduoti, kad to nebedarytum?

MOTINA. Turbūt reikėtų, bet tai labai sunku.

JUULAS. Taip. Tikiu. Bet būtina, nes jei nuolat darai ne tai, ko reikia, tampi nekūrybingas. Tau nebekyla naujų minčių, nebematai kitų galimybių, ir tai jau virsta šeimos problema. Jūsų duktė sako: „Aš vis bandau ir bandau, bet nieko neišeina.“ Motina sako: „Aš vis bandau ir bandau, bet nieko neišeina.“ Tai slegia visus. Bet gal galėtum pasakyti dukteriai dviem trim sakiniais, ko norėtum iš jos šiandien ir rytoj: „Noriu to, to ir to.“

MOTINA. Aš, kaip ir visi tėvai, žinoma, noriu, kad jai būtų kuo geriau. Noriu, kad ji darytų pažangą, eitų savo keliu, būtų laiminga ir patenkinta.

JUULAS. Visa tai – tik jausmai. Ką nori, kad ji padarytų? Ko tu iš jos nori?

MOTINA. Norėčiau, kad ji būtų aktyvi ir ką nors pasiektų.

JUULAS. Galėtum pasakyti šiek tiek konkrečiau. Kaip manai?

MOTINA. Norėčiau, kad ji padarytų ką nors dėl savo mokslų, bet to nematau.

JUULAS. Gerai.

MOTINA. Tik matau, kad laikas švaistomas ir eina niekais.

JUULAS. Ar galėtum įsivaizduoti, kad nueinu pas kepėją ir sakau: „Norėčiau skanių riestainių, bet juk jūs jų neturit.“ Lygiai taip pat kalbi ir tu.

MOTINA. Hm.

JUULAS. Bet kepėjas (*rodo į dukterį*) mandagus ir neatkerta: „Ką gi, eikit pas kitą kepėją.“ Manau, labai svarbu visai konkrečiai pasakyti, ko nori. Pavyzdžiui: „Noriu, kad rytais keltumeis, kad kasdien eitum į mokyklą, kad paruoštum namų darbus.“ Tik konkrečiai.

MOTINA. Taip, to aš ir noriu.

JUULAS. Viso to. (*Dukteriai*) Ar gali patenkinti tuos norus?

DUKTĖ. Teoriškai – taip.

JUULAS. Teorinės galimybės man nelabai rūpi.

DUKTĖ. Džiaugčiausi, jei galėčiau tai daryti pati viena.

JUULAS. Taip ar ne?

DUKTĖ. Taip.

JUULAS. Bet tai pavojinga, nes bijau, kad pridursi: taip, bet...

DUKTĖ. Taip, bet norėčiau ir daugiau laisvės pačiai tvarkytis su mokykla.

JUULAS. Teisingas atsakymas būtų: „Mama, tokiomis sąlygomis negaliu padaryti, ko tu nori.“ Ar taip?

DUKTĖ. Būtent.

JUULAS. (*Motinai*) Kokia tavo nuomonė?

MOTINA. Dabar atrodo, tarsi aš sekiočiau kiekvieną jos žingsnį mokykloj.

JUULAS. Tu paklausei ir gavai atsakymą. Ką manai apie tą atsakymą?

MOTINA. Kaip tik tai, ką jau ir sakiau: atrodo, tarsi aš *tik ir* sekiočiau ją. Bet juk aš sekioju tik tada, kai ilgai stebiu ir niekas nesikeičia. Žinoma, tada imu panikuoti.

JUULAS. Ar tai reiškia, jog tada eini pas dukterį ir sakai: „Aš jau panikuoju, gal galėtum man pagelbėti?“

MOTINA. Taip nesakau, bet ji tai pastebi, mato, kad nebeliko laiko, ji nebespės padaryti, kas reikia. Kai ji vidurdienį pareina iš mokyklos, suprantu, kad ji išsekusi ir jai reikia pailsėti. Tada ji pažiūri televizorių, bet tai pasaka be galo, nes televizorius nenutyla, eina be pertraukos ir reikėtų jį išjungti. Bet to ji nenori, taip eina laikas, kol vakare pareina tėvas, ir tada gaunam pylos.

DUKTĖ. Bet kol pareina tėtis, aš jau seniai būnu nulipusi žemyn ir mokausi. Antrą valandą pareinu iš mokyklos ir trečią, vėliausiai ketvirtą jau einu mokytis. Antradienį nulipau ketvirtą, bet tądien parėjau tik trečią ir po pamokų turėjau bent valandą pailsėti. Tada nulipu žemyn ir aštuntą valandą vėl einu į savo kambarį, tada būnu jau paruošusi pamokas ir vėl pasidarau pertrauką. Jei be paliovos nekartotumėt, kad lipčiau žemyn mokytis, padaryčiau tai ir pati, bet kaip man nutaikyti momentą, kai judu to nesakot, ir tada pačiai lipti žemyn?

JUULAS. (*Motinai*) Ar galėtum pamąstyti garsiai?

MOTINA. Dėl to kaltas skirtingas suvokimas. Jai atrodo ne taip kaip man.

JUULAS. Taip, tai ir nenuostabu. Tarp žmonių taip būna. Tiesos nerasi.

MOTINA. Bet juk turėtume rasti kokį kompromisą.

JUULAS. Ne! Per vėlu. Arba dukteriai perleidžiat visą atsakomybę už mokymąsi, arba ne. Tada jau jokios kontrolės, jokių komentarų apie mokymąsi, mažiausiai metams ar bent pusmečiui. Tada jau tikrai neleistina. Nes dabar dėl tos atsakomybės – visiškas chaosas. Duktė sako: „Manau, kad galiu. Niekada nebandžiau, bet galiu būti atsakinga ir tikiu, kad man pavyktų.“ Ir čia pat yra jos mama, kuri sako: „Aš negaliu tau to patikėti, pasilieku atsakomybę, bet man dar nė karto nepavyko.“ Ką?

MOTINA. (*Tylomis linkteli*)

JUULAS. Todėl jūs, tėvai, ir esat nepatikimi. Duktė negali ramia sąžine

tarti: „Tada palieku tėvams visą atsakomybę, nes jie žino geriau, ir jeigu jie ką nors numato, visada taip ir būna.“ Čia, kaip ir daugelyje šeimų, tėvai yra per daug aktyvūs, o vaikai – per mažai. Ir kuo didesnė toji aktyvumo stoka, tuo labiau persistengia tėvai ir visi kiti suaugusieji. Galiu tvirtai pasakyti: suaugusiesiems niekada nepavyksta! Tokia jų strategija visada žlunga. Žinoma, jums, tėvams, kyla abejonių, kai ji pasako: „Aš padarysiu viską pati, bet negaliu to įrodyti.“ Tėvai, aišku, norėtų įrodymų. Jei motina sako: „Turiu jau tiek karčios patirties, kai buvau už viską atsakinga“, tai nėra ko stebėtis, kad ji nori bent vieno kito įrodymo, jog dukrai ir pačiai vienai mokykloj seksis gerai. Deja, tai visiškai neįmanoma! Dalykas tas, kad tai priklauso ne nuo jūsų dukters santykio su mokykla, bet nuo jos santykio su tėvais. Tada tėvai turi imtis iniciatyvos ir tarti: „Dabar mes pakeisim požiūrį į tave ir tikimės, jog tuomet atsiras ir galimybė tau pakeisti savo požiūrį į mokyklą.“ Pirmieji turi šį tą nuveikti tėvai.

Jeigu jums labai jau neramu, galit pasakyti: „Dabar tu atsakai už savo mokslus, aš nuo jų atsiribojau. Bet ketinu po dvylikos mėnesių vėl pašnekėti apie tai su tavim. Ir jei matysiu, kad tau nesiseka, ko gero, vėl imsiuos atsakomybės.“ Tai vienintelė apsauga, kitokios nėra. Tėvai, atidavę atsakomybę vaikams, neišvengiamai patiria daug baimės.

MOTINA. Aišku!

JUULAS. Prieš tą baimę mūsų vaikai bejėgiai. Mes patys turim ją įveikti, kad netrukdytume vaikams mokytis. Tai nelengva, kai kam net labai sunku. Bet jeigu jau išnaudojai visas galimybes, pamėgink tarti: „Aš labai stengiausi, bet nesėkmingai, ir dabar atsisakau. Dabar tu gali imtis atsakomybės už savo mokslus. Gali paprašyti pagalbos, gali po dviejų savaičių, trijų mėnesių, pusmečio ateiti ir prisipažinti: aš neįstengiu, imkis atsakomybės vėl.“ Bet svarbu abiem pusėms žinoti, kas atsakingas, o kol kas už viską atsako motina.

MOTINA. Negaliu sutikti. Aš atsakomybę jau perleidau.

JUULAS. Ne.

MOTINA. Bent jau man taip atrodo.

JUULAS. Va tas ir yra.

MOTINA. Pateiksiu pavyzdį. Jai buvo užduota perskaityti vieną knygą

jau prieš du ar tris mėnesius, ir kitą savaitę baigiasi laikas. Aš ją šiandien paklausiau ir sužinojau, kad ji tos knygos dar nė nepradėjo skaityti, o antradienį jau bus kontrolinis. Ji jokiu būdu nebespės. Bet aš palieku ją ramybėj.

DUKTĖ. Mums jau prieš pusę metų buvo pasakyta, kad turėsim perskaityti tą knygą. Aš jau pusę jos perskaičiau, o prieš tris dienas mums pasakė, kad antradienį kontrolinis. Šiandien po pietų baigsiu ją skaityti, ji nestora.

MOTINA. Bet iki pirmadienio, per savaitgalį, reikia dar kai ką padaryti. Aš nebespėčiau.

JUULAS. Ir tu nesijauti atsakinga? (*Juokiasi*) Su tokiu stipriu atsakingumo jausmu tu uždirbtum mažiausiai milijoną eurų per metus. Ar tu pati girdi, ką kalbi?

MOTINA. Taip.

JUULAS. Tu prisiėmei visą atsakomybę. Juk tai, kad kalbi: „Dabar atsakinga tu“, tik formalumas, nes priduri: „Aš esu šešėlyje ir viską žinau, ir ateityje, nors vis tiek kontroliuosiu, pasistengsiu būti delikatesnė.“ Tačiau kontrolė lieka kontrole.

MOTINA. Hm.

JUULAS. Atsakomybė už mokymąsi guli tarp jūsų ant stalo, ir judvi tuščiai ją tąsote, o tuo tarpu mokslas sekasi prastai.

MOTINA. Aš tik manau, kad jeigu jai paliksiu visą atsakomybę, tada viskas riedės tik gilyn į duobę. Jai dabar gresia blogi semestro pažymiai, tai aišku kaip dieną.

JUULAS. Štai ką atsakysiu: jeigu taip elgsies ir toliau, tada viskas riedės į duobę. Be jokios abejonės. Ir nebeturiu ko pridurti. Jei paklausi mane: „Kaip galėčiau perduoti atsakomybę dukteriai?“, galėčiau tau padėti. Bet prieš tai reikės išsiaiškinti: „Ar tikrai aš to noriu? Gal per daug bijau? Gal tai per sunku?“ Nesgi viena yra atsakomybė už mokymąsi ir kas kita – tėvų atsakomybė už viską. „Kiek aš atsakingas už savo vaikų likimą?“ Dėl to visi tėvai turi apsispręsti patys. Pašaliniai, tokie kaip aš, nuspręsti negali.

Aš galiu tik pasakyti: labai pasitikiu jūsų dukterimi. Manau, ji gali imtis atsakomybės. Manau, kad ji niekada nesimokys taip gerai, kaip tėvai norėtų. Bet mokslus įveiks. Ji norėtų užsiimti visai kitais dalykais, bet ji tai padarys dėl ateities, dėl tėvų ir t. t. Ne su džiaugsmu ir ne dėl troškimo būti geriausia. To seniai nebeliko. Kodėl – nežinau. Manau, dėl to kalti ne tėvai, gal kalti prastai susiklostę mokyklos santykiai su mokine, ir dėl to, žinoma, yra ir mokyklos kaltės. Bet kaip tik šitos atsakomybės mokyklos ir kratosi. Jos permeta atsakomybę mokiniams arba tėvams. (*Motina: Tai tiesa.*) Tai absurdiška, bet taip yra. Tai vienintelė mūsų krašto įmonė, kurios darbuotojai neatsako už tai, ką parduoda. Tada protingam vaikui, žinoma, sunku dalyvauti tokiame žaidime. Sakyti: „Aš žaisiu, būsiu pavyzdingas, tada mano tėvai bus laimingi, o kada nors paskui prasidės gyvenimas." (*Motinai*) Kaip tai atrodo tau, ar turi pamąstyti?

MOTINA. Taip, suprantu. Sunku prisitaikyti, bet jeigu jai tai padės, aš iš visų jėgų stengsiuos šią situaciją pakeisti.

JUULAS. Galiu pateikti šiek tiek nurodymų. Jai atsakomybė *sugrąžinama* – iš tiesų taip ir turi būti, nes juk neįmanoma kitam žmogui perimti asmeninės atsakomybės. To negali būti. Tai senas sutuoktinių žaidimas: „Aš nelaiminga(-as), ir tu dėl to kaltas(-a)." Tradicinis auklėjimas visada toks ir buvo. Mes, tėvai, prisiimdavom asmeninę atsakomybę už vaikus. Kaip antai: kada tu esi alkanas, kada – sotus, kada tu nori miego, kokie tavo plaukai, kokie tavo draugai ir t. t. O paskui absurdiškai tikimės, jog dvylikamečiai, trylikamečiai perims visą atsakomybę. Tai nesąmonė, nes jie neturėjo jokių galimybių pabandyti, visa tai darėm mes patys. Ir vis tiek tikimės. O turėtume žinoti: *mes*, tėvai, taip elgėmės, *mes* už tai atsakingi. Šiuo atveju tai reiškia: „Miela dukrele, aš dešimt metų stengiausi valdyti, perimti atsakomybę už tavo mokymąsi, tavo išsilavinimą. Bet man nepavyko. Sunku ištarti „man nepavyko" (užuot pasakius „tu nepakenčiama"), todėl grąžinu ją tau ir tikiuosi, kad tau seksis geriau negu man." Bet čia kyla sunkumų. Kur man dėti aktyvumo perteklių – juk jis niekur nedingo, visus tuos jausmus, mintis ir t. t.? Teks ilgokai tai versti partneriui arba kitiems suaugusiesiems, nebe vaikams. Nepamirškim, kad vaikai nuo pat gimimo velniškai atsakingi už mūsų gyvenimą, pasitenkinimą, už mūsų laimę, ir jeigu mes nepatenkinti, tada vaikas, pavyzdžiui, jūsų duktė, pasijunta labai pavargęs ir energijos nebelieka. Energiją

jūsų šeimoje galima paskirstyti kur kas tikslingiau. Vadinasi, šiuo atveju iniciatyvos turi imtis motina – ir be saugiklių. Pabandykim pafantazuoti šiurpų ateities vaizdą: jūsų duktė baisiausiai nelaiminga, turi daugybę planų, bet negali jų įgyvendinti, vis atsitrenkia į uždarytas duris, nes nebaigė mokslų. Kas jai iš to, jei motina ir tėvas tada kalbės: „Argi tau nesakėm!“ Jeigu taip atsitiktų, vaikai išvis neateitų. Štai kas lemia ateitį ir jūsų santykius.

Bet džiaugiuosi, kad tu tiek mąstai apie tai. Nes perduoti tą atsakomybę tikrai sunku... Jei kas nors imtų ir pasakytų: „Gerai, tuoj padarysiu“, pamanyčiau, kad gal jis kaip reikiant nesuprato. Bet tai geriausias dalykas, kurį tu gali padaryti dukteriai ir sau pačiai. Nes tai tave labai slegia.

MOTINA. Tai jau.

JUULAS. (*Dukteriai*) O kaip tu manai?

DUKTĖ. Man atrodo, kad gerai, bet bijau, kad bus jau sunku.

JUULAS. Taip, žinoma. Tai ar nori tos atsakomybės, ar geriau jos nereikia?

DUKTĖ. Kad ir kaip būtų – noriu.

MOTINA. Man teks labai stipriai spausti stabdį.

JUULAS. Stabdyti nepakanka. Keisti! Štai kas sunku. Ačiū!

MOTINA. Ačiū!

Šeimos atsiliepimas po trijų savaičių

MOTINA. Nuo bendrojo seminaro jau praėjo beveik trys savaitės. Mudvi su dukra daug apie jį šnekėjomės. Mums seminaras buvo labai įdomus. Mūsų problema, kurią kėlėme, buvo ta, kad dukteriai trūksta paskatų atlikti užduotis ir pareigas. Su Jesperio Juulo raginimais apsipratau mintyse, bet įgyvendinti juos kasdienybėje man vis dar sunkiai sekasi. Po seminaro mūsų duktė griežtai atsisakė tėvų pastangų kaip nors padėti ar kontroliuoti jos namų darbus. Ji tai grindžia tuo, kad nori būti atsakinga pati. Mes, tėvai, su tuo sutikom, bet, deja, matom, kad visos atsakomybės ji taip ir

neperėmė. Iš mokyklos pasipylė skundai, kad ji neatlieka namų darbų, kad pablogėjo pažymiai. Aiškinomės su ja ir susitarėm, kad ji neatsisakytų pasinaudoti mūsų pagalba, bet tik kai pati panorės. Mėginam rasti vidurio kelią, kad ji vis savarankiškiau darytų tai, kas reikia, ir imtųsi vis daugiau atsakomybės. Jau matome šiokią tokią pažangą, ir tai teikia mums vilties. Seminaro atmosfera buvo maloni, jis buvo gerai suorganizuotas. Mus maloniai nustebino tėvų, o dar labiau – jaunuolių atvirumas ir noras bendradarbiauti. Džiaugėmės sužinojusios, kad ne mes vienos turim problemų. Tai mus padrąsino ir suteikė jėgų. Šiek tiek pasigedau raginimo paaugliams taip pat prisidėti prie darnaus šeimos sugyvenimo. Gaila, kad paaugliams neliko laiko pabendrauti ir pasikeisti nuomonėmis.

Dešimta šeima

Kaip mums bendrauti?

DALYVAUJA: motina, abu jos sūnūs klausosi kartu su žiūrovais. Tėvas mirė prieš pusmetį

MOTINA. Atėjau čionai, nes neišmanau, kaip elgtis su 19 metų sūnum, kuris tebegyvena su manim. Viena vertus, jau daug ko atsisakiau ir man tikrai palengvėjo, nebejaučiu tiek atsakomybės. Kita vertus, matau, kad jam nėra gerai, reikėtų pagalbos, o aš negaliu jam tos pagalbos suteikti. Jis dabar sėdi namuose, mokyklą metė prieš pat baigdamas ir dabar, taip sakant, dykinėja. Iš pradžių man buvo sunku. Dar bandžiau jį spausti ir kalbėti: „Gali čia gyventi ir negavęs brandos atestato, mokytis profesijos irgi gerai." Paskui jau nusileidau ir kalbėjau: „Bala nematė tos profesijos, tik susirask bent kokį darbą arba metelius savanoriškai padirbėk socialiniu darbuotoju." Bet ir tuo jis iki šiol nepasirūpino. Mano spaudžiamas pradėjo dirbti, bet labai greit metė tą darbą. Ir matau, kad jis nei piktavalis, nei tinginys, tik užsisklendęs. Bet ir manęs nuvilti nenori. Nemano, kad tai labai gerai, jį dar labiau slegia tai, kad jis mus, tiksliau sakant, mane – mano vyras pernai mirė – taip nuvylė. Man rodos, kad jam reikėtų pagalbos iš šalies. Jis net buvo pradėjęs gydytis, bet nebaigė. Neseniai pats prisipažino: „Man rodos, aš per visą gyvenimą dar nieko nesu pabaigęs", ir ta mintis jį taip pat gerokai kamuoja. Todėl ir klausiu, ką daryti. Bandau apie tai negalvoti, nes kai galvoju apie savus rūpesčius, man palengvėja, o tų rūpesčių netrūksta. Kita vertus, kadangi mes vis dar gyvenam kartu, nuolat susiduriu su tuo klausimu, ir jis mane vis įtraukia, aš užsimirštu esanti mama ir lepteliu kokią nors nesąmonę. O čia dar iš šalies, iš giminaičių, draugų ir pan. išgirstu: „Varyk jį iš namų. Bepigu jam namie: kol jis čia taip lepinamas

nepajunta, ką tai reiškia, kai turi pats už save atsakyti, tol niekas ir nepasikeis." Protu tai suprantu, bet nesu įsitikinusi, kad tai tikrai būtų teisinga ir kad tikrai jam pagelbėtų. Ir dar viena problema: dėl to, kad jis nesimoko profesijos, aš patiriu finansinių nuostolių, nes negaunu nei pašalpos už vaikus, nei našlės pensijos, o jis niekuo neprisideda. Gal čia ir nereikėtų kalbėti apie pinigus, bet vis dėlto ta mintis krebžda, man tai atrodo neteisinga, ir manau, kad jis turėtų prisidėti; iš pradžių taip ir buvo. Netrukus po mano vyro mirties jis ėmė šeimininkauti namuose, tvarkytis virtuvėje ir gaminti maistą. Man tai irgi tiko, bet dabar jis jau pusėtinai apsileido, ir aš nebegaliu pasikliauti, kad jis tas pareigas atliks. Net pagalvoju, negi tokie turi būti tėvų ir vaikų santykiai? (Dabar aš jų tokiais ir nebelaikau.) Juk ir iš partnerio tikiesi, kad prisidės. Pamaniau, kad reikia tik kantriai laukti, tą aš ir dariau. Tik kaip ilgai tai truks? Štai ir klausiu: kiek aš pati skatinu jo dabartinę būseną paprasčiausiai nieko nedarydama ir tik žiūrėdama? Argi ne mano pareiga jį pakurstyti? Juk jei to nedarysiu aš, kas darys?

JUULAS. Į pastarąjį klausimą galiu atsakyti. Jis kasdien pats sau prieštarauja. Todėl kitam to daryti nebereikia.

Dėl pirmojo tavo klausimo esama daug nuomonių ir teorijų. Čia, Vokietijoj, dažnai išgirsi kalbant taip, kaip sakė tavo giminaičiai. Bet aš nežinau. Norėčiau surengti platų tyrimą ir nustatyti, ar tokia priemonė yra kam padėjusi, ar taip tik daroma, ir tiek. Toks tėvų žaidimas. Manau, elgeisi labai protingai, kad iki šiol nepasirinkai jokios konkrečios strategijos. Juk strategijos reikalingos karui arba reklamai. Bet čia kyla klausimas, kur tavo pačios ribos: su kuo tu gali susigyventi ir su kuo negali?

MOTINA. Taip, tai sunkus klausimas. Jis man jau buvo kilęs. Vienoj pusėj – sveikas protas arba tos koncepcijos, kurias turi: reikia taip ir taip. Kitoj pusėj – jausmas, kad gal aš iš tiesų tam nepritariu. Štai to aš iš tiesų ir nežinau.

JUULAS. Kai girdžiu tokius pasakojimus, vis pagalvoju apie neseniai mirusį didį pasaulinio masto menininką, aktorių Danny Kaye. Jis man papasakojo nuostabią istoriją. Jo tėvai, žydai bankininkai, gyveno Niujorke. Kiekvieną sekmadienį susirinkdavo pietauti visa giminė – seneliai, dėdės ir kiti – ir kalbėdavo apie savo vaikus: „Mano sūnus studijuoja Harvar-

de, manasis – ten ir ten, manasis uždirba tiek ir tiek..." Ir vis klausinėjo: „O kaip sekasi Danny?" Ir tėvas atsakydavo: „Prastai, jis iš tiesų nieko neveikia, miega iki antros valandos popiet, o ištisomis naktimis bastosi po teatrėlius Brodvėjaus pašonėje." Visi giminaičiai peikdavo tėvą ir sakydavo: „Privalai ką nors daryti!", o tėvas kiekvieną sekmadienį atsakydavo: „Taip, privalau ką nors daryti." Ir ką gi jis darė? Kas rytą prieš eidamas į banką padėdavo Danny po pagalve penkis dolerius. Tai buvo vienintelė parama, kurią jis galėjo suteikti slapčia, nes viešai turėjo vaidinti kartu su visais. Taip jis ne tik išgelbėjo Danny Kaye gyvybę, bet ir padėjo jam tapti nuostabiu menininku.

Taigi kas yra teisinga, o kas – klaidinga? Aš nežinau. Žinau tik tiek, kad privalom liautis vaidinę tėvus. Mes dar reikalingi kaip sparingo partneriai, vis dar esam svarbūs savo vaikams kaip pavyzdys ir modelis. Bet nereikėtų dėl vaikų aukoti savo pačių laisvės, savo žmogiškosios vertės, savo jausmų. Nedera nei užmegzti, nei palaikyti tokių ryšių, kurie pagrįsti mintimi: „Man skaudu būti su tavim, tai man brangiai kainuoja, bet kadangi myliu tave, lieku su tavim." Manau, jog tai siaubinga tiek abiem, tiek jų santykiams. Bet jei pajunti: „Iš tiesų man tai tinka, jaučiuosi gerai", tada galima arba tęsti, arba keisti, jei permainos įmanomos. Tačiau nesu linkęs pritarti tokioms mintims kaip tavo giminaičių. Bene Goethe yra pasakęs: „Įžvelgi ketinimą ir sutrinki." Tai visuomet yra tam tikra manipuliacija: elgiuosi taip, o ne kitaip, nes iš tiesų noriu, kad *tu* pasikeistum, o meilės santykiuose tai neišdega. Niekada.

MOTINA. Taip, žinau.

JUULAS. Jei būčiau motina, ar galėčiau įsivaizduoti, kad po penkerių metų tarsiu sūnui: „Aš šitiek dėl tavęs paaukojau, už tai tu man tiek daug skolingas." (*Juulas praskečia rankas per pusmetrį*) Jeigu yra tokia galimybė, tai reikia liautis! Visai nebūtina duoti ir gauti po lygiai. Tai ar galiu savo sūnui, savo dukteriai, savo žmonai ką nors duoti negailėdamas ir negalvodamas, kiek tai kainuoja? Tik tai svarbu, visa kita – niekai. Tiesa, nepažįstu tavo sūnaus, bet iš to, ką išgirdau, sprendžiu, kad jį yra ištikusi tam tikra egzistencinė krizė ir ji gali užsitęsti. Suaugusiesiems (tikrai subrendusiems) galioja visai kitos normos. Jei tokios būsenos būtų tokia moteris kaip tu arba toks vyras kaip aš, mūsų šeimos gydytojas ir terapeutas sakytų: „Jūs sergat ir turit gydytis. Pra-

eis mažiausiai pusė metų, kol įstengsit savim pasirūpinti.“ O kai šitaip atsitinka jaunuoliams, mes juos spaudžiam! Tai keista, nes juk jie yra tokie pat subrendę kaip mes. Mūsų šeimoj aš uždirbu daugiau už žmoną ir galiu įsivaizduoti, kas būtų, jei įpulčiau į tokią krizę, ir tas darbas man taptų beprasmis: „Man 61 metai, nežinau, ką man daryti, bet dirbti nebegaliu.“ Ir bandau įsivaizduoti, kad žmona kas rytą pasveikina mane tokiais žodžiais: „Toliau taip būti nebegali, tau nevalia čia gyventi, jei neprisidedi prie šeimos biudžeto.“

Taip pasakyti galima tik įsitikinus, kad tas, kuriam sakai, *tik* tingi. Bet turiu pareikšti, kad per visą gyvenimą nesu sutikęs jaunuolio, kuris tik tingėtų. Tarp suaugusiųjų tokių būna, bet ne tarp jaunuolių. Tai, ką tu darei pastaraisiais mėnesiais – svarstei, mąstei, įsijautei, – visa tai padeda. Nes juk visi mes turim galvoje tokių „gerų“ (o veikiau – blogų) įsitikinimų apie kitus ir siūlymų jiems, bet manau, kad jie nedaug ko verti. Juk yra labai skirtingų tėvų. Yra tėvų, kurie gali vaikams dosniai atiduoti viską, tai kodėl jie neturėtų to daryti? Ir yra kitų, kurie sako: „Ne, galiu duoti tik tiek ir ne daugiau.“ Baisu ir vieniems, ir kitiems, kai prasideda „žaidimas sąskaitomis“: „Aš padariau dėl tavęs tiek ir tiek, dabar tavo pareiga tiek pat padaryti man“ arba „Tu man skolingas tiek ir tiek“. Nežinau, gal moterims sunkiau, bet man vis rodosi, kad dauguma moterų kur kas labiau gilinasi į tuos dalykus, ypač žmonos ir motinos. Kas mano sieloj? Kada būnu iš tiesų nuoširdi? O kada būnu tik sentimentali savo lepūnėliui? Taip svarstyti nėra gerai. Bet už tai, kad ir tokiomis sąlygomis jos gyvena su sūnumi arba draugu, yra atlyginama – išlieka šeima.

MOTINA. Taip, tokia jau ta meilė be išlygų.

JUULAS. Ne, tai ne besąlygiškos meilės problema. Klausimas yra štai koks: kaip man savo meilę perkelti į *elgseną*, kad ji ir tau būtų gera, svarbi ir vaisinga, ir manęs nežlugdytų, neverstų peržengti savo esybės ribų. Galiu sutikti su kompromisais, bet nesileisiu kompromituojama – štai koks skirtumas. Tu juk patyrusi moteriškė, jau ne sykį susidūrusi su problemomis. Visada turi pati žinoti: kiek gali sau leisti, kiek gali dosniai, be sąlygų duoti. Besąlygiškai – tai reiškia: „Galiu tai tau duoti ir neprivalėsi susimokėti. Galiu tau suteikti stogą virš galvos ir pamaitinti, bet jei dar turėsiu tau ir pinigų duoti, to man jau per daug.“

MOTINA. Taip, ir aš taip elgiausi.

JUULAS. Gali būti ir atvirkščiai. „Galiu duoti tau pinigų ir kasdien tave maitinti, bet nenoriu, kad tu čia gyventum. Tai mane per daug erzintų. Turėčiau vaidinti mamytę, o tas spektaklis jau baigėsi."

MOTINA. Taip, tai, be abejo, yra procesas.

JUULAS. Tai mokymosi procesas, ir jį turim įtraukti į rezultatus: ko tu, kaip motina, kaip žmogus, toje situacijoje išmokai. Ar tau svarbu išeiti mokymosi kursą, ar gauti sprendimą? Tu gali gauti sprendimą, bet liksi nieko neišmokusi. (*Motina: Teisybė.*) Tavo sūnus gali dar ir pagerinti savo motinos gyvenimo kokybę.

MOTINA. Taip, bet aš ir pati privalau pasirūpinti savo gyvenimo kokybe. Iš pradžių dar kalbėjau taip: „Visa tai dabar tavo reikalas, aš tavim nebesirūpinsiu. Mes vaikams davėm pakankamai ir dabar turim pasikliauti, kad jie mokės tuo pasinaudoti." Bet įsitikinau, jog tai lengviau pasakyti, negu padaryti. Reikia tam ir emociškai pasirengti. Aš jau einu ta linkme, stengiuosi daugiau pasirūpinti savim, tada galėsiu ir laisviau spręsti.

JUULAS. Taip, jums abiem svarbu, kad tu pasirūpintum savim.

MOTINA. Gerai, labai ačiū.

JUULAS. Ir tau ačiū.

Šeimos atsiliepimas po keturių savaičių

MOTINA. Kažin ko nepasakysiu, nebent tiek, kad man seminaras labai patiko ir norėčiau dar sykį jums už jį padėkoti. Nors man rūpimais klausimais ne tiek jau daug naujo sužinojau, vis dėlto buvo labai naudinga asmeniškai susipažinti su Jesperiu Juulu ir jo mintimis. Mano vaikų auklėjimas, žinoma, jau seniai yra pasibaigęs, ir vis dėlto per tokį seminarą dar sykį primenama, ką reiškia lygiateisiai santykiai. Ir ne tik tarp tėvų ir vaikų, bet apskritai tarp žmonių. Nors ir nesu pedagogė, jau daug metų priklausau pedagogų draugijai, esu jos valdybos garbės narė. Todėl man buvo įdomu jūsų seminare darsyk išgirsti, kiek daug reikšmės teikiama mokyklos temai šeimoje ir kaip ji gali apsunkinti tėvų ir vaikų santykius.

JUULAS. (*Per seminaro uždarymą*) Norėčiau labai padėkoti: seminaras davė mums daug naudos. Jūs visi žinote, kad jūsų buvimas čia paskatino susimąstyti ir kitus tėvus. Esu dėkingas ir tikiuosi, kad mes, ko gero, dar kokį kartą susitiksim – be problemų (*juokiasi*).

Labai ačiū.

Rekomenduojama literatūra

Frank und Gundi Gaschler: *Ich will verstehen, was du wirklich brauchst. Gewaltfreie Kommunikation mit Kindern.* Kösel, 2006

Jesper Juul: *Aus Erziehung wird Beziehung. Authentische Eltern – kompetente Kinder.* Hrsg. v. Ingeborg Szöllösi. Herder, 2005

Jesper Juul: *Dein kompetentes Kind. Auf dem Weg zu einer neuen Wertegrundlage für die ganze Familie.* Rowohlt, 2009

Jesper Juul: *Die kompetente Familie. Neue Wege in der Erziehung.* Kösel, 2007

Jesper Juul: *Frag Jesper Juul – Gespräche mit Eltern.* Götz, 2009

Jesper Juul: *Grenzen, Nähe, Respekt. Wie Eltern und Kinder sich finden.* Rowohlt, 2004

Jesper Juul: *Nein aus Liebe. Klare Eltern, starke Kinder.* Kösel, 2008 (yra ir garsinė knyga)

Jesper Juul: *Unser Kind ist chronisch krank. Ein Ratgeber für Eltern.* Kösel, 2005

Jesper Juul / Helle Jensen: *Vom Gehorsam zur Verantwortung. Für eine neue Erziehungskultur.* Beltz, 2005

Jesper Juul: *Was gibt's heute? Gemeinsam essen macht Familie stark.* Beltz, 2005

Gabriela Martens: *Streit gehört dazu. Wie wir Konflikte in der Familie verstehen und lösen.* Kösel, 2005

Susanne Stöcklin-Meier: *Was im Leben wirklich zählt. Mit Kindern Werte entdecken.* Kösel, 2003

Mathias Voelchert: *Chancen verlieben sich. Wie Partner sich immer wieder neu entdecken können.* Kösel, 2008

Mathias Voelchert: *Trennung in Liebe ... damit Freundschaft bleibt.* Kösel, 2004

Apie autorių

Jesperis Juulas gimė 1948 metais Danijoje, yra mokytojas, šeimos terapeutas, konfliktų konsultantas ir rašytojas. Vienas iš tų, kurie teikia daugiausia impulsų ateities pedagogikai. Kaip vienas iš novatoriškiausių Europos šeimos terapeutų, jis 2004 metais įkurtoje Šeimų laboratorijoje *familylab* skatina tėvus šeimoje imtis autentiško vadovaujamojo vaidmens. *familylab* veikia daugelyje Europos šalių, kaip antai Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Austrijoje ir Kroatijoje. (Daugiau informacijos galima rasti internete adresu *www.familylab.de.*)

1972 metais Jesperis Juulas baigė istorijos, religinės pedagogikos ir Europos dvasinės istorijos studijas. Užuot tapęs dėstytoju, jis įsidarbino internato auklėtoju ir toliau tobulinosi kaip šeimos terapeutas Olandijoje ir JAV pas Walterį Kemplerį. Daug metų vadovavo savo paties įkurtam Skandinavijos Kemplerio institutui. Kempleris buvo vienas iš tų Fritzo Perlso bendradarbių, kurie nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio skleidė Europoje geštaltinės terapijos idėjas. Jesperis Juulas iš to išplėtojo savitą terapijos ir konsultacijos formą – trumpus susitikimus su visa šeima, orientuotus į veiklą ir praktines užduotis. To darbo tikslas – paskatinti tėvus, ieškančius naujų auklėjimo būdų, ir nepripažinti jų nesėkmių, kas, anot Jesperio Juulo, deja, nuolat nutinka, kai jie nebežinodami, ko griebtis, kreipiasi į auklėjimo specialistus.

Jesperis Juulas yra parašęs apie 20 knygų, kurios išverstos į daugelį kalbų. Žinomiausios iš jų: *Nusimanantis vaikas (Das kompetente Kind), Nusimananti šeima (Die kompetente Familie), Kas palaiko šeimas (Was Familien trägt)*, Ne *iš meilės (Nein aus Liebe).*

Juul, Jesper
Ju288 Paaugliai: kai auklėjimas nebepadeda : ramiai per audringus laikus / Jesper Juul ; [sudarytojas Mathias Voelchert] ; iš vokiečių kalbos vertė Valdemaras Kvietkauskas. – Vilnius : Tyto alba, 2010. – 159, [1] p.
Bibliogr.: p. 157.

ISBN 978-9986-16-786-0

Jesperis Juulas – mokytojas, šeimos terapeutas, konfliktų konsultantas, vienas žymiausių ir novatoriškiausių Europos šeimos terapijos specialistų – moko tėvus suprasti, ką sako jų paauglys – duktė ar sūnus. Paauglystė – sudėtingas laikotarpis tiek paaugliams, tiek ir jų tėvams. Knygoje aprašomos daugumai tėvų kylančios problemos, jų kilmė, pateikiami jų sprendimo būdai. Tėvams padedama suprasti savo vaikus net ir tuomet, kai jie – konfliktiški, problemiški, erzinantys paaugliai.

UDK 159.927+37.015.3+37.03

Jesper Juul

Paaugliai: kai auklėjimas nebepadeda

Ramiai per audringus laikus

Iš vokiečių kalbos vertė *Valdemaras Kvietkauskas*
Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

Tiražas 2 500 egz.
SL 1686. 2010 09 28. 6,74 apsk. l. l.
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius,
tel. 2497598, info@tytoalba.lt
Spausdino uždaroji dizaino ir leidybos akcinė bendrovė „Kopa“, www.kopa.lt

Kai vaikui maždaug dvylika, auklėti jį jau per vėlu. Vaikai patys tai mums sako, tik mes dažniausiai neišgirstame. Iš pradžių jie kalba itin diplomatiškai, bet matydami, kad nesuprantame, prabyla garsiau, kai kada net labai garsiai. Arba griebiasi kūno kalbos.

JESPER JUUL (Jesperis Jūlas; g. 1948 m. Danijoje) – mokytojas, šeimos terapeutas, konfliktų konsultantas, vienas žymiausių ir novatoriškiausių Europos šeimos terapijos specialistų, daugiau kaip dvidešimties knygų autorius.

Manote, kad žinote, kaip reikia gyventi, tačiau dukra negrįžta naktimis, nereaguoja į pamokymus ir apskritai – jai dėl jūsų gėda?

Esate įsitikinę, kad jūsų paauglys sūnus piktavališkai tyčiojasi, neigdamas viską, ką sakote?

Norite turėti tvirtus orientyrus, bet netrukus pastebite, kad mėšlungiškai laikotės įsitvėrę sustabarėjusios sistemos, o jūsų paauglys sūnus trenkia durimis ir išeina iš namų?

Galėtumėte tęsti šių skundų sąrašą be galo?

Paauglystė – sudėtingas laikotarpis tiek paaugliams, tiek ir jų tėvams. Tačiau paauglystė – faktas, o ne liga.

„Tėvai neprivalo būti tobuli. Nėra *vieno* teisingo auklėjimo būdo. Aš nežinau, kaip teisingai auklėti. Žinau nebent, ką daryti, kai esi nepatenkintas, įniršęs, nuliūdęs ar susinervinęs", – sako Jesperis Juulas. Tačiau autorius moko mus, tėvus, suprasti, ką sako mūsų paauglys – duktė ar sūnus. Netgi tuomet, kai tas paauglys kalba ne žodžiais, o veiksmais, kurie mums labai nepatinka.

Knygoje „Paaugliai: kai auklėjimas nebepadeda" rasite daugumai tėvų iškylančias problemas. Suprasite, iš kur jų atsiranda ir kaip jas spręsti. Daugybė tėvų susiduria su tokiais pačiais sunkumais – taigi jūs ne vieniši. Bet visi tėvai nori viena: suprasti ir mylėti savo vaikus net ir tuomet, kai jie – konfliktiški, problemiški, erzinantys paaugliai.

Ši knyga – tai pagalbos ranka jums, kai, atrodo, jūs, tokie protingi, tolerantiški, išsilavinę, norintys tiktai gera, vis tiek atsidūrėte aklavietėje su savo paties kūnu ir krauju – paaugliu.

ISBN 978-9986-16-786-0

www.tytoalba.lt